

พุทธวจน

คู่มือโสดาบัน

ธรรมวินัยจากพุทธโอษฐ์
เพื่อตรวจสอบความเป็นโสดาบันของตนเอง
ด้วยตนเอง

สารีบุตร ! ที่มักกล่าวกันว่า โสดาบัน
โสดาบัน ดังนี้ เป็นอย่างไรเล่า สารีบุตร ?

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ !

ท่านผู้ใด เป็นผู้ประกอบพร้อมแล้ว ด้วยอริยมรรคมีองค์แปดนี้อยู่
ผู้เช่นนั้นแล ข้าพระองค์เรียกว่า เป็นพระโสดาบัน
ผู้มีชื่ออย่างนี้ๆ มีโคตรอย่างนี้ๆ พระเจ้าข้า !”.

สารีบุตร ! ถูกแล้ว ถูกแล้ว
ผู้ที่ประกอบพร้อมแล้ว
ด้วยอริยมรรคมีองค์แปดนี้อยู่
ถึงเราเอง ก็เรียกผู้เช่นนั้นว่า เป็น พระโสดาบัน
ผู้มีชื่ออย่างนี้ๆ มีโคตรอย่างนี้ๆ.

พุทธวจน

ฉบับ ๒ คู่มือไสตาบัน

พุทธวจนสถาบัน

ร่วมกันมุ่งมั่นศึกษาปฏิบัติ เผยแผ่คำของตถาคต

พุทธวจน

ฉบับ ๒ คู่มือโสดาบัน

สื่อธรรมะนี้ จัดทำเพื่อประโยชน์ทางการศึกษาสู่สาธารณชน
เป็นธรรมทาน

ลิขสิทธิ์ในต้นฉบับนี้ได้รับการสงวนไว้
ไม่สงวนสิทธิ์ในการจัดทำจากต้นฉบับเพื่อเผยแผ่ในทุกกรณี
ในการจัดทำหรือเผยแผ่ โปรดใช้ความละเอียดรอบคอบ
เพื่อรักษาความถูกต้องของข้อมูล
ขอคำปรึกษาด้านข้อมูลในการจัดทำเพื่อความสะดวกและประหยัด
ติดต่อได้ที่

มูลนิธิพุทธโมฆณ์ โทรศัพท์ ๐๘ ๘๔๙๔ ๘๐๘๓

คุณศรชา โทรศัพท์ ๐๘ ๑๕๑๓ ๑๖๑๑

คุณอารีวรรณ โทรศัพท์ ๐๘ ๕๐๕๘ ๖๘๘๘

พิมพ์ครั้งที่ ๑ กรกฎาคม ๒๕๕๕

ศิลปกรรม ปริญญา ปฐวินทรานนท์, วิชชุ เสริมสวัสดิ์ศรี

จัดทำโดย มูลนิธิพุทธโมฆณ์
(เว็บไซต์ www.buddhakos.org)

มูลนิธิพุทธโฆษาณ เลขที่ ๒๙/๓ หมู่ที่ ๗ ตำบลบึงทองหลาง อำเภอสำลูกกา จังหวัดปทุมธานี ๑๒๑๕๐
โทรศัพท์ / โทรสาร ๐ ๒๕๔๙ ๒๑๗๕ เว็บไซต์ : www.buddhakoson.org

วันที่ ๒๓ พฤษภาคม ๒๕๕๕

เรื่อง ขออนุญาตรวบรวมงานจากหนังสือชุดจากพระโอรส ทั้ง ๔ เล่ม

เรียน คุณเมตตา พานิช
ประธานคณะกรรมการธรรมทานมูลนิธิ

เพื่อประโยชน์ในการศึกษาและปฏิบัติของพุทธบริษัท มูลนิธิพุทธโฆษาณประสงค์จะขออนุญาตรวบรวม
และใช้เนื้อหา รวมทั้งสำนวนการแปลพุทธวจนในหนังสือ ชุดจากพระโอรส ทั้ง ๔ เล่ม ซึ่งแปลและร้อยกรองโดย
ท่านพุทธทาสภิกขุในนามกองตำราคณะธรรมทาน คือ

๑. ชุมทรัพย์จากพระโอรส	๒. อริยสังจากพระโอรส ภาคต้น
๓. อริยสังจากพระโอรส ภาคปลาย	๔. ปฏิกิจสมุปบาทจากพระโอรส

ซึ่งมูลนิธิพุทธโฆษาณได้นำมาจำหน่ายจัดกลุ่มหมวดธรรมเป็นหนังสือชื่อ "พุทธวจน คู่มือโสดาบัน"
เพื่อประโยชน์แก่พุทธบริษัท โดยจัดพิมพ์เผยแพร่เป็นธรรมทาน

อนึ่ง มูลนิธิพุทธโฆษาณจักขอมอบหนังสือที่ขอจัดพิมพ์นี้แก่ธรรมทานมูลนิธิจำนวน ๑๐๐ เล่ม

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณา

อนุญาตให้จัดทำและพิมพ์เผยแพร่

เป็นธรรมทานได้

ขอแสดงความนับถืออย่างสูง

(นายทวีศักดิ์ หิรัญรักษ์)
ประธานมูลนิธิพุทธโฆษาณ

อักษรย่อ

เพื่อความสะดวกแก่ผู้ที่ยังไม่เข้าใจเรื่องอักษรย่อ

ที่ใช้หมายถึงตำแหน่งชื่อคัมภีร์ ซึ่งมีอยู่โดยมาก

มหาวิ. วิ.	มหาวิภังค์	วินัยปิฎก.
ภิกขุณี. วิ.	ภิกขุณีวิภังค์	วินัยปิฎก.
มหา. วิ.	มหาวรรค	วินัยปิฎก.
จุลล. วิ.	จุลวรรค	วินัยปิฎก.
ปริวาร. วิ.	ปริวารวรรค	วินัยปิฎก.
สี. ที.	สีลขันธวรรค	ที่ฌนิกาย.
มหา. ที.	มหาวรรค	ที่ฌนิกาย.
ปา. ที.	ปาฎีกาวรรค	ที่ฌนิกาย.
มู. ม.	มูลปัณณาสก์	มัชฌิมนิกาย.
ม. ม.	มัชฌิมปัณณาสก์	มัชฌิมนิกาย.
อุปริ. ม.	อุปริปัณณาสก์	มัชฌิมนิกาย.
สคาถ. ส.	สคาถวรรค	สังยุตตนิกาย.
นิทาน. ส.	นิทานวรรค	สังยุตตนิกาย.
ขนธ. ส.	ขันธาวรรค	สังยุตตนิกาย.
สพา. ส.	สพายนวรรค	สังยุตตนิกาย.
มหาวาร. ส.	มหาวารวรรค	สังยุตตนิกาย.
เอก. อ.	เอกนิบาต	อังคุตตรนิกาย.
ทุก. อ.	ทุกนิบาต	อังคุตตรนิกาย.
ติก. อ.	ติกนิบาต	อังคุตตรนิกาย.
จตุกก. อ.	จตุกกนิบาต	อังคุตตรนิกาย.

ปญจก. อ.	ปัญจกนิบาต	อังคุตตรนิกาย.
จก. อ.	จกนิบาต	อังคุตตรนิกาย.
สตตก. อ.	สัตตกนิบาต	อังคุตตรนิกาย
อฏฐก. อ.	อฏฐกนิบาต	อังคุตตรนิกาย.
นวก. อ.	นวกนิบาต	อังคุตตรนิกาย.
ทสก. อ.	ทสกนิบาต	อังคุตตรนิกาย.
เอกาทสก. อ.	เอกาทสกนิบาต	อังคุตตรนิกาย.
ขุ. ขุ.	ขุททกปาฐะ	ขุททกนิกาย.
ธ. ขุ.	ธรรมบท	ขุททกนิกาย.
อุ. ขุ.	อุทาน	ขุททกนิกาย.
อิติวุ. ขุ.	อิติวุตตกะ	ขุททกนิกาย.
สุตต. ขุ.	สุตตนิบาต	ขุททกนิกาย.
วิมาน. ขุ.	วิมานวัตถุ	ขุททกนิกาย.
เปต. ขุ.	เปตวัตถุ	ขุททกนิกาย.
เถร. ขุ.	เถรคาถา	ขุททกนิกาย.
เถรี. ขุ.	เถรีคาถา	ขุททกนิกาย.
ชา. ขุ.	ชาดก	ขุททกนิกาย.
มหานิ. ขุ.	มหานิทเทศ	ขุททกนิกาย.
จุพน. ขุ.	จุพนินเทศ	ขุททกนิกาย.
ปฏิสม. ขุ.	ปฏิสัมภิตามรรค	ขุททกนิกาย.
อปท. ขุ.	อปทาน	ขุททกนิกาย.
พุทธว. ขุ.	พุทธวงศ์	ขุททกนิกาย.
จริยา. ขุ.	จริยาปิฎก	ขุททกนิกาย.

ตัวอย่าง : ๑๔/๑๗๑/๒๔๕ ให้อ่านว่า

พระไตรปิฎกฉบับสยามรัฐ เล่ม ๑๔ หน้า ๑๗๑ ข้อที่ ๒๔๕

คำอนุโมทนา

เพื่อต้องการให้ผู้ปฏิบัติทั้งหลาย ทราบถึงแง่มุม
ความเป็นอัจฉริยจิตของบุคคลผู้สามารถเอาชนะความตาย
หลุดพ้นจากการเวียนว่ายเกิดตายในสังสารวัฏ สามารถ
นำไปตรวจสอบตนเอง ภายใต้หลักธรรมขององค์สมเด็จพระ
สัมมาสัมพุทธเจ้า ว่าเดินมาอย่างถูกต้อง ถูกทาง ก้าวหน้า
ไปแค่ไหนอย่างไร โดยไม่ต้องพึ่งพาผู้อื่นมาตัดสินให้สมดังที่
พระองค์ตรัสว่า ให้บุคคลทั้งหลายพึงตนพึงธรรม คณะผู้จัดทำ
จึงได้รวบรวมคุณธรรมความเป็นโสดาบัน ในแง่มุมต่างๆ
ที่พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสไว้

ขออนุโมทนากับคณะศิษย์งานธรรมและผู้สนับสนุน
ทุกท่าน ที่ได้ร่วมแรงกาย แรงใจ กระทำให้งานสำเร็จลุล่วง
ไปได้อย่างดี และขออานิสงส์แห่งการช่วยเผยแผ่คำสอนของ
องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า จงเป็นเหตุให้ท่านทั้งหลาย
ที่ได้ร่วมเกี่ยวข้องกับผลงานชิ้นนี้ ทั้งที่เป็นผู้ทำและผู้อ่าน
ได้ดวงตาเห็นธรรมตามเหตุปัจจัยที่กระทำ ในอนาคตกาล
อันใกล้ด้วยเทอญ.

พระคึกฤทธิ์ โสดาภิโธ

คำนำ

หนังสือ “พุทธวจน ฉบับ คู่มือโสดาบัน” ได้จัดทำขึ้นด้วยปรารภเหตุที่ว่า ปัจจุบันมีหลักเกณฑ์การพยากรณ์ความเป็นอริยบุคคลเกิดขึ้นมากมาย ซึ่งผู้ปฏิบัติส่วนใหญ่ก็จะยึดถือเอาตามแบบที่ตนเองถูกสั่งสอนมา และในบรรดาหลักเกณฑ์ทั้งหลายเหล่านั้น ผู้ปฏิบัติจะมั่นใจได้อย่างไรว่า สามารถใช้ตรวจวัดสอบได้อย่างถูกต้องตรงจริง ตามที่พระศาสดาบัญญัติไว้

ด้วยพระศาสดาตรัสไว้ว่าบุคคล ๓ จำพวกนี้

ปรากฏขึ้นยากในโลก คือ

๑. พระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า

๒. บุคคลผู้แสดงธรรมวินัยที่พระตถาคตประกาศแล้ว

๓. กตัญญูกตเวทีบุคคล

เนื้อหาของหนังสือเล่มนี้ จึงได้รวบรวม พุทธวจน ที่ตรัสถึงหลักเกณฑ์สำหรับตรวจสอบภาวะความเป็นพระโสดาบันด้วยตนเอง ไว้ถึง ๕๑ นัยยะ จากเดิมที่มีอยู่ ๔๔ นัยยะ ซึ่งถูกค้นพบเพิ่มเติมโดยพระไพฑูริย์อภิบุญ โวหาร วัดป่าดอนหายโศก ๑ นัยยะ และจากพระชัยณรงค์ ถาวโร วัดนาป่าพง อีก ๖ นัยยะ

ดังนั้น คณะผู้จัดทำจึงหวังเป็นอย่างยิ่งว่า พุทธวจนฉบับ “คู่มือโสดาบัน” จะช่วยให้พุทธบริษัทมีหลักเกณฑ์วัดสอบความเป็นพระโสดาบันที่ถูกต้อง ตรงตามพุทธวจน สมดังพุทธประสงค์ที่ว่า “อริยสาวกนั้น เมื่อปรารถนาอยู่ก็พึงพยากรณ์ตนด้วยตนนั้นแหละว่า เราเป็นพระโสดาบันผู้มีอันไม่ตกต่ำเป็นธรรมดา เทียงแท้ต่อพระนิพพาน มีอันจะตรัสรู้ธรรมในกาลเบื้องหน้า”.

คณะงานธรรมวัฒนาป่าพง

สิงหาคม ๒๕๕๔

สารบัญ

๑. แวนส่องความเป็นพระโสดาบัน	๒
๒. พระโสดาบันเป็นใคร (นัยที่หนึ่ง)	๔
๓. พระโสดาบันเป็นใคร (นัยที่สอง)	๗
๔. พระโสดาบันประกอบพร้อมแล้ว ด้วยอริยมรรคมีองค์แปด	๑๐
๕. หลักเกณฑ์พยากรณ์ภาวะโสดาบันของตนเอง	๑๑
๖. พระโสดาบัน รู้จักปัญจุปาทานชั้นธ	๑๙
๗. พระโสดาบัน รู้จักอินทรีย์หก	๒๐
๘. โสดาปัตติมรรค ๒ จำพวก	๒๓
๙. โสดาปัตติผล	๒๕
๑๐. พระโสดาบันเป็นผู้บริบูรณ์ในศีล (ปาฏิโมกข์) ได้พอประมาณในสมาธิและปัญญา	๒๗
๑๑. พระโสดาบันละสังโยชนได้สามข้อ มีสามจำพวก	๓๐
๑๒. ละสังโยชนสามและกรรมที่พาไปอบาย คือ โสดาบัน	๓๑

๑๓. พระโสดาบันมีญาณหยั่งรู้เหตุให้เกิดขึ้น ๓๓
และเหตุให้ดับไป ของโลก
๑๔. พระโสดาบัน คือ ผู้เห็นชัดรายละเอียด ๓๙
แต่ละสายของปฏิจาสมุปบาท ตลอดทั้งสาย
โดยนัยแห่งอริยสัจสี่ (เห็นตลอดสาย นัยที่หนึ่ง)
๑๕. พระโสดาบัน คือ ผู้เห็นชัดรายละเอียด ๔๙
แต่ละสายของปฏิจาสมุปบาท ตลอดทั้งสาย
โดยนัยแห่งอริยสัจสี่ (เห็นตลอดสาย นัยที่สอง)
๑๖. ผู้รู้ปฏิจาสมุปบาทแต่ละสาย ๖๓
โดยนัยแห่งอริยสัจสี่ ทั้งปัจจุบัน อดีต อนาคต
ชื่อว่าโสดาบัน (ญาณวัตถุ ๔๔)
๑๗. ผู้รู้ปฏิจาสมุปบาทแต่ละสายถึง “เหตุเกิด” ๗๙
และ “ความดับ” ทั้งปัจจุบัน อดีต อนาคต
ก็ชื่อว่าโสดาบัน (ญาณวัตถุ ๗๗)
๑๘. ผู้มีธัมมญาณและอันวัยญาณ (พระโสดาบัน) ๙๑
๑๙. ผู้สิ้นความสงสัย (พระโสดาบัน) ในกรณี ๙๕
ของความเห็นที่เป็นไปในลักษณะยึดถือตัวตน
๒๐. ผู้สิ้นความสงสัย (พระโสดาบัน) ในกรณี ๙๙
ของความเห็นที่เป็นไปในลักษณะขาดสูญ

๒๑. ผลแห่งความเป็นโสดาบัน ๑๐๕
๒๒. ความเป็นโสดาบัน ๑๐๖
- ประเสริฐกว่าเป็นพระเจ้าจักรพรรดิ
๒๓. ความเป็นพระโสดาบัน ไม่อาจแปรปรวน ๑๐๘
๒๔. สิ่งที่อยู่ถึงพร้อมด้วยทิวัญญิ (พระโสดาบัน) ๑๑๐
- ทำไม่ได้โดยธรรมชาติ
๒๕. ฐานะที่เป็นไปไม่ได้ สำหรับผู้ถึงพร้อมด้วยทิวัญญิ ๑๑๒
- (พระโสดาบัน) นัยที่หนึ่ง
๒๖. ฐานะที่เป็นไปไม่ได้ สำหรับผู้ถึงพร้อมด้วยทิวัญญิ ๑๑๔
- (พระโสดาบัน) นัยที่สอง
๒๗. ฐานะที่เป็นไปไม่ได้ สำหรับผู้ถึงพร้อมด้วยทิวัญญิ ๑๑๖
- (พระโสดาบัน) นัยที่สาม

ธรรมะแวดล้อม

(หมวดธรรมที่ช่วยสร้างความเข้าใจ

แต่ไม่ได้ระบุถึงความเป็นโสดาบันโดยตรง)

๒๘. อริยมรรคมีองค์แปด ๑๒๐
๒๙. คำที่ใช้เรียกแทนความเป็นพระโสดาบัน ๑๒๕
๓๐. สังโยชนสิบ ๑๒๗

๓๑. อริยญฺยธรรม คือ การรู้เรื่องปฏิจจสมุปบาท ๑๒๙
๓๒. ฝุ่นปลายเล็บ ๑๓๒
(พอรู้อริยสัจ ทุกข์เหลือน้อยขนาดฝุ่นติดปลายเล็บเทียบปรุพี)
๓๓. สามัญญผลในพุทธศาสนาเทียบกันไม่ได้ ๑๓๕
กับในลัทธิอื่น
๓๔. ลักษณะแห่งผู้เจริญอินทรีย์ขั้นอริยะ ๑๓๗
๓๕. พระโสดาบันกับพระอรหันต์ต่างกัน ๑๓๙
ในการเห็นธรรม
๓๖. พระโสดาบันกับพระอรหันต์ต่างกัน ๑๔๓
ในการเห็นธรรม (อีกนัยหนึ่ง)
๓๗. ความลดหลั่นแห่งพระอริยบุคคล ๑๔๕
ผู้ปฏิบัติอย่างเดียวกัน
๓๘. คนตกน้ำ ๗ จำพวก ๑๕๐
(ระดับต่าง ๆ แห่งบุคคลผู้ถอนตัวขึ้นจากทุกข์)
๓๙. คนมีกิเลสตกนรกทั้งหมดทุกคน ๑๕๕
จริงหรือ ? (บุคคลที่มีเชื้อเหลือ ๙ จำพวก)
๔๐. ผลแปดประการอันเป็นภาพรวม ๑๖๒
ของความเป็นพระโสดาบัน
๔๑. ระวิงตายคาประตูนิพพาน ! ๑๖๗

๔๒. ธรรมเป็นเครื่องอยู่ของพระอริยเจ้า	๑๗๑
๔๓. ผู้สามารถละอาสวะทั้งหลาย ในส่วนที่ละได้ด้วยการเห็น	๑๗๗
๔๔. สัมมาทิฏฐิโลกุตตระ นานาแบบ (ตามคำพระสารีบุตร)	๑๘๑

ภาคผนวก

พระสูตรที่ค้นคว้าเพิ่มเติม

๔๕. คุณสมบัติพระโสดาบัน (นัยที่ ๑)	๒๑๔
๔๖. คุณสมบัติพระโสดาบัน (นัยที่ ๒)	๒๑๕
๔๗. คุณสมบัติพระโสดาบัน (นัยที่ ๓)	๒๑๖
๔๘. คุณสมบัติพระโสดาบัน (นัยที่ ๔) (โสดาปัตตียังคะ ๔ จำแนกด้วยอาการ ๑๐)	๒๒๒

ธรรมะแวดล้อม

๔๙. อานิสงส์ของธรรม ๔ ประการ	๒๓๒
๕๐. ผู้ตั้งอยู่ในเสขภูมิ	๒๓๖
๕๑. คุณธรรมของผู้ต่ำกว่าโสดาปัตติมรรค และเป็นเหตุให้ไม่ไปสู่อบายในชาตินั้น	๒๓๘

คู่มือโสดาบัน

ธรรมวินัยจากพุทธโอษฐ์
เพื่อตรวจสอบความเป็นโสดาบันของตน ด้วยตนเอง

๑

แวนส่องความเป็นพระโสดาบัน

อานนท์ ! เราจักแสดง ธรรมปริยายอันชื่อว่า แวนธรรม ซึ่งหากอริยสาวกผู้ใด ได้ประกอบพร้อมแล้ว เมื่อจำนงจะพยากรณ์ตนเอง ก็พึงทำได้ในข้อที่ตนเป็นผู้มีนรกสิ้นแล้ว มีกำเนิดเดรัจฉานสิ้นแล้ว มีเปรตวิสัยสิ้นแล้ว มีอบาย ทุกคติ วินิบาตสิ้นแล้ว, ในข้อที่ตนเป็นพระโสดาบัน ผู้มีอันไม่ตกต่ำเป็นธรรมดา เทียงแท้ต่อพระนิพพาน เป็นผู้มีอันจะตรัสรู้ธรรมได้ในกาลเบื้องหน้า ดังนี้.

อานนท์ ! ก็ธรรมปริยายอันชื่อว่า แวนธรรม ในที่นี้ เป็นอย่างไรเล่า ?

อานนท์ ! อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้ประกอบพร้อมแล้วด้วยความเลื่อมใสอันหยังลงมั่น ไม่หวั่นไหวในองค์พระพุทเจ้า... ในองค์พระธรรม... ในองค์พระสงฆ์... และอริยสาวกในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้ประกอบพร้อมแล้วด้วยศีลทั้งหลายชนิดเป็นที่พอใจของเหล่าอริยเจ้า คือ เป็นศีลที่ไม่ขาด ไม่ทะลุ ไม่ต่าง

ไม่พรัอย เป็นศีลที่เป็นไทจากตัณหา เป็นศีลที่ผู้รู้ท่าน
สรรเสริญ เป็นศีลที่ทมิฬไม่ลุ่มคล้ำ และเป็นศีลที่เป็นไป
เพื่อสมาธิ.

อานนท์ ! ธรรมปริยายอันนี้แล ที่ชื่อว่าแว่นธรรม
ซึ่งหากอริยสาวกผู้ใดได้ประกอบพร้อมแล้ว เมื่อจำนง
จะพยากรณ์ตนเอง ก็พึงทำได้, ดังนี้แล.

มหาวาร. ส. ๑๗/๔๕๐-๔๕๑/๑๔๗๙-๑๔๘๐.

๒

พระโสดาบันเป็นใคร (นัยที่หนึ่ง)

ภิกษุทั้งหลาย ! สาวกของพระอริยเจ้าในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้ถึงพร้อมแล้วด้วย ธรรม ๔ ประการนี้เอง จึงเป็นพระโสดาบัน ผู้มีอันไม่ตกต่ำเป็นธรรมดา เทียบเท่าต่อพระนิพพาน เป็นผู้มิอันจะตรัสรู้ธรรมได้ในกาลเบื้องหน้า. ธรรม ๔ ประการนั้น เป็นอย่างไร ? ๔ ประการนั้น คือ : -

(๑) ภิกษุทั้งหลาย ! สาวกของพระอริยเจ้าในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้ประกอบพร้อมแล้ว ด้วยความเลื่อมใสอันหยังลงมั่น ไม่หวั่นไหว ในองค์พระพุทธเจ้า ว่าเพราะเหตุอย่างนี้ๆ พระผู้มีพระภาคเจ้านั้น เป็นผู้ไกลจากกิเลส ตรัสรู้ชอบได้โดยพระองค์เอง เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยวิชาและข้อปฏิบัติให้ถึงซึ่งวิชา เป็นผู้ไปแล้วด้วยดี เป็นผู้รู้โลกอย่างแจ่มแจ้ง เป็นผู้สามารถฝึกคนที่ควรฝึกได้อย่างไม่มีใครยิ่งกว่า เป็นครูของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เป็นผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบานด้วยธรรม เป็นผู้มีความจำเริญ จำแนกธรรมสั่งสอนสัตว์ ดังนี้.

(๒) ภิกษุทั้งหลาย ! สาวกของพระอริยเจ้าในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้ประกอบพร้อมแล้ว ด้วยความเลื่อมใสอันหยังลงมัน ไม่หวั่นไหว ในองค์พระธรรม ว่าพระธรรมเป็นสิ่งที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้ดีแล้ว, เป็นสิ่งที่ผู้ศึกษาและปฏิบัติพึงเห็นได้ด้วยตนเอง, เป็นสิ่งที่ปฏิบัติได้และให้ผลได้ไม่จำกัดกาล, เป็นสิ่งที่ควรกล่าวแก่ผู้อื่นว่าท่านจงมาดูเถิด, เป็นสิ่งที่ควรน้อมเข้ามาใส่ตัว, เป็นสิ่งที่ผู้รู้รู้ได้เฉพาะตน ดังนี้.

(๓) ภิกษุทั้งหลาย ! สาวกของพระอริยเจ้าในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้ประกอบพร้อมแล้ว ด้วยความเลื่อมใสอันหยังลงมัน ไม่หวั่นไหว ในพระสงฆ์ ว่าสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้า เป็นผู้ปฏิบัติดีแล้ว เป็นผู้ปฏิบัติตรงแล้ว เป็นผู้ปฏิบัติให้รู้ธรรมเครื่องออกจากทุกข์แล้ว เป็นผู้ปฏิบัติสมควรแล้ว อันได้แก่บุคคลเหล่านี้ คือ คู่แห่งบุรุษสี่คู่ นับเรียงตัวได้แปดบุรุษ. นั่นแหละคือสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้า เป็นสงฆ์ควรแก่สักการะที่เขานำมาบูชา เป็นสงฆ์ควรแก่สักการะที่เขาจัดไว้ต้อนรับ เป็นสงฆ์ควรรับทักษิณาทาน เป็นสงฆ์ที่บุคคลทั่วไปจะพึงทำอัญชลี เป็นสงฆ์ที่เป็นนาบุญของโลก ไม่มีนาบุญอื่นยิ่งกว่า ดังนี้.

(๔) ภิกษุทั้งหลาย ! สาวกของพระอริยเจ้าในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้ประกอบพร้อมแล้ว ด้วยศีลทั้งหลาย ชนิดเป็นที่พอใจของเหล่าอริยเจ้า : เป็นศีลที่ไม่ขาด ไม่ทะลุ ไม่ต่าง ไม่พร้อย เป็นศีลที่เป็นไทจากตัณหา เป็นศีลที่ผู้รู้ท่านสรรเสริญ เป็นศีลที่ทมิฬไม่ลุ่มคล้ำ และ เป็นศีลที่เป็นไปเพื่อสมาธิ ดังนี้.

ภิกษุทั้งหลาย ! สาวกของพระอริยเจ้า ผู้ประกอบพร้อมแล้วด้วยธรรม ๔ ประการนี้แล ชื่อว่าเป็นพระโสดาบัน ผู้มีอันไม่ตกต่ำเป็นธรรมดา เทียงแท้ต่อพระนิพพาน เป็นผู้มีอันจะตรัสรู้ธรรมได้ในกาลเบื้องหน้า.

มหาวาร. ส. ๑๗/๔๒๙-๔๓๐/๑๔๑๔-๑๔๑๕.

๓

พระโสดาบันเป็นใคร

(นัยที่สอง)

อย่ากลัวเลย มหานาม ! อย่ากลัวเลย มหานาม !
ความตายของท่านจักไม่ต่ำทราม กาลกิจิรยาของท่าน
จักไม่ต่ำทราม. มหานาม ! อริยสาวกผู้ประกอบด้วย
ธรรม ๔ ประการ ย่อมเป็นผู้มีปกติโน้มไปในนิพพาน
โน้มไปสู่निพพาน เอนไปทางนิพพานโดยแท้.

ธรรม ๔ ประการ อย่างไรเล่า ?

ธรรม ๔ ประการ คือ :-

มหานาม ! อริยสาวกในกรณีนี้

(๑) เป็นผู้ประกอบพร้อมแล้ว ด้วยความเลื่อมใส
อันไม่หวั่นไหวในพระพุทธเจ้า ว่า “เพราะเหตุอย่างนี้ๆ
พระผู้มีพระภาคเจ้านั้น เป็นผู้ไกลจากกิเลส ตรัสรู้ชอบได้
โดยพระองค์เอง เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยวิชาและข้อปฏิบัติ
ให้ถึงซึ่งวิชา เป็นผู้ไปแล้วด้วยดี เป็นผู้รู้โลกอย่างแจ่มแจ้ง
เป็นผู้สามารถฝึกคนที่ควรฝึกได้โดยไม่มีการยิ่งกว่า

เป็นครูผู้สอนของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เป็นผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน ด้วยธรรม เป็นผู้มีสมาธิ จำแนกธรรม สัจจะสอนสัตว์” ดังนี้.

(๒) เป็นผู้ประกอบพร้อมแล้ว ด้วยความเลื่อมใส อันไม่หวั่นไหวในพระธรรม ว่า “พระธรรม เป็นสิ่งที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้ดีแล้ว เป็นสิ่งที่ผู้ศึกษาและปฏิบัติพึงเห็นได้ด้วยตนเอง เป็นสิ่งที่ปฏิบัติได้และให้ผลได้ ไม่จำกัดกาล เป็นสิ่งที่ควรกล่าวแก่ผู้อื่นว่าท่านจงมาดูเถิด เป็นสิ่งที่ควรน้อมเข้ามาใส่ตัว เป็นสิ่งที่ผู้รู้รู้ได้เฉพาะตน” ดังนี้.

(๓) เป็นผู้ประกอบพร้อมแล้ว ด้วยความเลื่อมใส อันไม่หวั่นไหวในพระสงฆ์ ว่า “สงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้า เป็นผู้ปฏิบัติดีแล้ว เป็นผู้ปฏิบัติตรงแล้ว เป็นผู้ปฏิบัติให้รู้ธรรมเป็นเครื่องออกจากทุกข์แล้ว เป็นผู้ปฏิบัติสมควรแล้ว อันได้แก่บุคคลเหล่านี้ คือ คู่แห่งบุรุษสี่คู่ นับเรียงตัวได้แปดบุรุษ นั้นแหละสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้า เป็นสงฆ์ควรแก่สักการะที่เขานำมาบูชา เป็นสงฆ์ควรแก่สักการะที่เขาจัดไว้ต้อนรับ เป็นสงฆ์ควร

รับทักษิณาทาน เป็นสงฆ์ที่บุคคลทั่วไปจะพึงทำอัญชลี เป็นสงฆ์ที่เป็นนาบุญของโลก ไม่มีนาบุญอื่นยิ่งกว่า” ดังนี้.

(๔) เป็นผู้ประกอบพร้อมแล้ว ด้วยศีลทั้งหลาย ชนิดเป็นที่พอใจของเหล่าพระอริยเจ้า : เป็นศีลที่ไม่ขาด ไม่ทะลุ ไม่ต่าง ไม่พร้อย เป็นศีลที่เป็นไทจากตัณหา เป็นศีลที่ผู้รู้ท่านสรรเสริญ เป็นศีลที่ทิฏฐิไม่ลุ่มคล่ำ และเป็นศีลที่เป็นไปพร้อมเพื่อสมาธิ ดังนี้.

มหานาม ! เปรียบเหมือนต้นไม้น้อมไปในทิศปราจีน โนม้ไปสู่ทิศปราจีน เอนไปทางทิศปราจีน. ต้นไม้นั้น เมื่อเขาตัดที่โคนแล้ว มันจะล้มไปทางไหน?

“มันจะล้มไปทางทิศที่มันน้อมไป โนม้ไป เอนไปพระเจ้าข้า!”.

มหานาม ! ฉันใดก็ฉันนั้น : อริยสาวกประกอบแล้วด้วยธรรม ๔ ประการเหล่านี้ ย่อมเป็นผู้มีปกติโน้มไปในนิพพาน โนม้ไปสู่นิพพาน เอนไปทางนิพพานโดยแท้แล.

๔

พระโสดาบันประกอบพร้อมแล้ว ด้วยอริยมรรคมีองค์แปด

สารีบุตร ! ที่มักกล่าวกันว่า โสดาบัน-โสดาบัน
ดังนี้ เป็นอย่างไรเล่า สารีบุตร ?

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ! ท่านผู้ใด เป็นผู้ประกอบพร้อมแล้ว
ด้วยอริยมรรคมีองค์แปดนี้อยู่ ผู้เช่นนั้นแล ข้าพระองค์เรียกว่าเป็น
พระโสดาบัน ผู้มีชื่ออย่างนี้ๆ มีโคตรอย่างนี้ๆ พระเจ้าข้า !”.

สารีบุตร ! ถูกแล้ว ถูกแล้ว ผู้ที่ประกอบพร้อมแล้ว
ด้วยอริยมรรคมีองค์แปดนี้อยู่ ถึงเราเองก็เรียกผู้เช่นนั้น
ว่าเป็น พระโสดาบัน ผู้มีชื่ออย่างนี้ๆ มีโคตรอย่างนี้ๆ.

มหาวาร. ส. ๑๗/๔๓๕/๑๔๓๒-๑๔๓๓.

๕

หลักเกณฑ์พยากรณ์ภาวะโสดาบันของตนเอง

คหบดี ! ในกาลใด ภิกขเว ๕ ประการอัน อริยสาวกทำให้สงบรังับได้แล้ว ด้วย, อริยสาวกประกอบพร้อมแล้วด้วยโสดาปัตติยังคะสี ด้วย, อริยญายธรรมเป็นธรรมที่อริยสาวกเห็นแล้วด้วยดี แทงตลอดแล้ว ด้วยดีด้วยปัญญา ด้วย;

ในกาลนั้น อริยสาวกนั้น เมื่อหวังอยู่ที่พยากรณ์ตนด้วยตน นั้นแหละว่า

“เราเป็นผู้สิ้นราคสินแล้ว มีกำเหนิดเดรัจฉานสิ้นแล้ว มีเปรตวิสัยสิ้นแล้ว มีอบายทุกคติวินิบาตสิ้นแล้ว, เราเป็นผู้ถึงแล้วซึ่งกระแส (แห่งนิพพาน) มีความไม่ตกต่ำเป็นธรรมดา เป็นผู้เที่ยงแท้ต่อนิพพาน มีการตรัสรู้พร้อมเป็นเบื้องหน้า” ดังนี้.

คหบดี ! ภิกขเว ๕ ประการ เหล่าไหนเล่า อันอริยสาวกทำให้สงบรังับได้แล้ว ?

(๑) คหบดี ! บุคคลผู้ฆ่าสัตว์อยู่เป็นปกติ ย่อมประสพภัยเวรใดในทิฏฐธรรม (ปัจจุบัน) บ้าง, ย่อมประสพภัยเวรใดในสัมปรายิก (ในเวลาถัดต่อมา) บ้าง, ย่อมเสวยทุกข์โทมนัสแห่งจิตบ้าง เพราะปาณาติบาต เป็นปัจจัย; ภัยเวรนั้นๆ เป็นสิ่งที่อริยสาวกผู้เว้นขาดแล้วจากปาณาติบาต ทำให้สงบรำงับได้แล้ว.

(๒) คหบดี ! บุคคลผู้ถือเอาสิ่งของที่เขาไม่ได้ให้อยู่เป็นปกติ ย่อมประสพภัยเวรใดในทิฏฐธรรมบ้าง, ย่อมประสพภัยเวรใดในสัมปรายิกบ้าง, ย่อมเสวยทุกข์โทมนัสแห่งจิตบ้าง เพราะอทินนาทานเป็นปัจจัย; ภัยเวรนั้นๆ เป็นสิ่งที่อริยสาวกผู้เว้นขาดแล้วจากอทินนาทาน ทำให้สงบรำงับได้แล้ว.

(๓) คหบดี ! บุคคลผู้ประพฤติดนินทาทั้งหลาย อยู่เป็นปกติ ย่อมประสพภัยเวรใดในทิฏฐธรรมบ้าง, ย่อมประสพภัยเวรใดในสัมปรายิกบ้าง, ย่อมเสวยทุกข์โทมนัสแห่งจิตบ้าง, เพราะกาเมสุมิฉฉาจารเป็นปัจจัย; ภัยเวรนั้นๆ เป็นสิ่งที่อริยสาวกผู้เว้นขาดแล้วจากกาเมสุมิฉฉาจาร ทำให้สงบรำงับได้แล้ว.

(๔) คหบดี ! บุคคลผู้กล่าวคำเท็จอยู่เป็นปกติ ย่อมประสพภัยเวรใดในทิวาธรรมบ้าง, ย่อมประสพภัยเวรใดในสัมปรายิกบ้าง, ย่อมเสวยทุกข์โทมนัสแห่งจิตบ้าง เพราะมุสาวาทเป็นปัจจัย; ภัยเวรนั้นๆ เป็นสิ่งที่อริยสาวกผู้เว้นขาดแล้วจากมุสาวาท ทำให้สงบรำงับได้แล้ว.

(๕) คหบดี ! บุคคลผู้ดื่มสุราและเมรัยอันเป็นที่ตั้งของความประมาทอยู่เป็นปกติ ย่อมประสพภัยเวรใดในทิวาธรรมบ้าง, ย่อมประสพภัยเวรใดในสัมปรายิกบ้าง, ย่อมเสวยทุกข์โทมนัสแห่งจิตบ้าง, เพราะสุราและเมรัยเป็นปัจจัย ภัยเวรนั้นๆ เป็นสิ่งที่อริยสาวกผู้เว้นขาดแล้วจากสุราและเมรัย ทำให้สงบรำงับได้แล้ว.

คหบดี ! ภัยเวร ๕ ประการเหล่านี้แล อันอริยสาวกทำให้สงบรำงับได้แล้ว.

... ..

คหบดี ! อริยสาวก เป็นผู้ประกอบพร้อมแล้วด้วย องค์แห่งโสดาบัน ๔ ประการ เหล่าไหนเล่า ?

(๑) คหบดี ! อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้ประกอบพร้อมแล้ว ด้วยความเลื่อมใสอันหยั่งลงมั่น ไม่หวั่นไหว ในพระพุทธเจ้า ว่า “เพราะเหตุอย่างนี้ๆ พระผู้มีพระภาคเจ้านั้น เป็นผู้ไกลจากกิเลส ตรัสรู้ชอบได้ โดยพระองค์เอง เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยวิชาและจรณะ เป็นผู้ไปแล้วด้วยดี เป็นผู้รู้โลกอย่างแจ่มแจ้ง เป็นผู้สามารถฝึกคนทีควรฝึกได้อย่างไม่มีใครยิ่งกว่า เป็นครูของเทวดา และมนุษย์ทั้งหลาย เป็นผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน ด้วยธรรม เป็นผู้มีความจำเริญ จำแนกธรรมสั่งสอนสัตว์” ดังนี้.

(๒) คหบดี ! อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้ประกอบพร้อมแล้ว ด้วยความเลื่อมใสอันหยั่งลงมั่น ไม่หวั่นไหว ในพระธรรม ว่า “พระธรรม เป็นสิ่งที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้ดีแล้ว เป็นสิ่งที่ผู้ศึกษาและปฏิบัติ พึงเห็นได้ด้วยตนเอง เป็นสิ่งที่ปฏิบัติได้ และให้ผลได้ ไม่จำกัดกาล เป็นสิ่งที่ควรกล่าวแก่ผู้อื่นว่าท่านจงมาดูเถิด เป็นสิ่งที่ควรน้อมเข้ามาใส่ตัว เป็นสิ่งที่ผู้รู้รู้ได้เฉพาะตน” ดังนี้.

(๓) คหบดี ! อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้ประกอบพร้อมแล้ว ด้วยความเลื่อมใสอันหยั่งลงมั่น ไม่หวั่นไหว ในพระสงฆ์ ว่า “สงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้า เป็นผู้ปฏิบัติดีแล้ว เป็นผู้ปฏิบัติตรงแล้ว เป็นผู้ปฏิบัติเพื่อรู้ธรรมเป็นเครื่องออกจากทุกข์แล้ว เป็นผู้ปฏิบัติสมควรแล้ว ได้แก่บุคคลเหล่านี้ คือ คู่แห่งบุรุษสี่คู่ นับเรียงตัวได้แปดบุรุษ นั่นแหละ คือ สงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้า เป็นสงฆ์ควรแก่สักการะที่เขานำมาบูชา เป็นสงฆ์ควรแก่สักการะที่เขาจัดไว้ต้อนรับ เป็นสงฆ์ควรรับทักษิณาทาน เป็นสงฆ์ที่บุคคลทั่วไปจะพึงทำอัญชลี เป็นสงฆ์ที่เป็นนาบุญของโลก ไม่มีนาบุญอื่นยิ่งกว่า” ดังนี้.

(๔) คหบดี ! อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้ประกอบพร้อมแล้ว ด้วยศีลทั้งหลายในลักษณะเป็นที่พอใจของพระอริยเจ้า : เป็นศีลที่ไม่ขาด ไม่ทะลุ ไม่ต่าง ไม่พร้อย เป็นศีลที่เป็นไทจากตัณหา วิญญูชนสรรเสริญ ไม่ถูกทักขิณิลูกค้า เป็นศีลที่เป็นไปพร้อมเพื่อสมาธิ ดังนี้.

คหบดี ! อริยสาวก เป็นผู้ประกอบพร้อมแล้ว
ด้วยองค์แห่งโสดาบัน ๔ ประการ เหล่านี้แล.

... ..

คหบดี ! ก็ อริยญายธรรม เป็นสิ่งที่อริยสาวก
เห็นแล้วด้วยดี แทงตลอดแล้วด้วยดีด้วยปัญญา เป็น
อย่างไรเล่า ?

คหบดี ! อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ ย่อมทำให้
ในใจโดยแยบคาย เป็นอย่างดี ซึ่งปฏิจจสมุปบาทนั้นเที่ยว
ดังนี้ว่า “เพราะสิ่งนี้มี สิ่งนี้จึงมี; เพราะความเกิดขึ้น
แห่งสิ่งนี้ สิ่งนี้จึงเกิดขึ้น. เพราะสิ่งนี้ไม่มี สิ่งนี้จึงไม่มี;
เพราะความดับไปแห่งสิ่งนี้ สิ่งนี้จึงดับไป: ข้อนี้ได้แก่
สิ่งเหล่านี้ คือ เพราะมีวิชชาเป็นปัจจัย จึงมีสังขารทั้งหลาย;
เพราะมีสังขารเป็นปัจจัย จึงมีวิญญาณ; ...ฯลฯ...
...ฯลฯ... เพราะมีชาติเป็นปัจจัย, ชรามรณะ
โสกะปริเทวะทุกขะโทมนัสอุปายาสทั้งหลาย จึงเกิดขึ้น
ครบถ้วน : ความเกิดขึ้นพร้อมแห่งกองทุกข์ทั้งสิ้นนี้
ย่อมมีด้วยอาการอย่างนี้.

เพราะความจางคลายดับไปโดยไม่เหลือแห่งอิชชา
 นั้นนั่นเทียว จึงมีความดับแห่งสังขาร; เพราะมีความดับ
 แห่งสังขาร จึงมีความดับแห่งวิญญาน; ...ฯลฯ... ...ฯลฯ...
 ...ฯลฯ... เพราะมีความดับแห่งชาตินั้นแล ชรามรณะ
 โสกะปริเทวะทุกขะโทมนัสอุปายาสทั้งหลาย จึงดับสิ้น :
 ความดับลงแห่งกองทุกข์ทั้งสิ้นนี้ ย่อมมี ด้วยอาการ
 อย่างนี้”.

คหบดี ! อริยญายธรรม^๑ นี้แล เป็นธรรมที่
 อริยสาวกนั้นเห็นแล้วด้วยดี แทงตลอดแล้วด้วยดีด้วย
 ปัญญา.

คหบดี ! ในกาลใดแล ภยเวร ๕ ประการ
 เหล่านี้ เป็นสิ่งที่อริยสาวกทำให้สงบรำงับได้แล้วด้วย,
 อริยสาวกเป็นผู้ประกอบพร้อมแล้วด้วยโสตาปัตติยังคะสี
 เหล่านี้ ด้วย, อริยญายธรรมนี้ เป็นธรรมอันอริยสาวก
 เห็นแล้วด้วยดี แทงตลอดแล้วด้วยดี ด้วยปัญญาด้วย;

๑. ดูคำอธิบายความหมายของคำนี้โดยละเอียดได้ในหมวด “ธรรมะแวดล้อม”
 ในหัวข้อที่ ๓๑ หน้า ๑๒๙.

ในกาลนั้น อริยสาวกนั้นปรารถนาอยู่ ก็พยากรณ์ตนด้วยตนนั้นแหละว่า “เราเป็นผู้มีนรกสิ้นแล้ว มีกำเนิดเสร็จงานสิ้นแล้ว มีเปรตวิสัยสิ้นแล้ว มีอบายทุกติวินิบาตสิ้นแล้ว, เราเป็นผู้ถึงแล้วซึ่งกระแส (แห่งนิพพาน) มีความไม่ตกต่ำเป็นธรรมดา เป็นผู้เที่ยงแท้ต่อนิพพาน มีการตรัสรู้พร้อมเป็นเบื้องหน้า” ดังนี้.

ทสก. อ. ๒๔/๑๙๕-๑๙๘/๙๒.

หมายเหตุผู้รวบรวม : ยังมีสูตรอีกสูตรหนึ่งข้อความอย่างเดียวกันกับสูตรนี้ ผิดกันแต่เพียงตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายแทนที่จะตรัสกับอนาถบิณฑิกคหบดี, คือ สูตรที่ ๒ แห่งคหปติวรรค อภิสมยสังยุตต์นิทาน. ส. ๑๖/๘๕/๑๕๖. และยังมีสูตรอีกสูตรหนึ่ง (เวรสูตรที่ ๒ อุปาสกวรรค ทสก. อ. ๒๔/๑๙๕/๙๒.) มีเค้าโครงและใจความของสูตรเหมือนกันกับสูตรข้างบนนี้ ต่างกันแต่เพียงในสูตรนั้นมีคำว่า “ย่อมพิจารณาเห็นโดยประจักษ์” แทนคำว่า “ย่อมกระทำไว้ในใจ โดยแยกคายเป็นอย่างดี ซึ่งปฏิจจสมุปาทนนั้นเทียว” แห่งสูตรข้างบนนี้ เท่านั้น.

๖

พระโสดาบัน รู้จักปัญจอุปาทานชั้นธ

ภิกษุทั้งหลาย ! เมื่อใดแล สาวกของพระอริยเจ้า
ในธรรมวินัยนี้

มารู้จักความก่อกำเนิดแห่งอุปาทานชั้นธห้า,
รู้จักความตั้งอยู่ไม่ได้ของอุปาทานชั้นธห้า,
รู้จักการสละของอุปาทานชั้นธห้า,
รู้จักโทษอันร้ายกาจของอุปาทานชั้นธห้า,
รู้จักอุบายที่ไปให้พ้นอุปาทานชั้นธห้านี้เสียตามที่ถูกต้องจริง;

ภิกษุทั้งหลาย ! เมื่อนั้นแหละ สาวกของพระอริยเจ้า
ผู้ใด เราเรียกว่าเป็นพระโสดาบัน ผู้มีอันไม่ตกต่ำเป็นธรรมดา
เที่ยงแท้ต่อพระนิพพาน จักตรัสรู้ธรรมได้ในกาลเบื้องหน้า.

๗

พระโสดาบัน รู้จักอินทรีย์หก

ภิกษุทั้งหลาย ! อินทรีย์^๑ ๖ อย่างเหล่านี้ มีอยู่.

๖ อย่างอะไรเล่า ? ๖ อย่าง คือ :-

จักขุอินทรีย์ โสติดินทรีย์

ฆานินทรีย์ ชิวหินทรีย์

กายินทรีย์ มนินทรีย์

ภิกษุทั้งหลาย ! เมื่อใดแล อริยสาวกมา
 รู้จักความก่อกวนแห่งอินทรีย์ทั้งหกเหล่านี้,
 รู้จักความตั้งอยู่ไม่ได้แห่งอินทรีย์ทั้งหกเหล่านี้,
 รู้จักรสอร่อยของอินทรีย์ทั้งหกเหล่านี้,
 รู้จักโทษอันร้ายกาจของอินทรีย์ทั้งหกเหล่านี้,
 รู้จักอุปายที่ไปให้พ้นอินทรีย์ทั้งหกเหล่านี้,
 ตามที่ถูกต้อง ที่จริง;

๑. อินทรีย์ แปลว่า อำนาจหรือความเป็นใหญ่; เมื่อรวมกับคำว่า ตา (จักขุอินทรีย์) ก็จะหมายถึง ความเป็นใหญ่ในเรื่องการมองเห็น หรือ ก็คือความเป็นใหญ่ในหน้าที่นั้นๆ (เช่นการได้ยิน, การได้กลิ่น, ...).

ภิกษุทั้งหลาย ! เมื่อนั้นแหละ อริยสาวกนั้น
เราเรียกว่า เป็นพระโสดาบัน ผู้มีอันไม่ตกต่ำเป็นธรรมดา
เที่ยงแท้ต่อพระนิพพาน จักตรัสรู้ธรรมได้ในกาลเบื้องหน้า.

มหาวรร. ส. ๑๙/๒๗๑/๙๐๒-๙๐๓.

๘

โสดาปัตติมรรค ๒ จำพวก

ก. สัทธานุสारी

ภิกษุทั้งหลาย ! ตา...หู...จมูก...ลิ้น...กาย...ใจ
เป็นสิ่งที่เที่ยง มีความแปรปรวนเป็นปกติ มีความเปลี่ยน
เป็นอย่างอื่นเป็นปกติ.

ภิกษุทั้งหลาย ! บุคคลใด มีความเชื่อ น้อมจิตไป
ในธรรม ๖ อย่างนี้ ด้วยอาการอย่างนี้;

บุคคลนี้เราเรียกว่าเป็น สัทธานุสारी
หยั่งลงสู่สัมมัตตนิยาม (ระบบแห่งความถูกต้อง)
หยั่งลงสู่สัพปุริสภูมิ (ภูมิแห่งสัตบุรุษ)
ล่วงพ้นบุญชุนภูมิ ไม่อาจที่จะกระทำความ อันกระทำแล้ว
จะเข้าถึงนรก กำเนิดเดรัจฉาน หรือเปรตวิสัย และ
ไม่ควรที่จะทำกาละก่อนแต่ที่จะทำให้แจ้งซึ่งโสดาปัตติผล.

ข. อัมมานุสารี

ภิกษุทั้งหลาย ! ธรรม ๖ อย่างเหล่านี้ ทนต่อการเพ่งโดยประมาณอันยิ่งแห่งปัญญาของบุคคลใด ด้วยอาการอย่างนี้;

บุคคลนี้เราเรียกว่า อัมมานุสารี
 หยั่งลงสู่สัมมัตตนิยาม (ระบบแห่งความถูกต้อง)
 หยั่งลงสู่สัพปริสภูมิ (ภูมิแห่งสัตบุรุษ)
 ล่วงพ้นบุद्धชนภูมิ ไม่อาจที่จะกระทำความ อันกระทำแล้ว
 จะเข้าถึงนรก กำเนิดเดรัจฉาน หรือเปรตวิสัย และ
 ไม่ควรที่จะทำกาลก่อนแต่ที่จะทำให้แจ้งซึ่งโสดาปัตติผล.

พ.น.ธ. ส. ๑๗/๒๗๘/๔๖๙.

๙

โสดาปัตติผล

ภิกษุทั้งหลาย ! บุคคลใดย่อมรู้ ย่อมเห็นซึ่ง
ธรรม ๖ อย่างเหล่านี้ ด้วยอาการอย่างนี้ (ตามที่กล่าวแล้ว
ในโสดาปัตติมรรค ๒ จำพวก มีการเห็นความไม่เที่ยงเป็นต้น);

บุคคลนี้เราเรียกว่า โสดาบัน (ผู้ถึงแล้วซึ่งกระแส)
ผู้มีอันไม่ตกต่ำเป็นธรรมดา เป็นผู้เที่ยงแท้ต่อพระนิพพาน
มีการตรัสรู้พร้อมเป็นเบื้องต้น.

ขุ.ธ. ส. ๑๗/๒๗๘/๔๖๙.

สูตรข้างบนนี้ (ขุ.ธ. ส. ๑๗/๒๗๘/๔๖๙.) ทรงแสดงอารมณ์
แห่งอนิจจังเป็นต้น ด้วยธรรม ๖ อย่าง คือ อายุตนะภายในหก; ในสูตร
ถัดไปทรงแสดงอารมณ์นั้น ด้วยอายุตนะภายนอกหก คือ รูป เสียง
กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธรรมารมณ์ ก็มี, แสดงด้วยวิญญานหก ก็มี,
ด้วยสัมผัสหก ก็มี, ด้วยเวทนาหก ก็มี, ด้วยสัญญาหก ก็มี, ด้วย
สัญญาเจตนาหก ก็มี, ด้วยตัณหาหก ก็มี, ด้วยธาตุหก ก็มี, และด้วย
ขันธห้า ก็มี; ทรงแสดงไว้ด้วยหลักการปฏิบัติอย่างเดียวกัน.

สารีบุตร !

อริยอัฏฐังคิกมรรค นั้นนั้แหละ ชื่อว่า กระแส

ได้แก่ สัมมาทิฏฐิ สัมมาสังกัปปะ สัมมาวาจา
สัมมากัมมันตะ สัมมาอาชีวะ สัมมาวายามะ สัมมาสติ
สัมมาสมาธิ.

มหาวาร. ส. ๑๗/๔๓๔-๔๓๕/๑๔๓๑.

๑๐

พระโสดาบันเป็นผู้บริบูรณ์ในศีล (ปาฏิโมกข์)

ได้พอประมาณในสมาธิและปัญญา

ภิกษุทั้งหลาย ! ลิกขาบทร้อยห้าสิบลิกขาบทนี้
ย่อมมาสู่อุทเทส (การยกขึ้นแสดงในท่ามกลางสงฆ์) ทุกกิ่ง
แห่งเดือนตามลำดับ อังกุลบุตรผู้ปรารถนาประโยชน์
พากันศึกษาอยู่ในลิกขาบทเหล่านั้น.

ภิกษุทั้งหลาย ! ลิกขาสามอย่างเหล่านี้มีอยู่
อันเป็นที่ประชุมลงของลิกขาบททั้งปวงนั้น.

ลิกขาสามอย่างนั้นเป็นอย่างไรเล่า ? คือ :-

อธิศีลสิกขา

อธิจิตตสิกขา

อธิปัญญาสิกขา

ภิกษุทั้งหลาย ! เหล่านี้แล ลิกขาสามอย่าง
อันเป็นที่ประชุมลงแห่งลิกขาบททั้งปวงนั้น.

ภิกษุทั้งหลาย ! ภิกษุในกรณีนี้ เป็นผู้ ทำให้ปริบูรณ์
ในศีล ทำพอประมาณในสมาธิ ทำพอประมาณในปัญญา.
เธอยังล่วงสิกขาบทเล็กน้อย^๑บ้าง และต้องออกจากอาบัติ
เล็กน้อยเหล่านั้นบ้าง.

ข้อนั้นเพราะเหตุไรเล่า ?

ข้อนั้นเพราะเหตุว่าไม่มีผู้รู้ใดๆ กล่าวความอาภัพ
ต่อการบรรลุโลกุตตรธรรม จักเกิดขึ้น เพราะเหตุสักว่า
การล่วงสิกขาบทเล็กน้อย และการต้องออกจากอาบัติเล็กน้อย
เหล่านี้.

ส่วนสิกขาบทเหล่าใดที่เป็นเบื้องต้นแห่ง
พรหมจรรย์^๒ ที่เหมาะสมแก่พรหมจรรย์, เธอเป็นผู้มีศีล
ยั่งยืน มีศีลมั่นคงในสิกขาบทเหล่านั้น สมาทานศึกษา
อยู่ในสิกขาบททั้งหลาย.

๑. สิกขาบทเล็กน้อย คือ อภิสมาจาริกาสิกขา เป็นสิกขาบทที่บัญญัติเพื่อ
ให้เกิดความเลื่อมใสแก่คนที่ยังไม่เลื่อมใส และเลื่อมใสยังเกิดขึ้นแก่คนที่
เลื่อมใสแล้ว.

๒. สิกขาบทเหล่าใดที่เป็นเบื้องต้นแห่งพรหมจรรย์ คือ สิกขาบทปาฏิโมกข์.

ภิกษุฉัน, เพราะความสิ้นไปรอบแห่งสังโยชน์สาม
เป็นโสดาบัน เป็นผู้มิอันไม่ตกต่ำเป็นธรรมดา เป็น
ผู้เที่ยงต่อพระนิพพาน มีการตรัสรู้พร้อมในเบื้องต้น.

ติ.ก. อ. ๒๐/๒๔๗-๒๔๘/๕๒๖.

๑๑

พระโสดาบันละสังโยชน์ได้สามข้อ มีสามจำพวก

ภิกษุ^๑นั้น, เพราะความสิ้นไปรอบแห่งสังโยชน์สาม^๑ เป็นผู้สัตตักขัตตุปรมะ ยังต้องท่องเที่ยวไปในภพแห่งเทวดาและมนุษย์อีกเจ็ดครั้ง เป็นอย่างมาก แล้วย่อมกระทำที่สุดแห่งทุกข์ได้.

(หรือว่า) ภิกษุ^๑นั้น, เพราะความสิ้นไปรอบแห่งสังโยชน์สาม เป็นผู้โกลังโกละ จักต้องท่องเที่ยวไปสู่สุกลอีกสองหรือสามครั้ง แล้วย่อมกระทำที่สุดแห่งทุกข์ได้.

(หรือว่า) ภิกษุ^๑นั้น, เพราะความสิ้นไปรอบแห่งสังโยชน์สาม เป็นผู้เป็นเอกพีซี คือ จักเกิดในภพแห่งมนุษย์อีกหนเดียวเท่านั้น แล้วย่อมกระทำที่สุดแห่งทุกข์ได้.

ติก. อ. ๒๐/๒๙๙-๓๐๑/๕๒๗.

๑. สังโยชน์ คือ เครื่องร้อยรัดจิต ๑๐ ประการ; ดูในธรรมะแวดล้อมหัวข้อที่ ๓๐ หน้า ๑๒๗.

๑๒

ละสังโยชน์สามและกรรมที่พาไปอบาย คือ โสดาบัน

ภิกษุทั้งหลาย ! ภิกษุไม่ละธรรม ๖ อย่าง
แล้ว เป็นผู้ไม่ควรเพื่อกระทำให้แจ้งซึ่งทวิญญูสัมปทา
(ความเป็นโสดาบัน).

ไม่ละธรรม ๖ อย่าง เหล่าไหนเล่า ?

ไม่ละธรรม ๖ อย่าง เหล่านี้ คือ :-

- ไม่ละ สักกายทิฏฐิ (ความเห็นผิดว่าชั้น ๕ เป็นตัวตน);
- ไม่ละ วิจิกิจฉา (ความลังเลในปฏิบัติทางดับทุกข์);
- ไม่ละ สีลัพพตปรามาส (การถือเอาศีลและพรตผิดความ
มุ่งหมายที่แท้จริง);
- ไม่ละ อปายคมนิยราคะ (ราคะที่ควรแก่การถึงซึ่งอบาย);
- ไม่ละ อปายคมนิยโทสะ (โทสะที่ควรแก่การถึงซึ่งอบาย);
- ไม่ละ อปายคมนิยโมหะ (โมหะที่ควรแก่การถึงซึ่งอบาย).

ภิกษุทั้งหลาย ! ภิกษุไม่ละธรรม ๖ อย่าง เหล่านี้แล
เป็นผู้ไม่ควรกระทำให้แจ้งซึ่งทวิจฺจุสัมปทา.

ภิกษุทั้งหลาย ! ภิกษุละธรรม ๖ อย่างแล้ว
เป็นผู้ควรกระทำให้แจ้งซึ่งทวิจฺจุสัมปทา.

ละธรรม ๖ อย่าง เหล่าไหนเล่า ?

ละธรรม ๖ อย่าง เหล่านี้ คือ :-

ละ สักกายทวิจฺจุ (ความเห็นผิดว่าชั้น ๕ เป็นตัวตน);

ละ วิจิกิจฺจา (ความลังเลในปฏิบัติทางดับทุกข์);

ละ สีลพัพตปรามาส (การถือเอาศีลและพรต
ผิดความมุ่งหมายที่แท้จริง);

ละ อปายคมนิยราคะ (ราคะที่ควรแก่การถึงซึ่งอบาย);

ละ อปายคมนิยโทสะ (โทสะที่ควรแก่การถึงซึ่งอบาย);

ละ อปายคมนิยโมหะ (โมหะที่ควรแก่การถึงซึ่งอบาย).

ภิกษุทั้งหลาย ! ภิกษุละธรรม ๖ อย่างเหล่านี้แล้ว
เป็นผู้ควรกระทำให้แจ้งซึ่งทวิจฺจุสัมปทา ดังนี้แล.

๑๓

พระโสดาบันมีญาณหยั่งรู้เหตุให้เกิดขึ้น และเหตุให้ดับไป ของโลก

ภิกษุทั้งหลาย ! อริยสาวกผู้ได้สดับแล้ว ย่อมไม่มีความสงสัยอย่างนี้ ว่า :-

“เพราะอะไรมี	อะไรจึงมีหนอ;
เพราะอะไรเกิดขึ้น	อะไรจึงเกิดขึ้น :
เพราะอะไรมี	นามรูปจึงมี;
เพราะอะไรมี	สฬายตนะจึงมี;
เพราะอะไรมี	ผัสสะจึงมี;
เพราะอะไรมี	เวทนาจึงมี;
เพราะอะไรมี	ตัณหาจึงมี;
เพราะอะไรมี	อุปาทานจึงมี;
เพราะอะไรมี	ภพจึงมี;
เพราะอะไรมี	ชาติจึงมี;
เพราะอะไรมี	ชรามรณะจึงมี” ดังนี้.

ภิกษุทั้งหลาย ! โดยที่แท้ อริยสาวกผู้ได้สดับแล้ว
ย่อมมีญาณหยั่งรู้ในเรื่องนี้โดยไม่ต้องเชื่อผู้อื่น ว่า :-

“เพราะสิ่งนี้มี	สิ่งนี้จึงมี;
เพราะสิ่งนี้เกิดขึ้น	สิ่งนี้จึงเกิดขึ้น;
เพราะวิญญูญานมี	นามรูปจึงมี;
เพราะนามรูปมี	สฬายตนะจึงมี;
เพราะสฬายตนะมี	ผัสสะจึงมี;
เพราะผัสสะมี	เวทนาจึงมี;
เพราะเวทนามี	ตัณหาจึงมี;
เพราะตัณหามี	อุปาทานจึงมี;
เพราะอุปาทานมี	ภพจึงมี;
เพราะภพมี	ชาติจึงมี;
เพราะชาติมี	ชรามรณะจึงมี” ดังนี้.

อริยสาวกนั้น ย่อมรู้ประจักษ์อย่างนี้ ว่า
“โลกนี้ย่อมเกิดขึ้น ด้วยอาการอย่างนี้” ดังนี้.

ภิกษุทั้งหลาย ! อริยสาวกผู้ได้สดับแล้ว ย่อมไม่มี
ความสงสัยอย่างนี้ ว่า :-

“เพราะอะไรไม่มี	อะไรจึงไม่มีหนอ;
เพราะอะไรดับ	อะไรจึงดับ;
เพราะอะไรไม่มี	นามรูปจึงไม่มี;
เพราะอะไรไม่มี	สฬายตนะจึงไม่มี;
เพราะอะไรไม่มี	ผัสสะจึงไม่มี;
เพราะอะไรไม่มี	เวทนาจึงไม่มี;
เพราะอะไรไม่มี	ตัณหาจึงไม่มี;
เพราะอะไรไม่มี	อุปาทานจึงไม่มี;
เพราะอะไรไม่มี	ภพจึงไม่มี;
เพราะอะไรไม่มี	ชาติจึงไม่มี;
เพราะอะไรไม่มี	ชรามรณะจึงไม่มี” ดังนี้.

ภิกษุทั้งหลาย ! โดยที่แท้ อริยสาวกผู้ได้สดับแล้ว
ย่อมมีญาณหยั่งรู้ในเรื่องนี้โดยไม่ต้องเชื่อผู้อื่น ว่า :-

“เพราะสิ่งนี้ไม่มี	สิ่งนี้จึงไม่มี;
เพราะสิ่งนี้ดับ	สิ่งนี้จึงดับ;
เพราะวิญญานไม่มี	นามรูปจึงไม่มี;
เพราะนามรูปไม่มี	สฬายตนะจึงไม่มี;
เพราะสฬายตนะไม่มี	ผัสสะจึงไม่มี;
เพราะผัสสะไม่มี	เวทนาจึงไม่มี;
เพราะเวทนาไม่มี	ตัณหาจึงไม่มี;
เพราะตัณหาไม่มี	อุปาทานจึงไม่มี;
เพราะอุปาทานไม่มี	ภพจึงไม่มี;
เพราะภพไม่มี	ชาติจึงไม่มี;
เพราะชาติไม่มี	ชรามรณะจึงไม่มี” ดังนี้.

อริยสาวกนั้น ย่อมรู้ประจักษ์อย่างนี้ ว่า
“โลกนี้ ย่อมดับด้วยอาการอย่างนี้” ดังนี้.

ภิกษุทั้งหลาย ! อริยสาวก ย่อมมารู้ประจักษ์ถึง
เหตุเกิดและความดับแห่งโลก ตามที่เป็นจริงอย่างนี้
ในกาลใด; ในกาลนั้น เราเรียกอริยสาวกนี้ ว่า :-

“ผู้สมบูรณ์แล้วด้วยทวิญญู”	ดังนี้บ้าง;
“ผู้สมบูรณ์แล้วด้วยทศสนะ”	ดังนี้บ้าง;
“ผู้มาถึงพระสัทธรรมนี้แล้ว”	ดังนี้บ้าง;
“ผู้ได้เห็นอยู่ซึ่งพระสัทธรรมนี้”	ดังนี้บ้าง;
“ผู้ประกอบแล้วด้วยญาณอันเป็นเสขะ”	ดังนี้บ้าง;
“ผู้ประกอบแล้วด้วยวิชาอันเป็นเสขะ”	ดังนี้บ้าง;
“ผู้ถึงซึ่งกระแสแห่งธรรมแล้ว”	ดังนี้บ้าง;
“ผู้ประเสริฐมีปัญญาเครื่องชำแรกกิเลส”	ดังนี้บ้าง;
“ยืนอยู่จรดประตูแห่งอมตะ”	ดังนี้บ้าง, ดังนี้ แล.

๑๔

พระโสดาบัน คือ ผู้เห็นชัดรายละเอียด
แต่ละสายของปฏิจาสมุปบาทตลอดทั้งสาย
โดยนัยแห่งอริยสัจสี่
(เห็นตลอดสาย นัยที่หนึ่ง)

ภิกษุทั้งหลาย !

เพราะมีอริยสัจเป็นปัจจัย	จึงมีสังขารทั้งหลาย;
เพราะมีสังขารเป็นปัจจัย	จึงมีวิญญาณ;
เพราะมีวิญญาณเป็นปัจจัย	จึงมีนามรูป;
เพราะมีนามรูปเป็นปัจจัย	จึงมีสฬายตนะ;
เพราะมีสฬายตนะเป็นปัจจัย	จึงมีผัสสะ;
เพราะมีผัสสะเป็นปัจจัย	จึงมีเวทนา;
เพราะมีเวทนาเป็นปัจจัย	จึงมีตัณหา;
เพราะมีตัณหาเป็นปัจจัย	จึงมีอุปาทาน;
เพราะมีอุปาทานเป็นปัจจัย	จึงมีภพ;
เพราะมีภพเป็นปัจจัย	จึงมีชาติ;

เพราะมีชาติเป็นปัจจัย ชรามรณะ โสกะปริเทวะทุกขะ โทมนัสอุปายาสทั้งหลาย จึงเกิดขึ้นครบถ้วน : ความเกิดขึ้นพร้อมแห่งกองทุกข์ทั้งสิ้นนี้ ย่อมมี ด้วยอาการอย่างนี้.

ภิกษุทั้งหลาย ! ก็ ชรามรณะ เป็นอย่างไรเล่า ?

ความแก่ ความคร่ำคร่า ความมีพินหลุด ความมีผมหงอก ความมีหนังเหี่ยว ความสิ้นไปแห่งอายุ ความแก่อ้อมแห่งอินทรีย์ทั้งหลาย ในสัตว์นิกายนั้นๆ ของสัตว์ทั้งหลายเหล่านั้นๆ : นี้เรียกว่า ชรา. การจุติ ความเคลื่อน การแตกสลาย การหายไป การวายชีพ การตาย การทำกาละ การแตกแห่งขันธทั้งหลาย การทอดทิ้งร่าง การขาดแห่งอินทรีย์ คือ ชีวิตจากสัตว์นิกายนั้นๆ ของสัตว์ทั้งหลายเหล่านั้นๆ : นี้เรียกว่า มรณะ. ชรานี้ด้วย มรณะนี้ด้วย ย่อมมีอยู่ ดังนี้; ภิกษุทั้งหลาย ! นี้เรียกว่า ชรามรณะ. ความก่อกำเนิดพร้อมแห่งชรามรณะ ย่อมมี เพราะความก่อกำเนิดพร้อมแห่งชาติ; ความดับไม่เหลือแห่งชรามรณะ ย่อมมี เพราะความดับไม่เหลือแห่งชาติ; มรรคอันประกอบด้วยองค์แปดอันประเสริฐนั่นเอง

เป็นปฏิปทาให้ถึงซึ่งความดับไม่เหลือแห่งชรามรรณะ,
ได้แก่สิ่งเหล่านี้ คือ ความเห็นชอบ ความดำริชอบ
การพูดจาชอบ การทำการงานชอบ การเลี้ยงชีวิตชอบ
ความ پاکเพียรชอบ ความระลึกรู้ชอบ ความตั้งใจมั่นชอบ.

ภิกษุทั้งหลาย ! ก็ชาติ เป็นอย่างไรเล่า ?

การเกิด การกำเนิด การกำลง (สู่ครรภ์) การ
บังเกิด การบังเกิดโดยยิ่ง ความปรากฏของขันธทั้ง
หลาย การที่สัตว์ได้ซึ่งอายตนะทั้งหลาย ในสัตว์นิกาย
นั้นๆ ของสัตว์ทั้งหลายเหล่านั้นๆ : ภิกษุทั้งหลาย !
นี้เรียกว่า ชาติ. ความก่อกำเนิดพร้อมแห่งชาติ ย่อมมี
เพราะความก่อกำเนิดพร้อมแห่งภพ; ความดับไม่เหลือ
แห่งชาติ ย่อมมี เพราะความดับไม่เหลือแห่งภพ;
มรรคอันประกอบด้วยองค์แปดอันประเสริฐนั่นเอง เป็น
ปฏิปทาให้ถึงซึ่งความดับไม่เหลือแห่งชาติ, ได้แก่สิ่ง
เหล่านี้ คือ ความเห็นชอบ ความดำริชอบ การพูดจา
ชอบ การทำการงานชอบ การเลี้ยงชีวิตชอบ ความ
 پاکเพียรชอบ ความระลึกรู้ชอบ ความตั้งใจมั่นชอบ.

ภิกษุทั้งหลาย ! ก็ ภพ เป็นอย่างไรเล่า ?

ภิกษุทั้งหลาย ! ภพทั้งหลาย ๓ อย่างเหล่านี้ คือ กามภพ รูปภพ อรูปภพ : ภิกษุทั้งหลาย ! นี้เรียกว่า ภพ. ความก่อกั้นพร้อมแห่งภพ ย่อมมี เพราะความก่อกั้นพร้อมแห่งอุปาทาน; ความดับไม่เหลือแห่งภพ ย่อมมี เพราะความดับไม่เหลือแห่งอุปาทาน; มรรคอันประกอบด้วยองค์แปดอันประเสริฐนั่นเอง เป็นปฏิปทาให้ถึงซึ่งความดับไม่เหลือแห่งภพ, ได้แก่สิ่งเหล่านี้ คือ ความเห็นชอบ ความดำริชอบ การพูดจาชอบ การทำการทำงานชอบ การเลี้ยงชีวิตชอบ ความ پاکเพียรชอบ ความระลึกรู้ชอบ ความตั้งใจมั่นชอบ.

ภิกษุทั้งหลาย ! ก็ อุปาทาน เป็นอย่างไรเล่า ?

ภิกษุทั้งหลาย ! อุปาทานทั้งหลาย ๔ อย่างเหล่านี้ คือ ความยึดมั่นในกาม ความยึดมั่นในความเห็น ความยึดมั่นในข้อปฏิบัติทางกายและวาจา (ศีลพรต) ความยึดมั่นในความเป็นตัวตน : ภิกษุทั้งหลาย ! นี้เรียกว่า อุปาทาน. ความก่อกั้นพร้อมแห่งอุปาทาน ย่อมมี เพราะความก่อกั้นพร้อมแห่งตัณหา; ความดับไม่เหลือ

แห่งอุปาทาน ย่อมมี เพราะความดับไม่เหลือแห่งตัณหา; มรรคอันประกอบด้วยองค์แปดอันประเสริฐนั่นเอง เป็นปฏิบัติให้ถึงซึ่งความดับไม่เหลือแห่งอุปาทาน, ได้แก่ สิ่งเหล่านี้ คือ ความเห็นชอบ ความดำริชอบ การพูดจาชอบ การทำกรณงานชอบ การเลี้ยงชีวิตชอบ ความพากเพียรชอบ ความระลึกรชอบ ความตั้งใจมั่นชอบ.

ภิกษุทั้งหลาย ! ก็ ตัณหา เป็นอย่างไรเล่า ?

ภิกษุทั้งหลาย ! หมู่แห่งตัณหาทั้งหลาย ๖ หมู่ เหล่านี้ คือ ความอยากในรูป ความอยากในเสียง ...ในกลิ่น ...ในรส ...ในสัมผัสทางกาย ความอยากในธรรมารมณ์: ภิกษุทั้งหลาย ! นี้เรียกว่า ตัณหา. ความก่อกำเนิดพร้อมแห่งตัณหา ย่อมมี เพราะความก่อกำเนิดพร้อมแห่งเวทนา; ความดับไม่เหลือแห่งตัณหา ย่อมมี เพราะความดับไม่เหลือแห่งเวทนา; มรรคอันประกอบด้วยองค์แปดอันประเสริฐนั่นเอง เป็นปฏิบัติให้ถึงซึ่งความดับไม่เหลือแห่งตัณหา, ได้แก่ สิ่งเหล่านี้ คือ ความเห็นชอบ ความดำริชอบ การพูดจาชอบ การทำกรณงานชอบ การเลี้ยงชีวิตชอบ ความพากเพียรชอบ ความระลึกรชอบ ความตั้งใจมั่นชอบ.

ภิกษุทั้งหลาย ! ก็ เวทนา เป็นอย่างไรเล่า ?

ภิกษุทั้งหลาย ! หมู่แห่งเวทนาทั้งหลาย ๖ หมู่ เหล่านี้ คือ เวทนาที่เกิดจากสัมผัสทางตา ...ทางหู...ทางจมูก ...ทางลิ้น ...ทางกาย และเวทนาที่เกิดจากสัมผัสทางใจ : ภิกษุทั้งหลาย ! นี้เรียกว่า เวทนา. ความก่อกำเนิดพร้อมแห่งเวทนา ย่อมมี เพราะความก่อกำเนิดพร้อมแห่งผัสสะ; ความดับไม่เหลือแห่งเวทนา ย่อมมี เพราะความดับไม่เหลือแห่งผัสสะ; มรรคอันประกอบด้วยองค์แปดอันประเสริฐ นั้นเอง เป็นปฏิบัติให้ถึงซึ่งความดับไม่เหลือแห่งเวทนา, ได้แก่สิ่งเหล่านี้ คือ ความเห็นชอบ ความดำริชอบ การพูดจาชอบ การทำกรณงานชอบ การเลี้ยงชีวิตชอบ ความพากเพียรชอบ ความระลึกชอบ ความตั้งใจมั่นชอบ.

ภิกษุทั้งหลาย ! ก็ ผัสสะ เป็นอย่างไรเล่า ?

ภิกษุทั้งหลาย ! หมู่แห่งผัสสะทั้งหลาย ๖ หมู่ เหล่านี้ คือ สัมผัสทางตา ...ทางหู ...ทางจมูก ...ทางลิ้น ...ทางกาย สัมผัสทางใจ : ภิกษุทั้งหลาย ! นี้เรียกว่า ผัสสะ. ความก่อกำเนิดพร้อมแห่งผัสสะ ย่อมมี เพราะความก่อกำเนิดพร้อมแห่งสฬายตนะ; ความดับไม่เหลือแห่งผัสสะ ย่อมมี

เพราะความดับไม่เหลือแห่งสฬายตนะ; มรรคอันประกอบด้วย
องค์แปดอันประเสริฐนั่นเอง เป็นปฏิบัติให้ถึงซึ่งความดับ
ไม่เหลือแห่งผัสสะ, ได้แก่สิ่งเหล่านี้ คือ ความเห็นชอบ
ความดำริชอบ การพูดจาชอบ การทำางานชอบ
การเลี้ยงชีวิตชอบ ความ پاکเพียรชอบ ความระลึกรชอบ
ความตั้งใจมั่นชอบ.

ภิกษุทั้งหลาย ! ก็ สฬายตนะ เป็นอย่างไรเล่า ?

จักขุเวทยตนะ โสตายตนะ มนายตนะ ชิวหายตนะ
กายายตนะ มนายตนะ : ภิกษุทั้งหลาย ! นี้เรียกว่า
สฬายตนะ. ความก่อกำเนิดพร้อมแห่งสฬายตนะ ย่อมมี
เพราะความก่อกำเนิดพร้อมแห่งนามรูป; ความดับไม่เหลือแห่ง
สฬายตนะ ย่อมมี เพราะความดับไม่เหลือแห่งนามรูป;
มรรคอันประกอบด้วยองค์แปดอันประเสริฐนั่นเอง
เป็นปฏิบัติให้ถึงซึ่งความดับไม่เหลือแห่งสฬายตนะ,
ได้แก่สิ่งเหล่านี้ คือ ความเห็นชอบ ความดำริชอบ
การพูดจาชอบ การทำางานชอบ การเลี้ยงชีวิตชอบ
ความ پاکเพียรชอบ ความระลึกรชอบ ความตั้งใจมั่นชอบ.

ภิกษุทั้งหลาย ! ก็ นามรูป เป็นอย่างไรเล่า ?

เวทนา สัญญา เจตนา ผัสสะ มนสิการ : นี้เรียกว่า นาม. มหาภูตทั้งสี่ด้วย รูปที่อาศัยมหาภูตทั้งสี่ด้วย : นี้เรียกว่า รูป. นามนี้ด้วย รูปนี้ด้วย ย่อมมีอยู่อย่างนี้ : ภิกษุทั้งหลาย ! นี้เรียกว่า นามรูป. ความก่อกั้นพร้อมแห่งนามรูป ย่อมมี เพราะความก่อกั้นพร้อมแห่งวิญญาณ; ความดับไม่เหลือแห่งนามรูป ย่อมมี เพราะความดับไม่เหลือแห่งวิญญาณ; มรรคอันประกอบด้วยองค์แปดอันประเสริฐนั่นเอง เป็นปฏิบัติให้ถึงซึ่งความดับไม่เหลือแห่งนามรูป, ได้แก่งี้เหล่านี้ คือ ความเห็นชอบ ความดำริชอบ การพูดจาชอบ การทำการทำงานชอบ การเลี้ยงชีวิตชอบ ความ پاکเพียรชอบ ความระลึกรู้ชอบ ความตั้งใจมั่นชอบ.

ภิกษุทั้งหลาย ! ก็ วิญญาณ เป็นอย่างไรเล่า ?

ภิกษุทั้งหลาย ! หมู่แห่งวิญญาณทั้งหลาย ๖ หมู่เหล่านี้ คือ จักขุวิญญาณ (ผู้รู้แจ้งทางตา) โสทวิญญาณ ฆานวิญญาณ ชิวหาวิญญาณ กายวิญญาณ มโนวิญญาณ (ผู้รู้แจ้งทางใจ) : ภิกษุทั้งหลาย ! นี้เรียกว่า วิญญาณ. ความก่อกั้นพร้อมแห่งวิญญาณ ย่อมมี เพราะความก่อกั้นพร้อมแห่งสังขาร; ความดับไม่เหลือแห่งวิญญาณ ย่อมมี

เพราะความดับไม่เหลือแห่งสังขาร; มรรคอันประกอบด้วยองค์แปดอันประเสริฐนั่นเอง เป็นปฏิบัติให้ถึงซึ่งความดับไม่เหลือแห่งวิญญาน, ได้แก่สิ่งเหล่านี้ คือ ความเห็นชอบ ความดำริชอบ การพูดจาชอบ การทำางานชอบ การเลี้ยงชีวิตชอบ ความ پاکเพียรชอบ ความระลึกรชอบ ความตั้งใจมั่นชอบ.

ภิกษุทั้งหลาย ! ก็สังขารทั้งหลาย เป็นอย่างไรเล่า ?

ภิกษุทั้งหลาย ! สังขารทั้งหลาย ๓ อย่างเหล่านี้ คือ กายสังขาร (ความปรุงแต่งทางกาย) วจีสังขาร (ความปรุงแต่งทางวาจา) จิตตสังขาร (ความปรุงแต่งทางใจ) : ภิกษุทั้งหลาย ! เหล่านี้เรียกว่า สังขารทั้งหลาย. ความก่อกำเนิดพร้อมแห่งสังขารย่อมมี เพราะความก่อกำเนิดพร้อมแห่งอวิชชา; ความดับไม่เหลือแห่งสังขาร ย่อมมี เพราะความดับไม่เหลือแห่งอวิชชา; มรรคอันประกอบด้วยองค์แปดอันประเสริฐนั่นเอง เป็นปฏิบัติให้ถึงซึ่งความดับไม่เหลือแห่งสังขาร, ได้แก่สิ่งเหล่านี้ คือ ความเห็นชอบ ความดำริชอบ การพูดจาชอบ การทำางานชอบ การเลี้ยงชีวิตชอบ ความ پاکเพียรชอบ ความระลึกรชอบ ความตั้งใจมั่นชอบ.

ภิกษุทั้งหลาย ! ในกาลใดแล อริยสาวก

ย่อมมารู้ทั่วถึงซึ่งธรรม อันเป็นปัจจัย (เหตุ)
 ว่าเป็นอย่างนี้ๆ; มารู้ทั่วถึงซึ่งเหตุแห่งธรรม อันเป็นปัจจัย
 ว่าเป็นอย่างนี้ๆ; มารู้ทั่วถึงซึ่งความดับไม่เหลือแห่งธรรม
 อันเป็นปัจจัย ว่าเป็นอย่างนี้ๆ; มารู้ทั่วถึงซึ่งข้อปฏิบัติ
 เครื่องทำสัตว์ให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งธรรมอันเป็น
 ปัจจัย ว่าเป็นอย่างนี้ๆ ดังนี้;

ภิกษุทั้งหลาย !

ในกาลนั้น เราเรียกอริยสาวกนั้น ว่า :-

“ผู้สมบูรณ์แล้วด้วยทวิจฺจุ”	ดังนี้บ้าง;
“ผู้สมบูรณ์แล้วด้วยทสฺสนะ”	ดังนี้บ้าง;
“ผู้มาถึงพระสัทธรรมนี้แล้ว”	ดังนี้บ้าง;
“ผู้ได้เห็นอยู่ซึ่งพระสัทธรรมนี้”	ดังนี้บ้าง;
“ผู้ประกอบแล้วด้วยญาณอันเป็นเสขะ”	ดังนี้บ้าง;
“ผู้ประกอบแล้วด้วยวิชาอันเป็นเสขะ”	ดังนี้บ้าง;
“ผู้ถึงซึ่งกระแสแห่งธรรมแล้ว”	ดังนี้บ้าง;
“ผู้ประเสริฐมีปัญญาเครื่องชำแรกกิเลส”	ดังนี้บ้าง;
“ยืนอยู่จรดประตูแห่งอมตะ”	ดังนี้บ้าง, ดังนี้ แล.

๑๕

พระโสดาบัน คือ ผู้เห็นชัดรายละเอียด
แต่ละสายของปฏิจาสมุปบาทตลอดทั้งสาย
โดยนัยแห่งอริยสัจสี่
(เห็นตลอดสาย นัยที่สอง)

ภิกษุทั้งหลาย !
ภิกษุในธรรมวินัยนี้

ย่อมรู้ทั่วถึงซึ่ง ชรามรณะ, รู้ทั่วถึงซึ่งเหตุให้
เกิดขึ้นแห่งชรามรณะ, รู้ทั่วถึงซึ่งความดับไม่เหลือแห่ง
ชรามรณะ, รู้ทั่วถึงซึ่งข้อปฏิบัติเครื่องทำสัตว์ให้ถึงความดับ
ไม่เหลือแห่งชรามรณะ;

ย่อมรู้ทั่วถึงซึ่ง ชาติ, รู้ทั่วถึงซึ่งเหตุให้เกิดขึ้น
แห่งชาติ, รู้ทั่วถึงซึ่งความดับไม่เหลือแห่งชาติ, รู้ทั่วถึงซึ่ง
ข้อปฏิบัติเครื่องทำสัตว์ให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งชาติ;

ย่อมรู้ทั่วถึงซึ่ง ภพ, รู้ทั่วถึงซึ่งเหตุให้เกิดขึ้น
แห่งภพ, รู้ทั่วถึงซึ่งความดับไม่เหลือแห่งภพ, รู้ทั่วถึงซึ่ง
ข้อปฏิบัติเครื่องทำสัตว์ให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งภพ;

ย่อมรู้ทั่วถึงซึ่ง อุปาทาน, รู้ทั่วถึงซึ่งเหตุให้เกิดขึ้น
แห่งอุปาทาน, รู้ทั่วถึงซึ่งความดับไม่เหลือแห่ง
อุปาทาน, รู้ทั่วถึงซึ่งข้อปฏิบัติเครื่องทำสัตว์ให้ถึงความ
ดับไม่เหลือแห่งอุปาทาน;

ย่อมรู้ทั่วถึงซึ่ง ตัณหา, รู้ทั่วถึงซึ่งเหตุให้เกิดขึ้น
แห่งตัณหา, รู้ทั่วถึงซึ่งความดับไม่เหลือแห่งตัณหา,
รู้ทั่วถึงซึ่งข้อปฏิบัติเครื่องทำสัตว์ให้ถึงความดับไม่เหลือ
แห่งตัณหา;

ย่อมรู้ทั่วถึงซึ่ง เวทนา, รู้ทั่วถึงซึ่งเหตุให้เกิดขึ้น
แห่งเวทนา, รู้ทั่วถึงซึ่งความดับไม่เหลือแห่งเวทนา,
รู้ทั่วถึงซึ่งข้อปฏิบัติเครื่องทำสัตว์ให้ถึงความดับไม่
เหลือแห่งเวทนา;

ย่อมรู้ทั่วถึงซึ่ง ผัสสะ, รู้ทั่วถึงซึ่งเหตุให้เกิดขึ้นแห่ง
ผัสสะ, รู้ทั่วถึงซึ่งความดับไม่เหลือแห่งผัสสะ, รู้ทั่วถึงซึ่ง
ข้อปฏิบัติเครื่องทำสัตว์ให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งผัสสะ;

ย่อมรู้ทั่วถึงซึ่ง สฬายตนะ, รู้ทั่วถึงซึ่งเหตุให้เกิดขึ้น
 แห่งสฬายตนะ, รู้ทั่วถึงซึ่งความดับไม่เหลือแห่งสฬายตนะ,
 รู้ทั่วถึงซึ่งข้อปฏิบัติเครื่องทำสัตว์ให้ลุถึงความดับไม่เหลือ
 แห่งสฬายตนะ;

ย่อมรู้ทั่วถึงซึ่ง นามรูป, รู้ทั่วถึงซึ่งเหตุให้เกิดขึ้น
 แห่งนามรูป, รู้ทั่วถึงซึ่งความดับไม่เหลือแห่งนามรูป,
 รู้ทั่วถึงซึ่งข้อปฏิบัติเครื่องทำสัตว์ให้ลุถึงความดับไม่เหลือ
 แห่งนามรูป;

ย่อมรู้ทั่วถึงซึ่ง วิญญาณ, รู้ทั่วถึงซึ่งเหตุให้เกิดขึ้น
 แห่งวิญญาณ, รู้ทั่วถึงซึ่งความดับไม่เหลือแห่งวิญญาณ,
 รู้ทั่วถึงซึ่งข้อปฏิบัติเครื่องทำสัตว์ให้ลุถึงความดับไม่เหลือ
 แห่งวิญญาณ;

ย่อมรู้ทั่วถึงซึ่ง สังขาร, รู้ทั่วถึงซึ่งเหตุให้เกิดขึ้น
 แห่งสังขาร, รู้ทั่วถึงซึ่งความดับไม่เหลือแห่งสังขาร,
 รู้ทั่วถึงซึ่งข้อปฏิบัติเครื่องทำสัตว์ให้ลุถึงความดับไม่เหลือ
 แห่งสังขาร.

ภิกษุทั้งหลาย ! ชรามรณะ เป็นอย่างไรเล่า ?

ความแก่ ความคร่ำคร่า ความมีพินหลุด ความมี
 ผมหงอก ความมีหนังเหี่ยว ความสิ้นไป ๆ แห่งอายุ ความ
 แก่รอบแห่งอินทรีย์ทั้งหลาย ในสัตว์นิกายนั้น ๆ ของสัตว์
 ทั้งหมดเหล่านั้น ๆ : นี้เรียกว่า ชรา. การจุติ การเคลื่อน
 การแตกสลาย การหายไป การวายชีพ การตาย การทำ
 กาละ การแตกแห่งขันธทั้งหลาย การทอดทิ้งร่าง การขาด
 แห่งอินทรีย์ คือ ชีวิตจากสัตว์นิกายนั้น ๆ ของสัตว์ทั้งหมด
 เหล่านั้น ๆ : นี้เรียกว่า มรณะ. ชราอันด้วย มรณะนี้ด้วย
 ย่อมมีอยู่ดังนี้; ภิกษุทั้งหลาย ! นี้เรียกว่า ชรามรณะ.
 ความก่อกำเนิดพร้อมแห่งชรามรณะ ย่อมมี เพราะความก่อกำ
 นิดพร้อมแห่งชาติ; ความดับไม่เหลือแห่งชรามรณะ ย่อมมี
 เพราะความดับไม่เหลือแห่งชาติ; มรรคอันประกอบด้วย
 องค์แปดอันประเสริฐนั่นเอง เป็นปฏิบัติให้ถึงซึ่งความดับ
 ไม่เหลือแห่งชรามรณะ, ได้แก่สิ่งเหล่านี้ คือ ความเห็นชอบ
 ความดำริชอบ การพูดจาชอบ การทำการทำงานชอบ
 การเลี้ยงชีวิตชอบ ความ پاکเพียรชอบ ความระลึกรู้ชอบ
 ความตั้งใจมั่นชอบ.

ภิกษุทั้งหลาย ! ชาติ เป็นอย่างไรเล่า ?

การเกิด การกำเนิด การกำวลง (สู่ครรภ์) การบังเกิด การบังเกิดโดยยี่ง ความปรากฏของชั้นทั้งหลาย การที่สัตว์ได้ซึ่งอายตนะทั้งหลาย ในสัตวณิกายนั้น ๆ ของสัตว์ทั้งหลายเหล่านั้น ๆ : ภิกษุทั้งหลาย ! นี้เรียกว่า ชาติ. ความก่อกำขึ้นพร้อมแห่งชาติ ย่อมมี เพราะความก่อกำขึ้นพร้อมแห่งภพ; ความดับไม่เหลือแห่งชาติ ย่อมมี เพราะความดับไม่เหลือแห่งภพ; มรรคอันประกอบด้วยองค์แปดอันประเสริฐนั่นเอง เป็นปฏิบัติให้ถึงซึ่งความดับไม่เหลือแห่งชาติ, ได้แก่สิ่งเหล่านี้ คือ ความเห็นชอบ ความดำริชอบ การพูดจาชอบ การทำกาารงานชอบ การเลี้ยงชีวิตชอบ ความพากเพียรชอบ ความระลึกรชอบ ความตั้งใจมั่นชอบ.

ภิกษุทั้งหลาย ! ภพ เป็นอย่างไรเล่า ?

ภิกษุทั้งหลาย ! ภพทั้งหลาย ๓ อย่างเหล่านี้ คือ กามภพ รูปภพ อรูปภพ : ภิกษุทั้งหลาย ! นี้เรียกว่า ภพ. ความก่อกำขึ้นแห่งภพ ย่อมมี เพราะความก่อกำขึ้นพร้อมแห่งอุปาทาน; ความดับไม่เหลือแห่งภพ ย่อมมี

เพราะความดับไม่เหลือแห่งอุปาทาน; มรรคอันประกอบด้วยองค์แปดอันประเสริฐนั่นเอง เป็นปฏิบัติให้ถึงซึ่งความดับไม่เหลือแห่งภพ, ได้แก่สิ่งเหล่านี้ คือ ความเห็นชอบ ความดำริชอบ การพูดจาชอบ การทำการทำงานชอบ การเลี้ยงชีวิตชอบ ความ پاکเพียรชอบ ความระลึกชอบ ความตั้งใจมั่นชอบ.

ภิกษุทั้งหลาย ! อุปาทาน เป็นอย่างไรเล่า ?

ภิกษุทั้งหลาย ! อุปาทานทั้งหลาย ๔ อย่างเหล่านี้ คือ กามอุปาทาน ทิฏฐอุปาทาน สิล্পพัตตอุปาทาน อัตตวาทุอุปาทาน : ภิกษุทั้งหลาย ! นี้เรียกว่า อุปาทาน. ความก่อกำเนิดพร้อมแห่งอุปาทาน ย่อมมี เพราะความก่อกำเนิดพร้อมแห่งตัณหา; ความดับไม่เหลือแห่งอุปาทาน ย่อมมี เพราะความดับไม่เหลือแห่งตัณหา; มรรคอันประกอบด้วยองค์แปดอันประเสริฐนั่นเอง เป็นปฏิบัติให้ถึงซึ่งความดับไม่เหลือแห่งอุปาทาน, ได้แก่สิ่งเหล่านี้ คือ ความเห็นชอบ ความดำริชอบ การพูดจาชอบ การทำการทำงานชอบ การเลี้ยงชีวิตชอบ ความ پاکเพียรชอบ ความระลึกชอบ ความตั้งใจมั่นชอบ.

ภิกษุทั้งหลาย ! ตัณหา เป็นอย่างไรเล่า ?

ภิกษุทั้งหลาย ! หมู่แห่งตัณหาทั้งหลาย ๖ หมู่ เหล่านี้ คือ รูปตัณหา สัทตตัณหา คันธตัณหา รสตัณหา โภญฐัพพตัณหา รัสมตัณหา : ภิกษุทั้งหลาย ! นี้เรียกว่า ตัณหา. ความก่อกำเนิดพร้อมแห่งตัณหา ย่อมมี เพราะความ ก่อกำเนิดพร้อมแห่งเวทนา; ความดับไม่เหลือแห่งตัณหา ย่อมมี เพราะความดับไม่เหลือแห่งเวทนา; มรรคอันประกอบด้วย องค์แปดอันประเสริฐนั่นเอง เป็นปฏิปทาให้ถึงซึ่งความดับ ไม่เหลือแห่งตัณหา, ได้แก่งี้เหล่านี้ คือ ความเห็นชอบ ความดำริชอบ การพูดจาชอบ การทำทำงานชอบ การเลี้ยงชีวิตชอบ ความ پاکเพียรชอบ ความระลึกรู้ชอบ ความตั้งใจมั่นชอบ.

ภิกษุทั้งหลาย ! เวทนา เป็นอย่างไรเล่า ?

ภิกษุทั้งหลาย ! หมู่แห่งเวทนาทั้งหลาย ๖ หมู่ เหล่านี้ คือ จักขุสัมผัสสชาเวทนา โสตสัมผัสสชาเวทนา ฆานสัมผัสสชาเวทนา ชิวหาสัมผัสสชาเวทนา กายสัมผัสสชาเวทนา มโนสัมผัสสชาเวทนา : ภิกษุทั้งหลาย ! นี้เรียกว่า เวทนา. ความก่อกำเนิดพร้อมแห่งเวทนา ย่อมมี

เพราะความก่อกำเนิดพร้อมแห่งผัสสะ; ความดับไม่เหลือแห่งเวทนา ย่อมมี เพราะความดับไม่เหลือแห่งผัสสะ; มรรคอันประกอบด้วยองค์แปดอันประเสริฐนั่นเอง เป็นปฏิบัติให้ถึงซึ่งความดับไม่เหลือแห่งเวทนา, ได้แก่ สิ่งเหล่านี้ คือ ความเห็นชอบ ความดำริชอบ การพูดจาชอบ การทำการทำงานชอบ การเลี้ยงชีวิตชอบ ความ پاکเพียรชอบ ความระลึกรู้ชอบ ความตั้งใจมั่นชอบ.

ภิกษุทั้งหลาย ! ผัสสะ เป็นอย่างไรเล่า ?

ภิกษุทั้งหลาย ! หมู่แห่งผัสสะทั้งหลาย ๖ หมู่ เหล่านี้ คือ จักขุสัมผัส โสตสัมผัส มานสัมผัส ชิวหาสัมผัส กายสัมผัส มโนสัมผัส : ภิกษุทั้งหลาย ! นี้เรียกว่า ผัสสะ. ความก่อกำเนิดพร้อมแห่งผัสสะ ย่อมมี เพราะความก่อกำเนิดพร้อมแห่งสฬายตนะ; ความดับไม่เหลือแห่งผัสสะ ย่อมมี เพราะความดับไม่เหลือแห่งสฬายตนะ; มรรคอันประกอบด้วยองค์แปดอันประเสริฐนั่นเอง เป็นปฏิบัติให้ถึงซึ่งความดับไม่เหลือแห่งผัสสะ, ได้แก่ สิ่งเหล่านี้ คือ ความเห็นชอบ ความดำริชอบ การพูดจาชอบ การทำการทำงานชอบ การเลี้ยงชีวิตชอบ ความ پاکเพียรชอบ ความระลึกรู้ชอบ ความตั้งใจมั่นชอบ.

ภิกษุทั้งหลาย ! สฬายตนะ^๑ เป็นอย่างไรเล่า ?

ภิกษุทั้งหลาย ! จักขวัยตนะ โสตายตนะ
ฆณายตนะ ชิวหายตนะ กายายตนะ มนายตนะ :
ภิกษุทั้งหลาย ! นี้เรียกว่า สฬายตนะ. ความก่อกั้นพร้อม
แห่งสฬายตนะ ย่อมมี เพราะความก่อกั้นพร้อมแห่งนามรูป;
ความดับไม่เหลือแห่งสฬายตนะ ย่อมมี เพราะความดับ
ไม่เหลือแห่งนามรูป; มรรคอันประกอบด้วยองค์แปดอัน
ประเสริฐนั่นเอง เป็นปฏิบัติให้ถึงซึ่งความดับไม่เหลือแห่ง
สฬายตนะ, ได้แก่สิ่งเหล่านี้ คือ ความเห็นชอบ ความดำริชอบ
การพูดจาชอบ การทำกรณงานชอบ การเลี้ยงชีวิตชอบ
ความ پاکเพียรชอบ ความระลึกชอบ ความตั้งใจมั่นชอบ.

ภิกษุทั้งหลาย ! นามรูป เป็นอย่างไรเล่า ?

ภิกษุทั้งหลาย ! เวทนา สัญญา เจตนา ผัสสะ
มนสิการ : นี้เรียกว่า นาม, มหาภูตทั้งสี่ด้วย รูปที่อาศัย
มหาภูตทั้งสี่ด้วย นี้เรียกว่า รูป, นามนี้ด้วย รูปนี้ด้วย
ย่อมมีอยู่ดังนี้; ภิกษุทั้งหลาย ! นี้เรียกว่า นามรูป.

๑. คือ อายตนะภายในทั้ง ๖ และอายตนะภายนอกทั้ง ๖.

ความก่อกำเนิดพร้อมแห่งนามรูป ย่อมมี เพราะความก่อกำเนิดพร้อมแห่งวิญญาณ; ความดับไม่เหลือแห่งนามรูป ย่อมมี เพราะความดับไม่เหลือแห่งวิญญาณ; มรรคอันประกอบด้วยองค์แปดอันประเสริฐนั่นเอง เป็นปฏิบัติทำให้ถึงซึ่งความดับไม่เหลือแห่งนามรูป, ได้แก่สิ่งเหล่านี้ คือ ความเห็นชอบ ความดำริชอบ การพูดจาชอบ การทำกรณงานชอบ การเลี้ยงชีวิตชอบ ความ پاکเพียรชอบ ความระลึกชอบ ความตั้งใจมั่นชอบ.

ภิกษุทั้งหลาย ! วิญญาณ เป็นอย่างไรเล่า ?

ภิกษุทั้งหลาย ! หมู่แห่งวิญญาณทั้งหลาย ๖ หมู่เหล่านี้ คือ จักขุวิญญาณ โสตวิญญาน ฆานวิญญาน ชิวหาวิญญาน กายวิญญาน มโนวิญญาน : ภิกษุทั้งหลาย ! นี้เรียกว่า วิญญาณ. ความก่อกำเนิดพร้อมแห่งวิญญาณ ย่อมมี เพราะความก่อกำเนิดพร้อมแห่งสังขาร; ความดับไม่เหลือแห่งวิญญาณ ย่อมมี เพราะความดับไม่เหลือแห่งสังขาร; มรรคอันประกอบด้วยองค์แปดอันประเสริฐนั่นเอง เป็นปฏิบัติทำให้ถึงซึ่งความดับไม่เหลือแห่งวิญญาณ, ได้แก่สิ่งเหล่านี้ คือ ความเห็นชอบ ความดำริชอบ

การพูดจาชอบ การทำการงานชอบ การเลี้ยงชีวิตชอบ
ความ پاکเพียรชอบ ความระลึกชอบ ความตั้งใจมั่นชอบ.

ภิกษุทั้งหลาย ! สังขารทั้งหลายเป็นอย่างไรเล่า?

ภิกษุทั้งหลาย ! สังขารทั้งหลาย ๓ อย่างเหล่านี้
คือ กายสังขาร วจีสังขาร จิตตสังขาร : ภิกษุทั้งหลาย !
เหล่านี้เรียกว่า สังขารทั้งหลาย. ความก่อกำเนิดพร้อม
แห่งสังขาร ย่อมมี เพราะความก่อกำเนิดพร้อมแห่งอวิชชา;
ความดับไม่เหลือแห่งสังขาร ย่อมมี เพราะความดับไม่เหลือ
แห่งอวิชชา; มรรคอันประกอบด้วยองค์แปดอันประเสริฐ
นั่นเอง เป็นปฏิปทาให้ถึงซึ่งความดับไม่เหลือแห่งสังขาร,
ได้แก่สิ่งเหล่านี้ คือ ความเห็นชอบ ความดำริชอบ
การพูดจาชอบ การทำการงานชอบ การเลี้ยงชีวิตชอบ
ความ پاکเพียรชอบ ความระลึกชอบ ความตั้งใจมั่นชอบ.

ภิกษุทั้งหลาย ! ในการใดแล ภิกษุ

ย่อมมารู้ทั่วถึงซึ่ง ชรามรรณะ; มารู้ทั่วถึงซึ่งเหตุ
ให้เกิดขึ้นแห่งชรามรรณะ; มารู้ทั่วถึงซึ่งความดับไม่เหลือ
แห่งชรามรรณะ; มารู้ทั่วถึงซึ่งข้อปฏิบัติเครื่องทำสัจทำให้ถึง
ความดับไม่เหลือแห่งชรามรรณะ : ว่าเป็นอย่างนี้ๆ.

ย่อมมารู้ทั่วถึงซึ่ง ชาติ; มารู้ทั่วถึงซึ่งเหตุให้
เกิดขึ้นแห่งชาติ; มารู้ทั่วถึงซึ่งความดับไม่เหลือแห่งชาติ;
มารู้ทั่วถึงซึ่งข้อปฏิบัติเครื่องทำสัตว์ให้ลุถึงความดับ
ไม่เหลือแห่งชาติ : ว่าเป็นอย่างนี้ ๆ.

ย่อมมารู้ทั่วถึงซึ่ง ภพ; มารู้ทั่วถึงซึ่งเหตุให้
เกิดขึ้นแห่งภพ; มารู้ทั่วถึงซึ่งความดับไม่เหลือแห่งภพ;
มารู้ทั่วถึงซึ่งข้อปฏิบัติเครื่องทำสัตว์ให้ลุถึงความดับ
ไม่เหลือแห่งภพ : ว่าเป็นอย่างนี้ ๆ.

ย่อมมารู้ทั่วถึงซึ่ง อุปาทาน; มารู้ทั่วถึงซึ่งเหตุ
ให้เกิดขึ้นแห่งอุปาทาน; มารู้ทั่วถึงซึ่งความดับไม่เหลือ
แห่งอุปาทาน; มารู้ทั่วถึงซึ่งข้อปฏิบัติเครื่องทำสัตว์ให้
ลุถึงความดับไม่เหลือแห่งอุปาทาน : ว่าเป็นอย่างนี้ ๆ.

ย่อมมารู้ทั่วถึงซึ่ง ตัณหา; มารู้ทั่วถึงซึ่งเหตุให้
เกิดขึ้นแห่งตัณหา; มารู้ทั่วถึงซึ่งความดับไม่เหลือแห่งตัณหา;
มารู้ทั่วถึงซึ่งข้อปฏิบัติเครื่องทำสัตว์ให้ลุถึงความดับ
ไม่เหลือแห่งตัณหา : ว่าเป็นอย่างนี้ ๆ.

ย่อมมารู้ทั่วถึงซึ่ง เวทนา; มารู้ทั่วถึงซึ่งเหตุให้
เกิดขึ้นแห่งเวทนา; มารู้ทั่วถึงซึ่งความดับไม่เหลือแห่งเวทนา;

มารู้ทั่วถึงซึ่งข้อปฏิบัติเครื่องทำสัตว์ให้ลุถึงความดับ
ไม่เหลือแห่งเวทนา : ว่าเป็นอย่างนี้ ๆ.

ย่อมมารู้ทั่วถึงซึ่ง ผัสสะ; มารู้ทั่วถึงซึ่งเหตุให้
เกิดขึ้นแห่งผัสสะ; มารู้ทั่วถึงซึ่งความดับไม่เหลือแห่งผัสสะ;
มารู้ทั่วถึงซึ่งข้อปฏิบัติเครื่องทำสัตว์ให้ลุถึงความดับ
ไม่เหลือแห่งผัสสะ : ว่าเป็นอย่างนี้ ๆ.

ย่อมมารู้ทั่วถึงซึ่ง สฬายตนะ; มารู้ทั่วถึงซึ่งเหตุ
ให้เกิดขึ้นแห่งสฬายตนะ; มารู้ทั่วถึงซึ่งความดับไม่เหลือ
แห่งสฬายตนะ; มารู้ทั่วถึงซึ่งข้อปฏิบัติเครื่องทำสัตว์ให้
ลุถึงความดับไม่เหลือแห่งสฬายตนะ : ว่าเป็นอย่างนี้ ๆ.

ย่อมมารู้ทั่วถึงซึ่ง นามรูป; มารู้ทั่วถึงซึ่งเหตุให้
เกิดขึ้นแห่งนามรูป; มารู้ทั่วถึงซึ่งความดับไม่เหลือแห่ง
นามรูป; มารู้ทั่วถึงซึ่งข้อปฏิบัติเครื่องทำสัตว์ให้ลุถึง
ความดับไม่เหลือแห่งนามรูป : ว่าเป็นอย่างนี้ ๆ.

ย่อมมารู้ทั่วถึงซึ่ง วิญญาณ; มารู้ทั่วถึงซึ่งเหตุให้
เกิดขึ้นแห่งวิญญาณ; มารู้ทั่วถึงซึ่งความดับไม่เหลือแห่ง
วิญญาณ; มารู้ทั่วถึงซึ่งข้อปฏิบัติเครื่องทำสัตว์ให้ลุถึง
ความดับไม่เหลือแห่งวิญญาณ : ว่าเป็นอย่างนี้ ๆ.

ย่อมมารู้ทั่วถึงซึ่ง สังขาร; มารู้ทั่วถึงซึ่งเหตุให้
เกิดขึ้นแห่งสังขาร; มารู้ทั่วถึงซึ่งความดับไม่เหลือแห่งสังขาร;
มารู้ทั่วถึงซึ่งข้อปฏิบัติเครื่องทำสัตว์ให้ลุถึงความดับ
ไม่เหลือแห่งสังขาร : ว่าเป็นอย่างนี้ ๆ.

ภิกษุทั้งหลาย !

ในกาลนั้น เราเรียกภิกษุนั้น ว่า :-

“ผู้สมบูรณ์แล้วด้วยทวิญญู”	ดังนี้บ้าง;
“ผู้สมบูรณ์แล้วด้วยทตฺตนะ”	ดังนี้บ้าง;
“ผู้มาถึงพระสัทธรรมนี้แล้ว”	ดังนี้บ้าง;
“ผู้ได้เห็นอยู่ซึ่งพระสัทธรรมนี้”	ดังนี้บ้าง;
“ผู้ประกอบแล้วด้วยญาณอันเป็นเสขะ”	ดังนี้บ้าง;
“ผู้ประกอบแล้วด้วยวิชาอันเป็นเสขะ”	ดังนี้บ้าง;
“ผู้ถึงซึ่งกระแสแห่งธรรมแล้ว”	ดังนี้บ้าง;
“ผู้ประเสริฐมีปัญญาเครื่องชำแรกกิเลส”	ดังนี้บ้าง;
“ยืนอยู่จรตประตุแห่งอมตะ”	ดังนี้บ้าง, ดังนี้ แล.

๑๖

ผู้รู้ปฏิจาสมุปบาทแต่ละสายโดยนัย
แห่งอริยสัจสี่ ทั้งปัจจุบัน อดีต อนาคต
ชื่อว่าโสดาบัน (ญาณวัตถุ ๔๔)

ภิกษุทั้งหลาย !

เราจักแสดง ซึ่งญาณวัตถุ^๑ ๔๔ อย่าง
แก่พวกเธอทั้งหลาย.

พวกเธอทั้งหลายจงฟังข้อความนั้น
จงกระทำในใจให้สำเร็จประโยชน์,
เราจักกล่าวบัดนี้.

ครั้นภิกษุทั้งหลาย ! เหล่านั้น ทูลรับสนองพระพุทธดำรัสแล้ว
พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสถ้อยคำเหล่านี้ ว่า :-

๑. ญาณวัตถุ แปลว่า สิ่งซึ่งเป็นที่กำหนดพิจารณาของญาณ ญาณกำหนด
พิจารณาสิ่งใด สิ่งนั้นเรียกว่าญาณวัตถุ เฉพาะในกรณีนี้ หมายถึงอาการ
๔ อย่างๆ ของปฏิจาสมุปบาทแต่ละอาการ ซึ่งมีอยู่ ๑๑ อาการ; ดังนั้น
จึงเรียกว่า ญาณวัตถุ ๔๔.

ภิกษุทั้งหลาย !

ก็ ญาณวัตถุ ๔๔ อย่าง เป็นอย่างไรเล่า ?

ญาณวัตถุ ๔๔ อย่าง คือ :-

(หมวด ๑)

๑. ญาณ คือ ความรู้ในชรามรรณะ;
๒. ญาณ คือ ความรู้ในเหตุให้เกิดขึ้นแห่งชรามรรณะ;
๓. ญาณ คือ ความรู้ในความดับไม่เหลือแห่งชรามรรณะ;
๔. ญาณ คือ ความรู้ในข้อปฏิบัติเครื่องทำสัตว์ให้ลุถึง
ความดับไม่เหลือแห่งชรามรรณะ;

(หมวด ๒)

๑. ญาณ คือ ความรู้ในชาติ;
๒. ญาณ คือ ความรู้ในเหตุให้เกิดขึ้นแห่งชาติ;
๓. ญาณ คือ ความรู้ในความดับไม่เหลือแห่งชาติ;
๔. ญาณ คือ ความรู้ในข้อปฏิบัติเครื่องทำสัตว์ให้ลุถึง
ความดับไม่เหลือแห่งชาติ;

(หมวด ๓)

๑. ญาณ คือ ความรู้ในภพ;
๒. ญาณ คือ ความรู้ในเหตุให้เกิดขึ้นแห่งภพ;
๓. ญาณ คือ ความรู้ในความดับไม่เหลือแห่งภพ;
๔. ญาณ คือ ความรู้ในข้อปฏิบัติเครื่องทำสัตว์ให้ลุถึง
ความดับไม่เหลือแห่งภพ;

(หมวด ๔)

๑. ญาณ คือ ความรู้ในอุปาทาน;
๒. ญาณ คือ ความรู้ในเหตุให้เกิดขึ้นแห่งอุปาทาน;
๓. ญาณ คือ ความรู้ในความดับไม่เหลือแห่งอุปาทาน;
๔. ญาณ คือ ความรู้ในข้อปฏิบัติเครื่องทำสัตว์ให้ลุถึง
ความดับไม่เหลือแห่งอุปาทาน;

(หมวด ๕)

๑. ญาณ คือ ความรู้ในตัณหา;
๒. ญาณ คือ ความรู้ในเหตุให้เกิดขึ้นแห่งตัณหา;
๓. ญาณ คือ ความรู้ในความดับไม่เหลือแห่งตัณหา;
๔. ญาณ คือ ความรู้ในข้อปฏิบัติเครื่องทำสัตว์ให้ลุถึง
ความดับไม่เหลือแห่งตัณหา;

(หมวด ๖)

๑. ญาณ คือ ความรู้ในเวทนา;
๒. ญาณ คือ ความรู้ในเหตุให้เกิดขึ้นแห่งเวทนา;
๓. ญาณ คือ ความรู้ในความดับไม่เหลือแห่งเวทนา;
๔. ญาณ คือ ความรู้ในข้อปฏิบัติเครื่องทำสัตว์ให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งเวทนา;

(หมวด ๗)

๑. ญาณ คือ ความรู้ในผัสสะ;
๒. ญาณ คือ ความรู้ในเหตุให้เกิดขึ้นแห่งผัสสะ;
๓. ญาณ คือ ความรู้ในความดับไม่เหลือแห่งผัสสะ;
๔. ญาณ คือ ความรู้ในข้อปฏิบัติเครื่องทำสัตว์ให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งผัสสะ;

(หมวด ๘)

๑. ญาณ คือ ความรู้ในสพายตนะ;
๒. ญาณ คือ ความรู้ในเหตุให้เกิดขึ้นแห่งสพายตนะ;
๓. ญาณ คือ ความรู้ในความดับไม่เหลือแห่งสพายตนะ;
๔. ญาณ คือ ความรู้ในข้อปฏิบัติเครื่องทำสัตว์ให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งสพายตนะ;

(หมวด ๙)

๑. ญาณ คือ ความรู้ ในนามรูป;
๒. ญาณ คือ ความรู้ ในเหตุให้เกิดขึ้นแห่งนามรูป;
๓. ญาณ คือ ความรู้ ในความดับไม่เหลือแห่งนามรูป;
๔. ญาณ คือ ความรู้ ในข้อปฏิบัติเครื่องทำสัตว์ให้ลุถึง
ความดับไม่เหลือแห่งนามรูป;

(หมวด ๑๐)

๑. ญาณ คือ ความรู้ ในวิญญาน;
๒. ญาณ คือ ความรู้ ในเหตุให้เกิดขึ้นแห่งวิญญาน;
๓. ญาณ คือ ความรู้ ในความดับไม่เหลือแห่งวิญญาน;
๔. ญาณ คือ ความรู้ ในข้อปฏิบัติเครื่องทำสัตว์ให้ลุถึง
ความดับไม่เหลือแห่งวิญญาน;

(หมวด ๑๑)

๑. ญาณ คือ ความรู้ ในสังขารทั้งหลาย;
๒. ญาณ คือ ความรู้ ในเหตุให้เกิดขึ้นแห่งสังขาร;
๓. ญาณ คือ ความรู้ ในความดับไม่เหลือแห่งสังขาร;
๔. ญาณ คือ ความรู้ ในข้อปฏิบัติเครื่องทำสัตว์ให้ลุถึง
ความดับไม่เหลือแห่งสังขาร;

ภิกษุทั้งหลาย !

เหล่านี้เรียกว่า ญาณวัตถุ ๔๔ อย่าง.

ภิกษุทั้งหลาย ! ก็ ชรามรณะ เป็นอย่างไรเล่า ?

ความแก่ ความคร่ำคร่า ความมีฟันหลุด ความมีผมหงอก ความมีหนังเหี่ยว ความสิ้นไปๆ แห่งอายุ ความแก่รอบแห่งอินทรีย์ทั้งหลาย ในสัตว์นิกายนั้นๆ ของสัตว์ทั้งหลายเหล่านั้นๆ : นี้เรียกว่า ชรา. การจุติ ความเคลื่อน การแตกสลาย การหายไป การวายชีพ การตาย การทำกาละ การแตกแห่งขันธทั้งหลาย การทอดทิ้งร่าง การขาดแห่งอินทรีย์ คือ ชีวิต จากสัตว์นิกายนั้นๆ ของสัตว์ทั้งหลายเหล่านั้นๆ : นี้เรียกว่า มรณะ. ชรานี้ด้วย มรณะนี้ด้วย ย่อมมีอยู่ ดังนี้; ภิกษุทั้งหลาย ! นี้เรียกว่า ชรามรณะ. ความก่อขึ้นพร้อมแห่งชรามรณะ ย่อมมี เพราะความก่อขึ้นพร้อมแห่งชาติ; ความดับไม่เหลือแห่งชรามรณะ ย่อมมี เพราะความดับไม่เหลือแห่งชาติ; มรรคอันประกอบด้วยองค์แปดอันประเสริฐนั่นเอง เป็นปปฏิบัติให้ถึงซึ่งความดับไม่เหลือแห่งชรามรณะ, ได้แก่สิ่งเหล่านี้

คือ ความเห็นชอบ ความดำริชอบ การพูดจาชอบ
 การทำงานชอบ การเลี้ยงชีวิตชอบ ความ پاکเพียรชอบ
 ความระลึกชอบ ความตั้งใจมั่นชอบ.

ภิกษุทั้งหลาย ! อริยสาวก ย่อมมารู้ทั่วถึงซึ่ง
 ชรามรณะ ว่าเป็นอย่างนี้ๆ, มารู้ทั่วถึงซึ่งเหตุให้เกิดขึ้น
 แห่งชรามรณะ ว่าเป็นอย่างนี้ๆ, มารู้ทั่วถึงซึ่งความดับไม่เหลือ
 แห่งชรามรณะ ว่าเป็นอย่างนี้ๆ, มารู้ทั่วถึงซึ่งข้อปฏิบัติ
 เครื่องทำสัตว์ให้ลุถึงความดับไม่เหลือแห่งชรามรณะ ว่าเป็น
 อย่างนี้ๆ, ในกาลใด; ในกาลนั้นความรู้นี้ของอริยสาวกนั้น
 ชื่อว่าญาณในธรรม (สัมมญาณ). ด้วยธรรมนี้อันอริยสาวกนั้น
 เห็นแล้ว รู้แล้ว บรรลุแล้ว หยั่งลงแล้ว และเป็นธรรม
 อันใช้ได้ไม่จำกัดกาล, อริยสาวกนั้น ยื่อนำความรู้นั้น
 ไปสู่ณัยยะอันเป็นอดีตและอนาคต (ต่อไปอีก) ว่า “สมณะ
 หรือพรหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่ง ในกาลยืดยาวนานฝ่ายอดีต
 ได้รู้อย่างยิ่งแล้วซึ่งชรามรณะ, ได้รู้อย่างยิ่งแล้วซึ่งเหตุ
 ให้เกิดขึ้นแห่งชรามรณะ, ได้รู้อย่างยิ่งแล้วซึ่งความดับ
 ไม่เหลือแห่งชรามรณะ, ได้รู้อย่างยิ่งแล้วซึ่งข้อปฏิบัติ
 เครื่องทำสัตว์ให้ลุถึงความดับไม่เหลือแห่งชรามรณะ;

สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้นทุกท่าน ก็ได้รู้อย่างยิ่งแล้ว เหมือนอย่างที่เราเองได้รู้อย่างยิ่งแล้วในบัดนี้. ถึงแม้สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่ง ในกาลที่ยาวนานฝ่ายอนาคต จักรู้อย่างยิ่ง ซึ่งขรามณะ, จักรู้อย่างยิ่ง ซึ่งเหตุให้เกิดขึ้นแห่งขรามณะ, จักรู้อย่างยิ่ง ซึ่งความดับไม่เหลือแห่งขรามณะ, จักรู้อย่างยิ่ง ซึ่งข้อปฏิบัติเครื่องทำสัตว์ให้ลุถึงความดับไม่เหลือแห่งขรามณะ ก็ตาม; สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้นทุกท่าน ก็จักรู้อย่างยิ่ง เหมือนอย่างที่เราเองได้รู้อย่างยิ่งแล้วในบัดนี้” ดังนี้. ความรู้นี้ของอริยสาวกนั้น ชื่อว่า ญาณในการรู้ตาม (อัมมญาณ).

ภิกษุทั้งหลาย ! ญาณทั้งสอง คือ อัมมญาณ และอัมมญาณเหล่านี้ของอริยสาวก เป็นธรรมชาติบริสุทธิ์ ผ่องใส ในกาลใด;

ภิกษุทั้งหลาย !

ในกาลนั้น เราเรียกอริยสาวกนั้น ว่า :-

“ผู้สมบูรณ์แล้วด้วยทัญญู”	ดังนี้บ้าง;
“ผู้สมบูรณ์แล้วด้วยทัสสนะ”	ดังนี้บ้าง;
“ผู้มาถึงพระสัทธรรมนี้แล้ว”	ดังนี้บ้าง;

“ผู้ได้เห็นอยู่ซึ่งพระสัทธรรมนี้”	ดังนี้บ้าง;
“ผู้ประกอบแล้วด้วยญาณอันเป็นเสขะ”	ดังนี้บ้าง;
“ผู้ประกอบแล้วด้วยวิชาอันเป็นเสขะ”	ดังนี้บ้าง;
“ผู้ถึงซึ่งกระแสแห่งธรรมแล้ว”	ดังนี้บ้าง;
“ผู้ประเสริฐมีปัญญาเครื่องชำแรกกิเลส”	ดังนี้บ้าง;
“ยืนอยู่จรดประตูแห่งอมตะ”	ดังนี้บ้าง, ดังนี้ แล.

ภิกษุทั้งหลาย ! ก็ชาติ เป็นอย่างไรเล่า ?

การเกิด การกำเนิด การกำลง (สู่ครรภ์) การบังเกิด การบังเกิดโดยยิ่ง ความปรากฏของขันธทั้งหลาย การที่สัตว์ได้ซึ่งอายตนะทั้งหลาย ในสัตวนิกายนั้นๆ ของสัตว์ทั้งหลายเหล่านั้นๆ : ภิกษุทั้งหลาย ! นี้เรียกว่า ชาติ. ความก่อขึ้นพร้อมแห่งชาติ ย่อมมี เพราะความก่อขึ้นพร้อมแห่งภพ; ความดับไม่เหลือแห่งชาติ ย่อมมี เพราะความดับไม่เหลือแห่งภพ; มรรคอันประกอบด้วยองค์แปดอันประเสริฐนั่นเอง เป็นปฏิปทาให้ถึงซึ่งความดับไม่เหลือแห่งชาติ, ได้แกสิ่งเหล่านี้ คือ ความเห็นชอบ ความดำริชอบ การพูดจาชอบ การทำารงานชอบ การเลี้ยงชีวิตชอบ ความ پاکเพียรชอบ ความระลึกชอบ ความตั้งใจมั่นชอบ.

ภิกษุทั้งหลาย ! อริยสาวก ย่อมมารู้ทั่วถึงซึ่งชาติ ว่าเป็นอย่างนี้ๆ, มารู้ทั่วถึง ซึ่งเหตุให้เกิดขึ้นแห่งชาติ ว่าเป็นอย่างนี้ๆ, มารู้ทั่วถึง ซึ่งความดับไม่เหลือแห่งชาติ ว่าเป็นอย่างนี้ๆ, มารู้ทั่วถึง ซึ่งข้อปฏิบัติเครื่องทำสัตว์ให้ลุถึงความดับไม่เหลือแห่งชาติ ว่าเป็นอย่างนี้ๆ, ในกาลใด; ในกาลนั้นความรู้นี้ของอริยสาวกนั้น ชื่อว่า **ญาณในธรรม** (อัมมญาณ). ด้วยธรรมนี้อันอริยสาวกนั้น เห็นแล้ว รู้แล้ว บรรลุแล้ว หยั่งลงแล้ว และเป็นธรรมอันใช้ได้ไม่จำกัดกาล, อริยสาวกนั้น ย่อม นำความรู้นั้นไปสู่ **นัยยะอันเป็นอดีตและอนาคต** (ต่อไปอีก) ว่า “สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่ง ในกาลยืดยาวนานฝ่ายอดีต ได้รู้อย่างยิ่งแล้ว ซึ่งชาติ, ได้รู้อย่างยิ่งแล้ว ซึ่งเหตุให้เกิดขึ้นแห่งชาติ, ได้รู้อย่างยิ่งแล้ว ซึ่งความดับไม่เหลือแห่งชาติ, ได้รู้อย่างยิ่งแล้ว ซึ่งข้อปฏิบัติเครื่องทำสัตว์ให้ลุถึงความดับไม่เหลือแห่งชาติ; สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้นทุกท่าน ก็ได้รู้อย่างยิ่งแล้ว เหมือนอย่างที่เราเองได้รู้อย่างยิ่งแล้ว ในบัดนี้. ถึงแม้สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่ง ในกาลยืดยาวนานฝ่ายอนาคต จักรู้อย่างยิ่ง ซึ่งชาติ, จักรู้อย่างยิ่ง ซึ่งเหตุให้เกิดขึ้นแห่งชาติ, จักรู้อย่างยิ่ง

ซึ่งความดับไม่เหลือแห่งชาติ, จักรู้อย่างยิ่ง ซึ่งข้อปฏิบัติ
เครื่องทำสัตว์ให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งชาติ ก็ตาม;
สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้นทุกท่าน ก็จักรู้อย่างยิ่งเหมือน
อย่างที่เราเองได้รู้อย่างยิ่งแล้วในบัดนี้” ดังนี้. ความรู้นี้
ของอริยสาวกนั้น ชื่อว่า ญาณในการรู้ตาม (อัมมญาณ).

ภิกษุทั้งหลาย ! ญาณทั้งสอง คือ อัมมญาณ
และอัมมญาณเหล่านี้ของอริยสาวก เป็นธรรมชาติ
บริสุทธิ์ ผ่องใส ในกาลใด;

ภิกษุทั้งหลาย !

ในกาลนั้น เราเรียกอริยสาวกนั้น ว่า :-

“ผู้สมบุรณ์แล้วด้วยทัญญู”	ดังนี้บ้าง;
“ผู้สมบุรณ์แล้วด้วยทัสสนะ”	ดังนี้บ้าง;
“ผู้มาถึงพระสัทธรรมนี้แล้ว”	ดังนี้บ้าง;
“ผู้ได้เห็นอยู่ซึ่งพระสัทธรรมนี้”	ดังนี้บ้าง;
“ผู้ประกอบแล้วด้วยญาณอันเป็นเสขะ”	ดังนี้บ้าง;
“ผู้ประกอบแล้วด้วยวิชาอันเป็นเสขะ”	ดังนี้บ้าง;
“ผู้ถึงซึ่งกระแสแห่งธรรมแล้ว”	ดังนี้บ้าง;
“ผู้ประเสริฐมีปัญญาเครื่องชำแรกกิเลส”	ดังนี้บ้าง;
“ยืนอยู่จรดประตูแห่งอมตะ”	ดังนี้บ้าง, ดังนี้ แล.

ภิกษุทั้งหลาย ! ก็ ภพ เป็นอย่างไรเล่า ? ... ฯลฯ...

ภิกษุทั้งหลาย ! ก็ อุปาทาน เป็นอย่างไรเล่า ? ... ฯลฯ...

ภิกษุทั้งหลาย ! ก็ ตัณหา เป็นอย่างไรเล่า ? ... ฯลฯ...

ภิกษุทั้งหลาย ! ก็ เวทนา เป็นอย่างไรเล่า ? ... ฯลฯ...

ภิกษุทั้งหลาย ! ก็ ผัสสะ เป็นอย่างไรเล่า ? ... ฯลฯ...

ภิกษุทั้งหลาย ! ก็ สฬายตนะ เป็นอย่างไรเล่า ? ... ฯลฯ...

ภิกษุทั้งหลาย ! ก็ นามรูป เป็นอย่างไรเล่า ? ... ฯลฯ...

ภิกษุทั้งหลาย ! ก็ วิญญาน เป็นอย่างไรเล่า ? ... ฯลฯ...

(ข้อความนี้ที่ละไว้ด้วย ... ฯลฯ... ดังข้างบนนี้ มีข้อความเต็ม
 ดังในข้ออันวาด้วย ชรามณะ และชาติ ข้างต้นทุกประการ ต่างกันแต่
 ชื่อหัวข้อธรรม).

ภิกษุทั้งหลาย ! ก็สังขารทั้งหลาย เป็นอย่างไรเล่า ?

ภิกษุทั้งหลาย ! สังขารทั้งหลาย สามอย่างเหล่านี้
 คือ กายสังขาร วจีสังขาร จิตตสังขาร : ภิกษุทั้งหลาย !
 เหล่านี้เรียกว่า สังขารทั้งหลาย. ความก่อกั้นพร้อม
 แห่งสังขาร ย่อมมี เพราะความก่อกั้นพร้อมแห่งอวิชชา;
 ความดับไม่เหลือแห่งสังขาร ย่อมมี เพราะความดับ

ไม่เหลือแห่งอวิชชา; มรรคอันประกอบด้วยองค์แปด อันประเสริฐนั่นเอง เป็นปฏิบัติให้ถึงซึ่งความดับ ไม่เหลือแห่งสังขาร ได้แก่สิ่งเหล่านี้ คือ ความเห็นชอบ ความดำริชอบ การพูดจาชอบ การทำกรณงานชอบ การเลี้ยงชีวิตชอบ ความ پاکเพียรชอบ ความระลึกชอบ ความตั้งใจมั่นชอบ.

ภิกษุทั้งหลาย ! อริยสาวก ย่อมมารู้ทั่วถึงซึ่งสังขารทั้งหลาย ว่าเป็นอย่างนี้ๆ, มารู้ทั่วถึงซึ่งเหตุให้เกิดขึ้นแห่งสังขาร ว่าเป็นอย่างนี้ๆ, มารู้ทั่วถึงซึ่งความดับ ไม่เหลือแห่งสังขาร ว่าเป็นอย่างนี้ๆ, มารู้ทั่วถึงซึ่งข้อปฏิบัติ เครื่องทำสัตว์ให้ลุถึงความดับไม่เหลือแห่งสังขาร ว่าเป็นอย่างนี้ๆ, ในกาลใด; ในกาลนั้นความรู้^{นี้}ของอริยสาวกนั้น ชื่อว่าญาณในธรรม (สัมมญาณ). ด้วยธรรม^{นี้}อันอริยสาวกนั้น เห็นแล้ว รู้แล้ว บรรลุแล้ว หยั่งลงแล้ว และเป็นธรรมอันใช้ได้ไม่จำกัดกาล, อริยสาวกนั้น ย่อมนำความรู้^{นั้น}ไปสู่ นัยยะอันเป็นอดีตและอนาคต (ต่อไปอีก) ว่า “สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่ง ในกาลยืดยาวนานฝ่ายอดีต ได้รู้อย่างยั้งแล้วซึ่งสังขารทั้งหลาย, ได้รู้อย่างยั้งแล้วซึ่งเหตุ

ให้เกิดขึ้นแห่งสังขาร, ได้รู้อย่างยิ่งแล้วซึ่งความดับไม่เหลือแห่งสังขาร, ได้รู้อย่างยิ่งแล้วซึ่งข้อปฏิบัติเครื่องทำสัตว์ให้ลุถึงความดับไม่เหลือแห่งสังขาร; สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้นทุกท่าน ก็ได้รู้อย่างยิ่งแล้ว เหมือนอย่างที่เราเองได้รู้อย่างยิ่งแล้วในบัดนี้. ถึงแม้สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่ง ในกาลยืดยาวนานฝ่ายอนาคต จักรู้อย่างยิ่งซึ่งสังขารทั้งหลาย, จักรู้อย่างยิ่งซึ่งเหตุให้เกิดขึ้นแห่งสังขาร, จักรู้อย่างยิ่งซึ่งความดับไม่เหลือแห่งสังขาร, จักรู้อย่างยิ่งซึ่งข้อปฏิบัติเครื่องทำสัตว์ให้ลุถึงความดับไม่เหลือแห่งสังขารก็ตาม; สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้นทุกท่าน ก็จักรู้อย่างยิ่ง เหมือนอย่างที่เราเองได้รู้อย่างยิ่งแล้วในบัดนี้” ดังนี้. ความรู้^๑ของอริยสาวกนั้น ชื่อว่า ญาณในการรู้ตาม (อันวัยญาณ).

ภิกษุทั้งหลาย ! ญาณทั้งสอง คือ อัมมญาณ และอันวัยญาณ เหล่านี้ของอริยสาวก เป็นธรรมชาติบริสุทธิ์ ผ่องใส ในกาลใด;

ภิกษุทั้งหลาย !

ในกาลนั้น เราเรียกอริยสาวกนั้น ว่า :-

“ผู้สมบูรณ์แล้วด้วยทิณฐิ”	ดังนี้บ้าง;
“ผู้สมบูรณ์แล้วด้วยทัสสนะ”	ดังนี้บ้าง;
“ผู้มาถึงพระสัทธรรมนี้แล้ว”	ดังนี้บ้าง;
“ผู้ได้เห็นอยู่ซึ่งพระสัทธรรมนี้”	ดังนี้บ้าง;
“ผู้ประกอบแล้วด้วยญาณอันเป็นเสขะ”	ดังนี้บ้าง;
“ผู้ประกอบแล้วด้วยวิชาอันเป็นเสขะ”	ดังนี้บ้าง;
“ผู้ถึงซึ่งกระแสแห่งธรรมแล้ว”	ดังนี้บ้าง;
“ผู้ประเสริฐมีปัญญาเครื่องชำแรกกิเลส”	ดังนี้บ้าง;
“ยืนอยู่จรดประตูแห่งอมตะ”	ดังนี้บ้าง, ดังนี้ แล.

นิทาน. ส. ๑๖/๖๗-๗๑/๑๑๘-๑๒๕.

๑๗

ผู้ปฏิบัติจนอุปบาทแต่ละสายถึง “เหตุเกิด”
และ “ความดับ” ทั้งปัจจุบัน อดีต อนาคต
ก็ชื่อว่าโสดาบัน (ญาณวัตถุ ๗๗)

ภิกษุทั้งหลาย !

เรจักแสดง ซึ่งญาณวัตถุ ๗๗ อย่าง
แก่พวกเธอทั้งหลาย.

พวกเธอทั้งหลายจงฟังความข้อนั้น,
จงทำในใจให้สำเร็จประโยชน์, เรจักกล่าวบัดนี้.

ครั้นภิกษุทั้งหลายเหล่านั้นทูลรับสนองพระพุทธดำรัสแล้ว
พระผู้มีพระภาคเจ้า ได้ตรัสถ้อยคำเหล่านี้ว่า :-

ภิกษุทั้งหลาย !

ก็ ญาณวัตถุ ๗๗ อย่าง เป็นอย่างไรเล่า ?

ญาณวัตถุ ๗๗ อย่างนั้น คือ :-

(หมวด ๑)

๑. ญาณ คือ ความรู้ว่า เพราะมีชาติเป็นปัจจัย จึงมี
ชรามรณะ;
๒. ญาณ คือ ความรู้ว่า เมื่อชาติไม่มี ชรามรณะ ย่อมไม่มี;
๓. ญาณ คือ ความรู้ว่า แม้ในกาลยืดยาวนานฝ่ายอดีต
เพราะมีชาติเป็นปัจจัย จึงมีชรามรณะ;
๔. ญาณ คือ ความรู้ว่า แม้ในกาลยืดยาวนานฝ่ายอดีต
เมื่อชาติไม่มี ชรามรณะย่อมไม่มี;
๕. ญาณ คือ ความรู้ว่า แม้ในกาลยืดยาวนานฝ่ายอนาคต
เพราะมีชาติเป็นปัจจัย จึงมีชรามรณะ;
๖. ญาณ คือ ความรู้ว่า แม้ในกาลยืดยาวนานฝ่ายอนาคต
เมื่อชาติไม่มี ชรามรณะย่อมไม่มี;
๗. ญาณ คือ ความรู้ว่า แม้ อัมมัญญูติญาณ^๑ ในกรณีนี้
ก็มีความสิ้นไป เสื่อมไป จางไป ดับไป เป็นธรรมดา;

๑. อัมมัญญูติญาณ ในกรณีนี้ คือ ญาณเป็นไปตามหลักของปัจจุสมุปบาท
เป็นกรณี ๆ ไป เช่น ในกรณีแห่งชาติ ดังที่กล่าวนี้เป็นต้น.

(หมวด ๒)

๑. ญาณ คือ ความรู้ว่า เพราะมีภพเป็นปัจจัย จึงมีชาติ;
๒. ญาณ คือ ความรู้ว่า เมื่อภพไม่มี ชาติย่อมไม่มี;
๓. ญาณ คือ ความรู้ว่า แม้ในกาลที่ยาวนานฝ่ายอดีต
เพราะมีภพเป็นปัจจัย จึงมีชาติ;
๔. ญาณ คือ ความรู้ว่า แม้ในกาลที่ยาวนานฝ่ายอดีต
เมื่อภพไม่มี ชาติย่อมไม่มี;
๕. ญาณ คือ ความรู้ว่า แม้ในกาลที่ยาวนานฝ่ายอนาคต
เพราะมีภพเป็นปัจจัย จึงมีชาติ;
๖. ญาณ คือ ความรู้ว่า แม้ในกาลที่ยาวนานฝ่ายอนาคต
เมื่อภพไม่มี ชาติย่อมไม่มี;
๗. ญาณ คือ ความรู้ว่า แม้ อัมมัญญัติญาณ ในกรณีนี้
ก็มีความสิ้นไป เสื่อมไป จางไป ดับไป เป็นธรรมดา;

(หมวด ๓)

๑. ญาณ คือ ความรู้ว่า เพราะมีอุปาทานเป็นปัจจัย
จึงมีภพ;
๒. ญาณ คือ ความรู้ว่า เมื่ออุปาทานไม่มี ภพย่อมไม่มี;
๓. ญาณ คือ ความรู้ว่า แม้ในกาลที่ยาวนานฝ่ายอดีต
เพราะมีอุปาทานเป็นปัจจัย จึงมีภพ;
๔. ญาณ คือ ความรู้ว่า แม้ในกาลที่ยาวนานฝ่ายอดีต
เมื่ออุปาทานไม่มี ภพย่อมไม่มี;
๕. ญาณ คือ ความรู้ว่า แม้ในกาลที่ยาวนานฝ่ายอนาคต
เพราะมีอุปาทานเป็นปัจจัย จึงมีภพ;
๖. ญาณ คือ ความรู้ว่า แม้ในกาลที่ยาวนานฝ่ายอนาคต
เมื่ออุปาทานไม่มี ภพย่อมไม่มี;
๗. ญาณ คือ ความรู้ว่า แม้ อัมมัญญัตติญาณ ในกรณีนี้
ก็มีความสิ้นไป เสื่อมไป จางไป ดับไป เป็นธรรมดา;

(หมวด ๔)

๑. ญาณ คือ ความรู้ว่า เพราะมีตัณหาเป็นปัจจัย จึงมี
อุปาทาน;
๒. ญาณ คือ ความรู้ว่า เมื่อตัณหาไม่มี อุปาทานย่อมไม่มี;
๓. ญาณ คือ ความรู้ว่า แม้ในกาลยืดยาวนานฝ่ายอดีต
เพราะมีตัณหาเป็นปัจจัย จึงมีอุปาทาน;
๔. ญาณ คือ ความรู้ว่า แม้ในกาลยืดยาวนานฝ่ายอดีต
เมื่อตัณหาไม่มี อุปาทานย่อมไม่มี;
๕. ญาณ คือ ความรู้ว่า แม้ในกาลยืดยาวนานฝ่ายอนาคต
เพราะมีตัณหาเป็นปัจจัย จึงมีอุปาทาน;
๖. ญาณ คือ ความรู้ว่า แม้ในกาลยืดยาวนานฝ่ายอนาคต
เมื่อตัณหาไม่มี อุปาทานย่อมไม่มี;
๗. ญาณ คือ ความรู้ว่า แม้ อัมมัญญัตติญาณ ในกรณีนี้
ก็มีความสิ้นไป เสื่อมไป จางไป ดับไป เป็นธรรมดา;

(หมวด ๕)

๑. ญาณ คือ ความรู้ว่า เพราะมีเวทนาเป็นปัจจัย จึงมี
ตัณหา;
๒. ญาณ คือ ความรู้ว่า เมื่อเวทนาไม่มี ตัณหาย่อมไม่มี;
๓. ญาณ คือ ความรู้ว่า แม้ในกาลที่ยาวนานฝ่ายอดีต
เพราะมีเวทนาเป็นปัจจัย จึงมีตัณหา;
๔. ญาณ คือ ความรู้ว่า แม้ในกาลที่ยาวนานฝ่ายอดีต
เมื่อเวทนาไม่มี ตัณหาย่อมไม่มี;
๕. ญาณ คือ ความรู้ว่า แม้ในกาลที่ยาวนานฝ่ายอนาคต
เพราะมีเวทนาเป็นปัจจัย จึงมีตัณหา;
๖. ญาณ คือ ความรู้ว่า แม้ในกาลที่ยาวนานฝ่ายอนาคต
เมื่อเวทนาไม่มี ตัณหาย่อมไม่มี;
๗. ญาณ คือ ความรู้ว่า แม้ อัมมัญญัตติญาณ ในกรณีนี้
ก็มีความสิ้นไป เสื่อมไป จางไป ดับไป เป็นธรรมดา;

(หมวด ๖)

๑. ญาณ คือ ความรู้ว่า เพราะมีผัสสะเป็นปัจจัย จึงมี
เวทนา;
๒. ญาณ คือ ความรู้ว่า เมื่อผัสสะไม่มี เวทนาย่อมไม่มี;
๓. ญาณ คือ ความรู้ว่า แม้ในกาลที่ยืดยาวนานฝ่ายอดีต
เพราะมีผัสสะเป็นปัจจัย จึงมีเวทนา;
๔. ญาณ คือ ความรู้ว่า แม้ในกาลที่ยืดยาวนานฝ่ายอดีต
เมื่อผัสสะไม่มี เวทนาย่อมไม่มี;
๕. ญาณ คือ ความรู้ว่า แม้ในกาลที่ยืดยาวนานฝ่ายอนาคต
เพราะมีผัสสะเป็นปัจจัย จึงมีเวทนา;
๖. ญาณ คือ ความรู้ว่า แม้ในกาลที่ยืดยาวนานฝ่ายอนาคต
เมื่อผัสสะไม่มี เวทนาย่อมไม่มี;
๗. ญาณ คือ ความรู้ว่า แม้ อัมมัญญัติญาณ ในกรณี
ก็มีความสิ้นไป เสื่อมไป จางไป ดับไป เป็นธรรมดา;

(หมวด ๗)

๑. ญาณ คือ ความรู้ว่า เพราะมีสพายตนะเป็นปัจจัย
จึงมีผัสสะ;
๒. ญาณ คือ ความรู้ว่า เมื่อสพายตนะไม่มี ผัสสะย่อมไม่มี;
๓. ญาณ คือ ความรู้ว่า แม้ในกาลยัตถยาวนานฝ่ายอดีต
เพราะมีสพายตนะเป็นปัจจัย จึงมีผัสสะ;
๔. ญาณ คือ ความรู้ว่า แม้ในกาลยัตถยาวนานฝ่ายอดีต
เมื่อสพายตนะไม่มี ผัสสะย่อมไม่มี;
๕. ญาณ คือ ความรู้ว่า แม้ในกาลยัตถยาวนานฝ่ายอนาคต
เพราะมีสพายตนะเป็นปัจจัย จึงมีผัสสะ;
๖. ญาณ คือ ความรู้ว่า แม้ในกาลยัตถยาวนานฝ่ายอนาคต
เมื่อสพายตนะไม่มี ผัสสะย่อมไม่มี;
๗. ญาณ คือ ความรู้ว่า แม้ อัมมัญญูติญาณ ในกรณีนี้
ก็มีความสิ้นไป เสื่อมไป จางไป ดับไป เป็นธรรมดา;

(หมวด ๘)

๑. ญาณ คือ ความรู้ว่า เพราะมีนามรูปเป็นปัจจัย
จึงมีสฬายตนะ;
๒. ญาณ คือ ความรู้ว่า เมื่อนามรูปไม่มี สฬายตนะ
ย่อมไม่มี;
๓. ญาณ คือ ความรู้ว่า แม้ในกาลที่ยาวนานฝ่ายอดีต
เพราะมีนามรูปเป็นปัจจัย จึงมีสฬายตนะ;
๔. ญาณ คือ ความรู้ว่า แม้ในกาลที่ยาวนานฝ่ายอดีต
เมื่อนามรูปไม่มี สฬายตนะย่อมไม่มี;
๕. ญาณ คือ ความรู้ว่า แม้ในกาลที่ยาวนานฝ่ายอนาคต
เพราะมีนามรูปเป็นปัจจัย จึงมีสฬายตนะ;
๖. ญาณ คือ ความรู้ว่า แม้ในกาลที่ยาวนานฝ่ายอนาคต
เมื่อนามรูปไม่มี สฬายตนะย่อมไม่มี;
๗. ญาณ คือ ความรู้ว่า แม้ อัมมัญญัตติญาณ ในกรณีนี้
ก็มีความสิ้นไป เสื่อมไป จางไป ดับไป เป็นธรรมดา;

(หมวด ๙)

๑. ญาณ คือ ความรู้ว่า เพราะมีวิญญูญาณเป็นปัจจัย
จึงมีนามรูป;
๒. ญาณ คือ ความรู้ว่า เมื่อวิญญูญาณไม่มี นามรูปย่อมไม่มี;
๓. ญาณ คือ ความรู้ว่า แม้ในกาลยืดยาวนานฝ่ายอดีต
เพราะมีวิญญูญาณเป็นปัจจัย จึงมีนามรูป;
๔. ญาณ คือ ความรู้ว่า แม้ในกาลยืดยาวนานฝ่ายอดีต
เมื่อวิญญูญาณไม่มี นามรูปย่อมไม่มี;
๕. ญาณ คือ ความรู้ว่า แม้ในกาลยืดยาวนานฝ่ายอนาคต
เพราะมีวิญญูญาณเป็นปัจจัย จึงมีนามรูป;
๖. ญาณ คือ ความรู้ว่า แม้ในกาลยืดยาวนานฝ่ายอนาคต
เมื่อวิญญูญาณไม่มี นามรูปย่อมไม่มี;
๗. ญาณ คือ ความรู้ว่า แม้ อัมมัญญูจิตติญาณ ในกรณีนี้
ก็มีความสิ้นไป เสื่อมไป จางไป ดับไป เป็นธรรมดา;

(หมวด ๑๐)

๑. ญาณ คือ ความรู้ว่า เพราะมีสังขารเป็นปัจจัย
จึงมีวิญญาน;
๒. ญาณ คือ ความรู้ว่า เมื่อสังขารทั้งหลายไม่มี
วิญญาน ย่อมไม่มี;
๓. ญาณ คือ ความรู้ว่า แม้ในกาลที่ยาวนานฝ่ายอดีต
เพราะมีสังขารเป็นปัจจัย จึงมีวิญญาน;
๔. ญาณ คือ ความรู้ว่า แม้ในกาลที่ยาวนานฝ่ายอดีต
เมื่อสังขารทั้งหลายไม่มี วิญญานย่อมไม่มี;
๕. ญาณ คือ ความรู้ว่า แม้ในกาลที่ยาวนานฝ่ายอนาคต
เพราะมีสังขารเป็นปัจจัย จึงมีวิญญาน;
๖. ญาณ คือ ความรู้ว่า แม้ในกาลที่ยาวนานฝ่ายอนาคต
เมื่อสังขารทั้งหลายไม่มี วิญญานย่อมไม่มี;
๗. ญาณ คือ ความรู้ว่า แม้ อัมมัจจุตติญาณ ในกรณีนี้
ก็มีความสิ้นไป เสื่อมไป จางไป ดับไป เป็นธรรมดา;

(หมวดที่ ๑๑)

๑. ญาณ คือ ความรู้ว่า เพราะมีวิชาเป็นปัจจัย
จึงมีสังขารทั้งหลาย;
๒. ญาณ คือ ความรู้ว่า เมื่อวิชาไม่มี สังขารทั้งหลาย
ย่อมไม่มี;
๓. ญาณ คือ ความรู้ว่า แม้ในกาลยืดยาวนานฝ่ายอดีต
เพราะมีวิชาเป็นปัจจัย จึงมีสังขารทั้งหลาย;
๔. ญาณ คือ ความรู้ว่า แม้ในกาลยืดยาวนานฝ่ายอดีต
เมื่อวิชาไม่มี สังขารทั้งหลายย่อมไม่มี;
๕. ญาณ คือ ความรู้ว่า แม้ในกาลยืดยาวนานฝ่ายอนาคต
เพราะมีวิชาเป็นปัจจัย จึงมีสังขารทั้งหลาย;
๖. ญาณ คือ ความรู้ว่า แม้ในกาลยืดยาวนานฝ่ายอนาคต
เมื่อวิชาไม่มี สังขารทั้งหลายย่อมไม่มี;
๗. ญาณ คือ ความรู้ว่า แม้ อัมมัญญัตติญาณ ในกรณีนี้
ก็มีความสิ้นไป เสื่อมไป จางไป ดับไป เป็นธรรมดา.

ภิกษุทั้งหลาย ! เหล่านี้ เรียกว่า ญาณวัตถุ ๗๗
อย่าง ดังนี้แล.

๑๘

ผู้มีธัมมญาณและอันวัยญาณ (พระโสดาบัน)

ภิกษุทั้งหลาย ! ก็ ชรามรณะ เป็นอย่างไรเล่า ?

ความแก่ ความคร่ำคร่า ความมีฟันหลุด ความมีผมหงอก ความมีหนังเหี่ยว ความสิ้นไปๆ แห่งอายุ ความแก่รอบแห่งอินทรีย์ทั้งหลาย ในสัตวนิกายนั้นๆ ของสัตว์ทั้งหลายเหล่านั้นๆ : นี้เรียกว่า ชรา. การจุติ ความเคลื่อน การแตกสลาย การหายไป การวายชีพ การตาย การทำกาละ การแตกแห่งขันธทั้งหลาย การทอดทิ้งร่าง การขาดแห่งอินทรีย์ คือ ชีวิต จากสัตวนิกายนั้นๆ ของสัตว์ทั้งหลายเหล่านั้นๆ : นี้เรียกว่า มรณะ. ชรานี้ด้วย มรณะนี้ด้วย ย่อมมีอยู่ ดังนี้; ภิกษุทั้งหลาย ! นี้เรียกว่า ชรามรณะ.

ความก่อกำเนิดพร้อมแห่งชรามรณะ ย่อมมี เพราะความก่อกำเนิดพร้อมแห่งชาติ; ความดับไม่เหลือแห่งชรามรณะ

ย่อมมี เพราะความดับไม่เหลือแห่งชาติ; มรรคอันประกอบด้วย องค์แปดอันประเสริฐนั่นเอง เป็นปฏิปทาให้ถึงซึ่งความดับ ไม่เหลือแห่งขรามรณะ, ได้แกสิ่งเหล่านี้ คือ ความเห็นชอบ ความดำริชอบ การพูดจาชอบ การทำกรงานชอบ การเลี้ยงชีวิตชอบ ความ پاکเพียรชอบ ความระลึกชอบ ความตั้งใจมั่นชอบ.

ภิกษุทั้งหลาย ! อริยสาวก ย่อมมารู้ทั่วถึง ซึ่ง ขรามรณะ ว่าเป็นอย่างนี้ๆ, มารู้ทั่วถึง ซึ่งเหตุให้เกิดขึ้น แห่งขรามรณะ ว่าเป็นอย่างนี้ๆ, มารู้ทั่วถึง ซึ่งความดับ ไม่เหลือแห่งขรามรณะ ว่าเป็นอย่างนี้ๆ, มารู้ทั่วถึง ซึ่ง ข้อปฏิบัติเครื่องทำสัตว์ให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งขรามรณะ ว่าเป็นอย่างนี้ๆ, ในกาลใด; ในกาลนั้นความรู้ของอริยสาวก นั้น ชื่อว่า ัมมญาณ (ญาณในธรรม). ด้วยธรรมนี้อันอริยสาวก นั้นเห็นแล้ว รู้แล้วบรรลุแล้ว หยั่งลงแล้ว และเป็นธรรม อันใช้ได้ไม่จำกัดกาล, อริยสาวกนั้น ย่อม นำความรู้ นั้น ไปสู่ณัยยะอันเป็นอดีตและอนาคต (ต่อไปอีก) ว่า “สมณะ หรือพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่ง ในกาลยืดยาวนานฝ่ายอดีต

ได้รู้อย่างยิ่งแล้ว ซึ่งชรามรณะ, ได้รู้อย่างยิ่งแล้ว ซึ่งเหตุ
 ให้เกิดขึ้นแห่งชรามรณะ, ได้รู้อย่างยิ่งแล้ว ซึ่งความดับ
 ไม่เหลือแห่งชรามรณะ, ได้รู้อย่างยิ่งแล้ว ซึ่งข้อปฏิบัติ
 เครื่องทำสัตว์ให้ลุถึงความดับไม่เหลือแห่งชรามรณะ;
 สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้นทุกท่าน ก็ได้รู้อย่างยิ่งแล้ว
 เหมือนอย่างที่เราเองได้รู้อย่างยิ่งแล้วในบัดนี้. ถึงแม้สมณะ
 หรือพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่ง ในกาลยืดยาวนานฝ่าย
 อนาคต จักรู้อย่างยิ่ง ซึ่งชรามรณะ, จักรู้อย่างยิ่ง ซึ่งเหตุ
 ให้เกิดขึ้นแห่งชรามรณะ, จักรู้อย่างยิ่ง ซึ่งความดับไม่เหลือ
 แห่งชรามรณะ, จักรู้อย่างยิ่ง ซึ่งข้อปฏิบัติเครื่องทำสัตว์
 ให้ลุถึงความดับไม่เหลือแห่งชรามรณะ, ก็ตาม; สมณะ
 หรือพราหมณ์เหล่านั้นทุกท่าน ก็จักรู้อย่างยิ่ง เหมือนอย่าง
 ที่เราเองได้รู้อย่างยิ่งแล้วในบัดนี้” ดังนี้. ความรู้นี้ของ
 อริยสาวกนั้น ชื่อว่า อำนวยญาณ (ญาณในการรู้ตาม).

ภิกษุทั้งหลาย ! ญาณทั้งสอง คือ อัมมญาณและ
 อำนวยญาณเหล่านี้ของอริยสาวก เป็นธรรมชาติบริสุทธิ์
 ผ่องใส ในกาลใด;

ภิกษุทั้งหลาย !

ในกาลนั้น เราเรียกอริยสาวกนั้น ว่า :-

“ผู้สมบุรณ์แล้วด้วยทัญญู”	ดังนี้บ้าง;
“ผู้สมบุรณ์แล้วด้วยทัสสนะ”	ดังนี้บ้าง;
“ผู้มาถึงพระสัทธรรมนี้แล้ว”	ดังนี้บ้าง;
“ผู้ได้เห็นอยู่ซึ่งพระสัทธรรมนี้”	ดังนี้บ้าง;
“ผู้ประกอบแล้วด้วยญาณอันเป็นเสขะ”	ดังนี้บ้าง;
“ผู้ประกอบแล้วด้วยวิชาอันเป็นเสขะ”	ดังนี้บ้าง;
“ผู้ถึงซึ่งกระแสแห่งธรรมแล้ว”	ดังนี้บ้าง;
“ผู้ประเสริฐมีปัญญาเครื่องชำแรกกิเลส”	ดังนี้บ้าง;
“ยืนอยู่จรดประตูแห่งอมตะ”	ดังนี้บ้าง, ดังนี้ แล.

นิทาน. ส. ๑๖/๖๘-๗๑/๑๒๐-๑๒๕.

๑๙

ผู้สิ้นความสงสัย (พระโสดาบัน)

ในกรณีของความเห็น

ที่เป็นไปในลักษณะยึดถือตัวตน

ภิกษุทั้งหลาย ! เมื่ออะไรมีอยู่หนอ เพราะเข้าไปยึดถือซึ่งอะไร เพราะปักใจเข้าไปสู่อะไร ทิฏฐิจึงเกิดขึ้น จนถึงกับว่า “ลมก็ไม่พัด แม่น้ำก็ไม่ไหล สตรีมีครรภ์ก็ไม่คลอด พระจันทร์และพระอาทิตย์ก็ไม่ขึ้นไม่ตก แต่ละอย่างๆ เป็นของตั้งอยู่อย่างมั่นคงจุการตั้งอยู่ของเสาระเนียด” ดังนี้ ?

ภิกษุทั้งหลายเหล่านั้น กราบทูลวิงวอนว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ! ธรรมทั้งหลายของพวกข้าพระองค์ มีพระผู้มีพระภาคเป็นมูล มีพระผู้มีพระภาคเป็นผู้นำ มีพระผู้มีพระภาคเป็นที่พึ่ง ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ! เป็นการชอบแล้วหนอ ขอให้รรถแห่งภาษิตนั้น จงแจ่มแจ้งกะพระผู้มีพระภาคเจ้าเองเถิด. ภิกษุทั้งหลายได้ฟังจากพระผู้มีพระภาคแล้ว จักทรงจำไว้” ดังนี้. พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงตรัสเตือนให้ภิกษุทั้งหลายเหล่านั้นตั้งใจฟังด้วยดีแล้ว ได้ตรัสข้อความดังต่อไปนี้ :-

ภิกษุทั้งหลาย ! เมื่อ รูปนั้นแล มีอยู่, เพราะเข้าไปยึดถือซึ่งรูป เพราะปักใจเข้าไปสู่รูป ทิฏฐิจึงเกิดขึ้นอย่างนี้ว่า “ลมก็ไม่พัด แม่น้ำก็ไม่ไหล สตรีมีครรภ์ก็ไม่คลอด พระจันทร์และพระอาทิตย์ก็ไม่ขึ้นไม่ตก แต่ละอย่างๆ เป็นของตั้งอยู่อย่างมั่นคงจุการตั้งอยู่ของเสาระเนียด” ดังนี้.

(ในกรณีแห่งเวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ก็มีถ้อยคำที่ตรัสอย่างเดียวกันทุกตัวอักษรกับในกรณีแห่งรูปนี้ ต่างกันแต่เพียงชื่อแห่งชั้นธัมมแต่ละชั้นธัมม เท่านั้น).

ภิกษุทั้งหลาย ! พวกเธอจะสำคัญความข้อนี้อย่างไร :

รูป เทียงหรือไม่เทียง ?

“ไม่เทียง พระเจ้าข้า !”.

ก็สิ่งใดไม่เทียง สิ่งนั้นเป็นทุกข์หรือเป็นสุขเล่า ?

“เป็นทุกข์ พระเจ้าข้า !”.

แม้สิ่งใดไม่เทียง เป็นทุกข์ มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา แต่ถ้าไม่ยึดมั่นถือมั่นซึ่งสิ่งนั้นแล้ว ทิฏฐิอย่างนี้ จะเกิดขึ้นได้ไหม ว่า “ลมก็ไม่พัด แม่น้ำก็ไม่ไหล สตรีมีครรภ์ก็ไม่คลอด พระจันทร์และพระอาทิตย์ก็ไม่ขึ้น

ไม่ตก แต่ละอย่างๆ เป็นของตั้งอยู่อย่างมั่นคงดูการตั้งอยู่
ของเสาระเนียด” ดังนี้ ?

“ข้อนั้นหามิได้พระเจ้าข้า !”.

(ในกรณีแห่งเวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ก็มีถ้อยคำที่ตรัสถามและ
ภิกษุเหล่านั้นทูลตอบอย่างเดียวกันทุกตัวอักษรกับในกรณีแห่งรูปนี้
ต่างกันแต่เพียงชื่อแห่งขันธแต่ละขันธ เท่านั้น).

ภิกษุทั้งหลาย ! แม้สิ่งใดที่บุคคล ได้เห็นแล้ว
ฟังแล้ว รู้สึกแล้ว รู้แจ้งแล้ว บรรลุแล้ว แสวงหาแล้ว
ครุ่นคิดอยู่ด้วยใจแล้ว; เหล่านี้เป็นของเที่ยงหรือไม่เที่ยง ?

“ไม่เที่ยง พระเจ้าข้า !”.

ก็สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์หรือเป็นสุขเล่า ?

“เป็นทุกข์ พระเจ้าข้า !”.

แม้สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรปรวน
เป็นธรรมดา แต่ถ้าไม่ยึดมั่นถือมั่นซึ่งสิ่งนั้นแล้ว ทิฏฐิ
อย่างนี้ จะเกิดขึ้นได้ไหม ว่า “ลมก็ไม่พัด แม่น้ำก็ไม่ไหล
สตรีมีครรภ์ก็ไม่คลอด พระจันทร์และพระอาทิตย์ก็ไม่ขึ้น
ไม่ตก แต่ละอย่างๆ เป็นของตั้งอยู่อย่างมั่นคงดูการตั้งอยู่
ของเสาระเนียด” ดังนี้ ?

“ข้อนั้นหามิได้พระเจ้าข้า !”.

ภิกษุทั้งหลาย ! ในกาลใดแล ความสงสัย (กังขา) ในฐานะทั้งหลาย ๖ ประการเหล่านี้^๑ เป็นสิ่งที่อริยสาวก ละขาดแล้ว; ในกาลนั้น ก็เป็นอันว่า ความสงสัยแม้ในทุกข์, แม้ในเหตุให้เกิดทุกข์, แม้ในความดับไม่เหลือแห่งทุกข์, แม้ในข้อปฏิบัติเครื่องทำสัตว์ให้ถึงซึ่งความดับไม่เหลือ แห่งทุกข์ ก็เป็นสิ่งที่อริยสาวก ละขาดแล้ว.

ภิกษุทั้งหลาย ! อริยสาวกนี้ เราเรียกว่า เป็น อริยสาวกผู้เป็นโสดาบัน มีอันไม่ตกต่ำเป็นธรรมดา เป็นผู้เที่ยงแท้ (ต่อนิพพาน) มีการตรัสรู้พร้อมในเบื้องต้น, ดังนี้ แล.

ขุ.ธ. ส. ๑๗/๒๔๘-๒๕๐/๔๑๗-๔๑๘.

๑. ฐานะหกประการ คือ ชั้นห้าประการ และอาการที่ได้เห็นแล้วเป็นต้น ดังที่กล่าวแล้วข้างบนเจ็ดอย่าง รวมเป็นหนึ่งประการ; รวมเป็นหกประการ.

๒๐

ผู้สิ้นความสงสัย (พระโสดาบัน)

ในกรณีของความเห็น

ที่เป็นไปในลักษณะขาดสูญ

ภิกษุทั้งหลาย ! เมื่ออะไรมีอยู่หนอ เพราะเข้าไปยึดถือซึ่งอะไร เพราะปักใจเข้าไปสู่อะไร ทิฏฐิจึงเกิดขึ้นอย่างนี้ว่า “ไม่มีทานอันบุคคลบริจาคแล้ว, ไม่มีขัณฺฑะอันบุคคลประกอบแล้ว, ไม่มีโหตระอันบุคคลบูชาแล้ว, ไม่มีผลวิบากแห่งกรรม อันบุคคลกระทำดีแล้ว กระทำชั่วแล้ว, ไม่มีโลกนี้, ไม่มีโลกอื่น, ไม่มีมารดา, ไม่มีบิดา, ไม่มีสัตว์ทั้งหลายอันเป็นโอปปาติกะ, ไม่มีสมณะและพราหมณ์ ผู้ไปแล้วถูกต้อง ผู้ปฏิบัติแล้วถูกต้อง ผู้ทำให้แจ้งซึ่งโลกนี้และโลกอื่น ด้วยปัญญาอันยิ่งเอง แล้วประกาศอยู่ในโลก; คนเรานี้ เป็นแต่การประชุมของมหาภูตทั้งสิ้น, เมื่อใดทำกาละ เมื่อนั้นดินย่อมเข้าไปสู่หมู่แห่งดิน น้ำย่อมเข้าไปสู่หมู่แห่งน้ำ ไฟย่อมเข้าไปสู่หมู่แห่งไฟ ลมย่อมเข้าไป

ลู่หมู่แห่งลม อินทรีย์ทั้งหลายย่อมหายไปในอากาศ; บุรุษทั้งหลายมีเดียวงศพเป็นที่ครบห้า จะพาเขาผู้ตายแล้วไป; ร่องรอยทั้งหลาย ปรากฏอยู่เพียงแค่น้ำขี้ เป็นเพียงกระดูกทั้งหลาย มีสีเพียงดั่งสีแห่งนกพิราบ, การบูชาเช่นสรวงมีชี้นำเป็นที่สุด, สิ่งที่เราเรียกว่าทานนั้น เป็นบัพตัญญูติของคนเขลา, คำของพวกที่กล่าวว่าอะไรๆ มีอยู่นั้น เป็นคำเปล่า (จากความหมาย) เป็นคำเท็จ เป็นคำเพื่อเจ้อ; ทั้งคนพาลและบัณฑิต ครั้นกายแตกทำลายแล้ว ย่อมขาดสูญพินาศไป มิได้มีอยู่ ภายหลังแต่การตาย” ดังนี้ ?

ภิกษุทั้งหลายเหล่านั้น กราบทูลวิงวอนว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ! ธรรมทั้งหลาย ของพวกข้าพระองค์ มีพระผู้มีพระภาคเป็นมูล มีพระผู้มีพระภาคเป็นผู้นำ มีพระผู้มีพระภาคเป็นที่พึ่ง. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ! เป็นการชอบแล้วหนอ ขอให้อรอดแห่งภยิตนั้น จงแจ่มแจ้งกะพระผู้มีพระภาคเจ้าเองเถิด ภิกษุทั้งหลายได้ฟังจากพระผู้มีพระภาคแล้ว จักทรงจำไว้” ดังนี้. พระผู้มีพระภาคเจ้า จึงตรัสเตือนให้ภิกษุทั้งหลายเหล่านั้นตั้งใจฟังด้วยดีแล้ว ได้ตรัสข้อความดังต่อไปนี้ :-

ภิกษุทั้งหลาย ! เมื่อ รูปนั้นแล มีอยู่, เพราะเข้าไปยึดถือซึ่งรูป เพราะปักใจเข้าไปสู่รูป ทิฏฐิจึงเกิดขึ้น อย่างนี้ว่า “ไม่มีทานอันบุคคลลบริจาแล้ว, ไม่มียัญญะ

อันบุคคลประกอบแล้ว, ไม่มีโหตระอันบุคคลบูชาแล้ว, ไม่มีผลวิบากแห่งกรรม อันบุคคลกระทำดีแล้ว กระทำชั่วแล้ว, ไม่มีโลกนี้, ไม่มีโลกอื่น, ไม่มีมารดา, ไม่มีบิดา, ไม่มีสัตว์ทั้งหลายอันเป็นโอปปาติกะ, ไม่มีสมณะและพราหมณ์ ผู้ไปแล้วถูกต้อง ผู้ทำให้แจ้งซึ่งโลกนี้และโลกอื่น ด้วยปัญญา อันยิ่งเอง แล้วประกาศอยู่ในโลก; คนเรานี้ เป็นแต่การ ประชุมของมหาภูตทั้งสี่, เมื่อใดทำกาละ เมื่อนั้นดินย่อม เข้าไปสู่หมู่แห่งดิน น้ำย่อมเข้าไปสู่หมู่แห่งน้ำ ไฟย่อม เข้าไปสู่หมู่แห่งไฟ ลมย่อมเข้าไปสู่หมู่แห่งลม อินทรียั้ ทั้งหลายย่อมหายไปในอากาศ; บุรุษทั้งหลายมีเดียวงศพ เป็นที่ครบก้า จะพาเขาผู้ตายแล้วไป; ร่องรอยทั้งหลาย ปรากฏอยู่เพียงแค่ว่าขี้ เป็นเพียงกระดูกทั้งหลาย มีสีเพียง ดังสีแห่งนกพิราบ, การบูชาเช่นสรวง มีชี้เถ้าเป็นที่สุด, สิ่งทีเรียกว่าทานนั้น เป็นบทบัญญัติของคนเขลา, คำของ พวกทีกล่าวว่าอะไรๆ มีอยู่นั้น เป็นคำเปล่า (จากความหมาย) เป็นคำเท็จ เป็นคำเพ้อเจ้อ; ทั้งคนพาลและบัณฑิต ครั้น ภายแตกทำลายแล้ว ย่อมขาดสูญ พินาศไป มิได้มีอยู่ ภายหลังแต่การตาย” ดังนี้.

ภิกษุทั้งหลาย ! พวกเธอจะสำคัญความข้อนี้อย่างไร :

รูป เทียงหรือไม่เทียง ?

“ไม่เทียง พระเจ้าข้า !”.

ก็สิ่งใดไม่เทียง สิ่งนั้นเป็นทุกข์หรือเป็นสุขเล่า ?

“เป็นทุกข์ พระเจ้าข้า !”.

แม้สิ่งใดไม่เทียง เป็นทุกข์ มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา แต่ถ้าไม่ยึดมั่นถือมั่นซึ่งสิ่งนั้นแล้ว ญาณอย่างนี้จะเกิดขึ้นได้ใหม่ว่า “ไม่มีทานอันบุคคลบริจาคแล้ว, ไม่มีอภัยอันบุคคลประกอบแล้ว, ไม่มีโศตระอันบุคคลบูชาแล้ว, ไม่มีผลวิบากแห่งกรรม อันบุคคลกระทำดีแล้ว กระทำชั่วแล้ว, ... ฯลฯ... ฯลฯ... คำของพวกที่กล่าวว่าอะไรๆ มียุ่่นั้นเป็นคำเปล่า (จากความหมาย) เป็นคำเท็จ เป็นคำเพ้อเจ้อ; ทั้งคนพาลและบัณฑิต ครั้นกายแตกทำลายแล้ว ย่อมขาดสูญพินาศไป มิได้มีอยู่ภายหลังแต่การตาย” ดังนี้ ?

“ข้อนี้หนามีได้ พระเจ้าข้า !”.

(ในกรณีแห่ง เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ก็มีถ้อยคำที่ตรัสอย่างเดียวกันทุกตัวอักษรกับในกรณีแห่งรูปนี้ ต่างกันแต่เพียงชื่อแห่งชั้นแต่ละชั้นเท่านั้น).

ภิกษุทั้งหลาย ! แม้สิ่งใดที่บุคคลได้เห็นแล้ว ฟังแล้ว รู้สึกแล้ว รู้แจ้งแล้ว บรรลุแล้ว แสวงหาแล้ว ครุ่นคิดอยู่ด้วยใจแล้ว; เหล่านี้เป็นของเที่ยงหรือไม่เที่ยง ?

“ไม่เที่ยง พระเจ้าข้า!”.

ก็สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์หรือเป็นสุขเล่า ?

“เป็นทุกข์ พระเจ้าข้า !”.

แม้สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรปรวน เป็นธรรมดา แต่ถ้าไม่ยึดมั่นถือมั่นซึ่งสิ่งนั้นแล้ว ทิฏฐิ อย่างนี้จะเกิดขึ้นได้ใหม่ว่า “ไม่มีทานอันบุคคลบริจาคแล้ว, ไม่มียัญญะอันบุคคลประกอบแล้ว, ไม่มีโหตระอันบุคคลบูชาแล้ว, ไม่มีผลวิบากแห่งกรรม อันบุคคลกระทำดีแล้ว กระทำชั่วแล้ว, ... ฯลฯ... ฯลฯ... คำของพวกที่กล่าวว่า อะไรๆ มีอยู่นั้นเป็นคำเปล่า (จากความหมาย) เป็นคำเท็จ เป็นคำเพ้อเจ้อ; ทั้งคนพาลและบัณฑิต ครั้นกายแตก ทำลายแล้ว ย่อมขาดสูญพิณาศไป มิได้มีอยู่ภายหลัง แต่การตาย” ดังนี้ ?

“ข้อนั้นหามิได้ พระเจ้าข้า !”.

ภิกษุทั้งหลาย ! ในกาลใดแล ความสงสัย (กังขา) ในฐานะทั้งหลาย ๖ ประการเหล่านี้ เป็นสิ่งที่ อริยสาวกละขาดแล้ว; ในกาลนั้น ก็เป็นอันว่าความสงสัย แม้นในทุกข์, แม้นในเหตุให้เกิดขึ้นแห่งทุกข์, แม้นในความดับ ไม่เหลือแห่งทุกข์, แม้นในข้อปฏิบัติเครื่องทำสัตว์ให้ลุ ถึงความดับไม่เหลือแห่งทุกข์, ก็เป็นสิ่งที่อริยสาวกนั้น ละขาดแล้ว.

ภิกษุทั้งหลาย ! อริยสาวกนี้ เราเรียกว่าเป็น อริยสาวกผู้เป็นโสดาบัน มีอันไม่ตกต่ำเป็นธรรมดา เป็นผู้เที่ยงแท้ (ต่อนิพพาน) มีการตรัสรู้พร้อมในเบื้องต้น, ดังนี้ แล.

ขณฺฐ. สํ. ๑๗/๒๕๔-๒๕๖/๔๒๕-๔๒๖.

๒๑

ผลแห่งความเป็นโสดาบัน

ภิกษุทั้งหลาย ! อานิสงส์แห่งการทำให้แจ้ง
ซึ่งโสดาปัตติผล ๖ อย่าง เหล่านี้ มีอยู่.

หกอย่างเหล่าไหนเล่า ? หกอย่าง คือ : -

เป็นบุคคลผู้ เทียงแท้ต่อพระสัทธรรม;

เป็นบุคคลผู้ มีธรรมอันไม่รู้เสื่อม;

ทุกซ์ดับไปทุกชั้นตอนแห่งการกระทำ
ที่กระทำแล้ว;

เป็นบุคคลผู้ ประกอบด้วยอสาธณญาณ
(ที่ไม่ทั่วไปแก่พวกอื่น);

เป็นบุคคลผู้ เห็นธรรมที่เป็นเหตุ และ
เห็นธรรมทั้งหลาย ที่เกิดมาแต่เหตุ.

ภิกษุทั้งหลาย ! เหล่านี้แล อานิสงส์ ๖ ประการ
แห่งการทำให้แจ้งซึ่งโสดาปัตติผล.

๒๒

ความเป็นโสดาบัน

ประเสริฐกว่าเป็นพระเจ้าจักรพรรดิ

ภิกษุทั้งหลาย ! แม้พระเจ้าจักรพรรดิ ได้ครองความเป็นใหญ่ยิ่งแห่งทวีปทั้งสี่ เบื้องหน้าจากการตายเพราะการแตกทำลายแห่งกาย อาจได้เข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ เป็นสหายอยู่ร่วมกับเหล่าเทวดาชั้นดาวดึงส์ ถูกแวดล้อมอยู่ด้วยหมู่นางอัปสรในสวนนันทวัน ท้าวเธอเป็นผู้เอิบอิ่มเพียบพร้อมด้วยกามคุณทั้งห้า อันเป็นของทิพย์ อย่างนี้ก็ตาม, แต่กระนั้นท้าวเธอก็ยัง รอดพ้นไปไม่ได้ จากนรก จากกำเนิดเดรัจฉาน จากวิสัยแห่งเปรต และจากอบายทุกคติ วินิบาต.

ภิกษุทั้งหลาย ! ส่วนอริยสาวกในธรรมวินัยนี้ แม้เป็นผู้ยังอัตตภาพให้พอเป็นไปด้วยคำข้าวที่ได้มาจากบิณฑบาตด้วยปัสัแห่งของตนเอง พ้นกายด้วยการนุ่งห่มผ้าปอนๆ ไม่มีชาย, หากแต่ว่าเป็นผู้ประกอบพร้อมแล้ว

ด้วยธรรม ๔ ประการ เธอก็ยังสามารถ รอดพ้นเสียได้
จากนรก จากกำเนิดเดรัจฉาน จากวิสัยแห่งเปรต
และจากอบาย ทุกคติ วินิบาต.

ภิกษุทั้งหลาย ! ธรรม ๔ ประการนั้นเป็นไหน ?

๔ ประการ คือ :-

อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้ประกอบพร้อม
แล้วด้วยความเลื่อมใสอันหยิ่งลงมั่น ไม่หวั่นไหว

...ในองค์พระพุทธเจ้า

...ในองค์พระธรรม

...ในองค์พระสงฆ์

...เป็นผู้ประกอบพร้อมแล้วด้วยศีลทั้งหลาย

ชนิดเป็นที่พอใจของเหล่าอริยเจ้า ฯลฯ ดังนี้.

ภิกษุทั้งหลาย ! ระหว่างการได้ทวีปทั้งสี่ กับการ
ได้ธรรม ๔ ประการนั้น การได้ทวีปทั้งสี่มีค่าไม่ถึงเสีย
ที่ลิบหนก ของการได้ธรรม ๔ ประการนี้ เลย.

๒๓

ความเป็นพระโสดาบัน ไม่อาจแปรปรวน

ภิกษุทั้งหลาย ! แม้มหาภูตรูปสี่ กล่าวคือ ธาตุดิน น้ำ ไฟ ลม ก็ยังมีความแปรปรวนเป็นอย่างอื่นไปได้. แต่เหล่าอริยสาวกในธรรมวินัยนี้ ผู้ประกอบพร้อมแล้วด้วยความเลื่อมใสอันหยิ่งลงม่นไม่หวั่นไหว ในองค์พระพุทธเจ้า...ในองค์พระธรรม...ในองค์พระสงฆ์...ย่อมไม่มีความแปรปรวนเป็นอย่างอื่นเลย. ข้อที่ว่าผู้ประกอบพร้อมแล้ว ด้วยความเลื่อมใสอันหยิ่งลงม่นไม่หวั่นไหว ในองค์พระพุทธเจ้า เป็นต้นนั้น ยังจะมีการปรวนแปรไปเป็นเสียอย่างอื่น จนเข้าถึงนรกก็ดี กำเนิดเดรัจฉานก็ดี วิสัยแห่งเปรตก็ดี ดังนั้นนี้ ไม่ใช่เป็นฐานะที่จะมีได้เลย.

ภิกษุทั้งหลาย ! แม้มหาภูตรูปสี่ กล่าวคือ ธาตุดิน น้ำ ไฟ ลม ก็ยังมีความแปรปรวนเป็นอื่นไปได้, แต่เหล่าอริยสาวกในธรรมวินัยนี้ ผู้ประกอบพร้อมแล้วด้วยศีลทั้งหลาย ชนิดเป็นที่พอใจของเหล่าอริยเจ้า ย่อมไม่มี

ความแปรปรวนเป็นอย่างอื่นได้เลย. ข้อที่ว่าผู้ประกอบพร้อมแล้ว ด้วยศีลทั้งหลายชนิดเป็นที่พอใจของเหล่าอริยเจ้านั้น ยังจะมีการปรวนแปรไปเป็นเสียอย่างอื่น จนเข้าถึงนรกก็ดี กำหนดไตร่ตรองจนก็ดี วิสัยแห่งเปรตก็ดี ดังนั้นนี้ ไม่ใช่เป็นฐานะที่จะมีได้เลย.

มหาวาร. ส. ๑๗/๔๕๗-๔๕๘/๑๔๙๕-๖.

๒๔

สิ่งที่ผู้ถึงพร้อมด้วยทิฏฐิ (พระโสดาบัน)

ทำไม่ได้โดยธรรมชาติ

ภิกษุทั้งหลาย !

ฐานะที่ไม่อาจเป็นไปได้ (โดยธรรมชาติ)

๖ ประการเหล่านี้ มีอยู่.

หกประการ เหล่าไหนเล่า ?

หกประการ คือ :-

ผู้ถึงพร้อมด้วยทิฏฐิ ไม่อาจเข้าถึงสังขารใดๆ
โดยความเป็นของเที่ยง;

ผู้ถึงพร้อมด้วยทิฏฐิ ไม่อาจเข้าถึงสังขารใดๆ
โดยความเป็นของสุข;

ผู้ถึงพร้อมด้วยทิฏฐิ ไม่อาจเข้าถึงธรรมะใดๆ
โดยความเป็นตัวตน;

ผู้ถึงพร้อมด้วยทิณฺณิ	ไม่อาจกระทำอนันตริยกรรม;
ผู้ถึงพร้อมด้วยทิณฺณิ	ไม่อาจหวังการถึงความบริสุทธิ์ โดยโกตฺถลมงคฺค;
ผู้ถึงพร้อมด้วยทิณฺณิ	ไม่อาจแสวงหาทักษิณียบุคคล ภายนอกจากศาสนา.

ภิกษุทั้งหลาย ! เหล่านี้แล
ฐานะที่ไม่อาจเป็นไปได้ ๖ ประการ.

ฉกฺก. อ. ๒๒/๔๘๗/๓๖๔.

๒๕

ฐานะที่เป็นไปไม่ได้ สำหรับผู้ถึงพร้อมด้วยทิวฐิ (พระโสดาบัน) นัยที่หนึ่ง

ภิกษุทั้งหลาย ! ฐานะที่ไม่อาจเป็นไปได้ ๖ ประการ
เหล่านี้ มีอยู่.

หกประการ เหล่าไหนเล่า ?

หกประการ คือ : -

ผู้ถึงพร้อมด้วยทิวฐิ	ไม่อาจอยู่อย่างไม่มีความเคารพ
ยำเกรง ในพระศาสดา;
ผู้ถึงพร้อมด้วยทิวฐิ	ไม่อาจอยู่อย่างไม่มีความเคารพ
ยำเกรง ในพระธรรม;
ผู้ถึงพร้อมด้วยทิวฐิ	ไม่อาจอยู่อย่างไม่มีความเคารพ
ยำเกรง ในพระสงฆ์;

- ผู้ถึงพร้อมด้วยทิฏฐิ ไม่อาจอยู่อย่างไม่มีความเคารพ
ยำเกรง ในสิกขา;
- ผู้ถึงพร้อมด้วยทิฏฐิ ไม่อาจมาสู่อนาคมนิยัตถุ
(วัตถุที่ไม่ควรเข้าหา);
- ผู้ถึงพร้อมด้วยทิฏฐิ ไม่อาจยังภพที่แปดให้เกิดขึ้น.

ภิกษุทั้งหลาย ! เหล่านี้แล
ฐานะที่ไม่อาจเป็นไปได้ ๖ ประการ.

ฉก.ก. อ. ๒๒/๔๘๗/๓๖๓.

(คำว่า “วัตถุที่ไม่ควรเข้าหา” หมายถึงวัตถุสิ่งของ ก็ได้, การกระทำ
ที่มีผล ก็ได้, ทิฏฐิ ก็ได้. คำว่า “ภพที่แปด” หมายความว่าไม่อาจจะมี
แก่พระโสดาบัน, พระโสดาบันจะมีภพหรือชาติ ต่อไปได้อย่างมาก
อีกเพียงเจ็ดชาติเท่านั้น).

๒๖

ฐานะที่เป็นไปไม่ได้

สำหรับผู้ถึงพร้อมด้วยทิฏฐิ (พระโสดาบัน)

นัยที่สอง

ภิกษุทั้งหลาย !

ฐานะที่ไม่อาจเป็นไปได้ ๖ ประการ เหล่านี้ มีอยู่.

หกประการ เหล่าไหนเล่า ?

หกประการ คือ : -

เป็นไปได้ ที่ผู้ถึงพร้อมด้วยทิฏฐิ
จะพึง ปลงชีวิตมารดา;

เป็นไปได้ ที่ผู้ถึงพร้อมด้วยทิฏฐิ
จะพึง ปลงชีวิตบิดา;

เป็นไปได้ ที่ผู้ถึงพร้อมด้วยทิฏฐิ
จะพึง ปลงชีวิตพระอรหันต์;

เป็นไปได้ ที่ผู้ถึงพร้อมด้วยทวิญญู
จะพึง คิดประทุษร้ายตถาคต
แม้เพียงทำโลหิตให้ห้อ;
เป็นไปได้ ที่ผู้ถึงพร้อมด้วยทวิญญู
จะพึง ทำให้สงฆ์ให้แตกกัน;
เป็นไปได้ ที่ผู้ถึงพร้อมด้วยทวิญญู
จะพึง ถูศาสดาอื่น
(นอกจากพระสัมมาสัมพุทธเจ้า).

ภิกษุทั้งหลาย ! เหล่านี้แล
ฐานะที่ไม่อาจเป็นไปได้ ๖ ประการ.

ฉ.ก.ก. อ. ๒๒/๔๘๙-๔๙๐/๓๖๕.

๒๗

ฐานะที่เป็นไปไม่ได้ สำหรับผู้ถึงพร้อมด้วยทิฏฐิ (พระโสดาบัน) นัยที่สาม

ภิกษุทั้งหลาย !

ฐานะที่ไม่อาจเป็นไปได้ ๖ ประการเหล่านี้ มีอยู่.

หกประการ เหล่าไหนเล่า ?

หกประการ คือ : -

ผู้ถึงพร้อมด้วยทิฏฐิ ไม่อาจมาสู่ทิฏฐิ

ว่า “สุขและทุกข์ ตนทำเอง”;

ผู้ถึงพร้อมด้วยทิฏฐิ ไม่อาจมาสู่ทิฏฐิ

ว่า “สุขและทุกข์ ผู้อื่นทำให้”;

ผู้ถึงพร้อมด้วยทิฏฐิ ไม่อาจมาสู่ทิฏฐิ ว่า “สุขและทุกข์

ตนทำเองก็มี ผู้อื่นทำให้ก็มี”;

ผู้ถึงพร้อมด้วยทวิญญู ไม่อาจมาสู่ทวิญญู ว่า “สุขและทุกข์
ไม่ต้องทำเอง เกิดขึ้นได้ตามลำพัง”;

ผู้ถึงพร้อมด้วยทวิญญู ไม่อาจมาสู่ทวิญญู ว่า “สุขและทุกข์
ไม่ต้องใครอื่นทำให้
เกิดขึ้นได้ตามลำพัง”;

ผู้ถึงพร้อมด้วยทวิญญู ไม่อาจมาสู่ทวิญญู ว่า “สุขและทุกข์
ไม่ต้องทำเองและไม่ต้องใครอื่นทำให้
เกิดขึ้นได้ตามลำพัง”.

ข้อนั้น เพราะเหตุไรเล่า ?

ภิกษุทั้งหลาย ! ข้อนั้นเพราะเหตุว่า

เหตุ (แห่งสุขและทุกข์) อันผู้ถึงพร้อมด้วยทวิญญู เห็นแล้ว
โดยแท้จริง และธรรมทั้งหลาย ก็เป็นสิ่งที่เกิดมาแต่เหตุด้วย.

ภิกษุทั้งหลาย ! เหล่านี้แล

ฐานะที่ไม่อาจเป็นไปได้ ๖ ประการ.

ธรรมะแวดล้อม

หมวดธรรม ที่ช่วยสร้างความเข้าใจ
แต่ไม่ได้ระบุถึงความเป็นสถาบันโดยตรง

๒๘

อริยมรรคมีองค์แปด

ภิกษุทั้งหลาย ! ก็อริยสัจ คือ หนทางเป็นเครื่อง
ให้ถึงซึ่งความดับไม่เหลือแห่งทุกข์ เป็นอย่างไรเล่า ?

คือ หนทางอันประกอบด้วยองค์แปดอันประเสริฐ
นั่นเอง.

องค์แปด คือ :-

ความเห็นชอบ ความดำริชอบ

วาจาชอบ การงานชอบ อาชีวะชอบ

ความเพียรชอบ ความระลึกชอบ ความตั้งใจมั่นชอบ.

ภิกษุทั้งหลาย ! ความเห็นชอบ เป็นอย่างไร ?

ภิกษุทั้งหลาย ! ความรู้ในทุกข์ ความรู้ในเหตุ
ให้เกิดทุกข์ ความรู้ในความดับไม่เหลือแห่งทุกข์ ความรู้
ในหนทางเป็นเครื่องให้ถึงซึ่งความดับไม่เหลือแห่งทุกข์
อันใด. นี้เราเรียกว่า ความเห็นชอบ.

ภิกษุทั้งหลาย ! ความดำริชอบ เป็นอย่างไร ?

ภิกษุทั้งหลาย ! ความดำริในการออกจากกาม
ความดำริในการไม่พยาบาท ความดำริในการไม่เบียดเบียน.
นี้เราเรียกว่า ความดำริชอบ.

ภิกษุทั้งหลาย ! วาจาชอบ เป็นอย่างไร ?

ภิกษุทั้งหลาย ! การเว้นจากการพูดเท็จ การเว้น
จากการพูดยุให้แตกกัน การเว้นจากการพูดหยาบ การเว้น
จากการพูดเพ้อเจ้อ. นี้เราเรียกว่า วาจาชอบ.

ภิกษุทั้งหลาย ! การงานชอบ เป็นอย่างไร ?

ภิกษุทั้งหลาย ! การเว้นจากการฆ่าสัตว์ การเว้น
จากการถือเอาสิ่งของที่เจ้าของไม่ได้ให้ การเว้นจากการ
ประพฤติดินในกามทั้งหลาย. นี้เราเรียกว่า การงานชอบ.

ภิกษุทั้งหลาย ! อาชีวะชอบ เป็นอย่างไร ?

ภิกษุทั้งหลาย ! อริยสาวกในภพนี้ ละการหา
เลี้ยงชีพที่ผิดเสีย สำเร็จความเป็นอยู่ด้วยการหาเลี้ยงชีพ
ที่ถูกต้อง. นี้เราเรียกว่า อาชีวะชอบ.

ภิกษุทั้งหลาย ! ความเพียรชอบ เป็นอย่างไร ?

ภิกษุทั้งหลาย ! ภิกษุในกรณีนี้ ย่อมปลุกความ
 พ้อใจ ย่อมพยายาม ย่อมปรารภความเพียร ย่อมประคองจิต
 ย่อมตั้งจิตไว้ เพื่อความไม่บังเกิดขึ้นแห่งกุศลธรรมทั้งหลาย
 อันเป็นบาป ที่ยังไม่ได้บังเกิด; ย่อมปลุกความพ้อใจ
 ย่อมพยายาม ย่อมปรารภความเพียร ย่อมประคองจิต
 ย่อมตั้งจิตไว้ เพื่อการละเสียซึ่งอกุศลธรรมทั้งหลาย
 อันเป็นบาป ที่บังเกิดขึ้นแล้ว; ย่อมปลุกความพ้อใจ
 ย่อมพยายาม ย่อมปรารภความเพียร ย่อมประคองจิต
 ย่อมตั้งจิตไว้ เพื่อการบังเกิดขึ้นแห่งกุศลธรรมทั้งหลาย
 ที่ยังไม่ได้บังเกิด; ย่อมปลุกความพ้อใจ ย่อมพยายาม
 ย่อมปรารภความเพียร ย่อมประคองจิต ย่อมตั้งจิตไว้
 เพื่อความยั่งยืน ความไม่เลอะเลือนความงอกงามยิ่งขึ้น
 ความไพบุลย์ ความเจริญ ความเต็มรอบแห่งกุศลธรรม
 ทั้งหมด ที่บังเกิดขึ้นแล้ว. นี้เราเรียกว่า ความเพียรชอบ.

ภิกษุทั้งหลาย ! ความระลึกชอบ เป็นอย่างไร ?

ภิกษุทั้งหลาย ! ภิกษุในกรณีนี้ เป็นผู้ที่มีปกติพิจารณาเห็นกายในกายอยู่, มีความเพียรเครื่องเผากิเลส มีความรู้สึกตัวทั่วพร้อม มีสติ นำความพอใจและความไม่พอใจในโลกออกเสียได้; เป็นผู้ที่มีปกติพิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาทั้งหลายอยู่, มีความเพียรเครื่องเผากิเลส มีความรู้สึกตัวทั่วพร้อม มีสติ นำความพอใจและความไม่พอใจในโลกออกเสียได้; เป็นผู้ที่มีปกติพิจารณาเห็นจิตในจิตอยู่, มีความเพียรเครื่องเผากิเลส มีความรู้สึกตัวทั่วพร้อม มีสติ นำความพอใจและความไม่พอใจในโลกออกเสียได้; เป็นผู้ที่มีปกติพิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งหลายอยู่, มีความเพียรเครื่องเผากิเลส มีความรู้สึกตัวทั่วพร้อม มีสติ นำความพอใจและความไม่พอใจในโลกออกเสียได้. นี้เราเรียกว่า ความระลึกชอบ.

ภิกษุทั้งหลาย ! ความตั้งใจมันชอบเป็นอย่างไร ?

ภิกษุทั้งหลาย ! ภิกษุในกรณีนี้ สงัดแล้วจากกามทั้งหลาย สงัดแล้วจากอกุศลธรรมทั้งหลาย เข้าถึงฌานที่หนึ่ง อันมีวิตกวิจารณ์ มีปีติและสุขอันเกิดแต่วิเวกแล้วแลอยู่. เพราะวิตกวิจารณ์รำจับลง, เธอเข้าถึงฌานที่สอง อันเป็นเครื่องผ่องใสแห่งใจในภายใน ให้สมาธิเป็นธรรมอันเอกผุดขึ้น ไม่มีวิตก ไม่มีวิจารณ์ มีแต่ปีติและสุขอันเกิดแต่สมาธิ แล้วแลอยู่. เพราะปีติจางหายไป, เธอเป็นผู้เพ่งเฉยอยู่ได้ มีสติ มีความรู้สึกตัวทั่วพร้อม และได้เสวยสุขด้วยกาย ย่อมเข้าถึงฌานที่สาม อันเป็นฌานที่พระอริยเจ้าทั้งหลาย กล่าวสรรเสริญผู้ได้บรรลุว่า “เป็นผู้เฉยอยู่ได้ มีสติ มีความอยู่เป็นปกติสุข” แล้วแลอยู่. เพราะละสุขและทุกข์เสียได้ และเพราะความดับหายไปแห่งโสมนัสและโทมนัสในกาลก่อน เธอย่อมเข้าถึงฌานที่สี่ อันไม่ทุกข์และไม่สุข มีแต่สติอันบริสุทธิ์ เพราะอุเบกขา แล้วแลอยู่. นี้เราเรียกว่า ความตั้งใจมันชอบ.

ภิกษุทั้งหลาย ! เหล่านี้แล เรียกว่า อริยสังค คือหนทางเป็นเครื่องให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งทุกข์.

๒๙

คำที่ใช้เรียกแทนความเป็นพระโสดาบัน

...ภิกษุทั้งหลาย ! อริยสาวก ย่อมมารู้ประจักษ์ถึงเหตุเกิดและความดับแห่งโลก ตามที่เป็นจริงอย่างนี้ ในกาลใด; ในกาลนั้น เราเรียกอริยสาวกนี้ ว่า :-

“ผู้สมบูรณ์แล้วด้วยทวิภูฏี”	ดังนี้บ้าง;
“ผู้สมบูรณ์แล้วด้วยทัสสนะ”	ดังนี้บ้าง;
“ผู้มาถึงพระสัทธรรมนี้แล้ว”	ดังนี้บ้าง;
“ผู้ได้เห็นอยู่ซึ่งพระสัทธรรมนี้”	ดังนี้บ้าง;
“ผู้ประกอบแล้วด้วยญาณอันเป็นเสขะ”	ดังนี้บ้าง;
“ผู้ประกอบแล้วด้วยวิชาอันเป็นเสขะ”	ดังนี้บ้าง;
“ผู้ถึงซึ่งกระแสแห่งธรรมแล้ว”	ดังนี้บ้าง;
“ผู้ประเสริฐมีปัญญาเครื่องชำแรกกิเลส”	ดังนี้บ้าง;
“ยืนอยู่จรดประตูแห่งอมตะ”	ดังนี้บ้าง, ดังนี้ แล.

๓๐

สังโยชน์สิบ

ภิกษุทั้งหลาย !

สังโยชน์ ๑๐ ประการเหล่านี้ มีอยู่.

สิบประการอย่างไรเล่า ? สิบประการ คือ :-

โอรัมภาคียสังโยชน์ ๕ ประการ

อุทัมภาคียสังโยชน์ ๕ ประการ.

โอรัมภาคียสังโยชน์ ๕ ประการ เป็นอย่างไรเล่า ?

๕ ประการ คือ :-

สักกายทิฏฐิ

วิจิกิจฉา

สีลัพพตปรามาส

กามฉันทะ

พยาบาท :

เหล่านี้ คือ โอรัมภาคียสังโยชน์ ๕ ประการ.

๑. คือ สังโยชน์เบื้องต้น หมายถึง เครื่องร้อยรัดจิตอย่างหยาบ ๕ ประการ.

อุทธัมภาคียสังโยชน^๑ ๕ ประการ

เป็นอย่างไรเล่า ?

๕ ประการ คือ :-

รูปราคะ

อรูปราคะ

มานะ

อุทธัจจะ

อวิชชา :

เหล่านี้ คือ อุทธัมภาคียสังโยชน ๕ ประการ.

ภิกษุทั้งหลาย !

เหล่านี้แล สังโยชน ๑๐ ประการ.

ทสก. อ. ๒๔/๑๘-๑๙/๑๓.

๑. คือ สังโยชนเบื้องสูง หมายถึง เครื่องร้อยรัดจิตอย่างละเอียด ๕ ประการ
ที่อธิบายครบระดับบรรทัดตมรรคจะต้องละวาง.

๓๑

อริยญายธรรม

คือ การรู้เรื่องปฏิจจสมุปบาท

คหบดี !

ก็อริยญายธรรม

เป็นสิ่งที่อริยสาวกเห็นแล้วด้วยดี

แทงตลอดแล้วด้วยดี ด้วยปัญญา

เป็นอย่างไรเล่า ?

คหบดี !

อริยสาวกในธรรมวินัยนี้

ย่อม พิจารณาเห็นโดยประจักษ์ ดังนี้ว่า

ด้วยอาการอย่างนี้

เพราะสิ่งนี้มี,

สิ่งนี้จึงมี;

เพราะความเกิดขึ้นแห่งสิ่งนี้,

สิ่งนี้จึงเกิดขึ้น.

เพราะสิ่งนี้ไม่มี,

สิ่งนี้จึงไม่มี;

เพราะความดับไปแห่งสิ่งนี้,

สิ่งนี้จึงดับไป :

ข้อนี้ ได้แก่สิ่งเหล่านี้ คือ :-

เพราะมีอริชาเป็นปัจจัย	จึงมีสังขารทั้งหลาย;
เพราะมีสังขารเป็นปัจจัย	จึงมีวิญญาณ;
เพราะมีวิญญาณเป็นปัจจัย	จึงมีนามรูป;
เพราะมีนามรูปเป็นปัจจัย	จึงมีสฬายตนะ;
เพราะมีสฬายตนะเป็นปัจจัย	จึงมีผัสสะ;
เพราะมีผัสสะเป็นปัจจัย	จึงมีเวทนา;
เพราะมีเวทนาเป็นปัจจัย	จึงมีตัณหา;
เพราะมีตัณหาเป็นปัจจัย	จึงมีอุปาทาน;
เพราะมีอุปาทานปัจจัย	จึงมีภพ;
เพราะมีภพเป็นปัจจัย	จึงมีชาติ;

เพราะมีชาติ เป็นปัจจัย

ชรามณะ โสกะปริเทวะทุกขะโทมนัสอุปายาสทั้งหลาย

จึงเกิดขึ้นครบถ้วน :

ความเกิดขึ้นพร้อมแห่งกองทุกข์ทั้งสิ้นนี้

ย่อมมี ด้วยอาการอย่างนี้.

เพราะความจางคลายดับไป
โดยไม่เหลือแห่งวิชชานั้นนั่นเทียว,
จึงมีความดับแห่งสังขาร;

เพราะมีความดับแห่งสังขาร จึงมีความดับแห่งวิญญาน;
เพราะมีความดับแห่งวิญญาน จึงมีความดับแห่งนามรูป;
เพราะมีความดับแห่งนามรูป จึงมีความดับแห่งสฬายตนะ;
เพราะมีความดับแห่งสฬายตนะ จึงมีความดับแห่งผัสสะ;
เพราะมีความดับแห่งผัสสะ จึงมีความดับแห่งเวทนา;
เพราะมีความดับแห่งเวทนา จึงมีความดับแห่งตัณหา;
เพราะมีความดับแห่งตัณหา จึงมีความดับแห่งอุปาทาน;
เพราะมีความดับแห่งอุปาทาน จึงมีความดับแห่งภพ;
เพราะมีความดับแห่งภพ จึงมีความดับแห่งชาติ;

เพราะมีความดับแห่งชาตินั้นแล
ชรา มรณะ โสกะปริเทวะทุกขะโทมนัสอุปายาสทั้งหลาย
จึงดับสิ้น : ความดับลงแห่งกองทุกข์ทั้งสิ้นนี้
ย่อมมีด้วยอาการอย่างนี้.

คหบดี ! อริยญายธรรมนี้แล เป็นสิ่งที่อริยสาวก
เห็นแล้วด้วยดี แทงตลอดแล้วด้วยดี ด้วยปัญญา.

๓๒

ฝุ่นปลายเล็บ

(พอรู้ร้อยสัจ ทุกข์เหลือน้อย

ขนาดฝุ่นติดปลายเล็บเทียบกับปฐพี)

ภิกษุทั้งหลาย ! เธอทั้งหลายจะสำคัญความข้อนี้อะไร : ฝุ่นชนิดหนึ่งที่เรaxonขึ้นด้วยปลายเล็บนี้ กับมหาปฐพีนี้ ข้างไหนจะมากกว่ากัน ?

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ! มหาปฐพีนั้นแหละ เป็นดินที่มากกว่า. ฝุ่นชนิดหนึ่งเท่าที่ทรงaxonขึ้นด้วยปลายพระขนานี้ เป็นของมีประมาณน้อย. ฝุ่นนั้น เมื่อนำไปเทียบกับมหาปฐพี ย่อมไม่ถึงซึ่งการคำนวณได้ เปรียบเทียบได้ ไม่เข้าถึงแม้ซึ่งกะละภาค”.

ภิกษุทั้งหลาย ! อุปมานี้ฉันใด อุปไมยก็ฉันนั้น : สำหรับอริยสาวกผู้ถึงพร้อมด้วย (สัมมา) ทิฏฐิ รู้พร้อมเฉพาะแล้ว, ความทุกข์ของท่าน ส่วนที่สิ้นไปแล้ว หมดไปแล้ว ย่อมมีมากกว่า; ความทุกข์ที่ยังเหลืออยู่ มีประมาณน้อย : เมื่อนำเข้าไปเทียบกับกองทุกข์ที่สิ้นไปแล้ว หมดไปแล้ว

ในกาลก่อน ย่อมไม่ถึงซึ่งการคำนวณได้เปรียบเทียบได้ ไม่เข้าถึงแม้ซึ่งกะละภาค นั่นคือความทุกข์ของโสดาบัน ผู้สัตตักขัตตปุระมะ^๑ ผู้เห็นชัดตามเป็นจริง ว่า “ทุกข์ เป็นอย่างนี้, เหตุให้เกิดทุกข์ เป็นอย่างนี้, ความดับไม่เหลือ แห่งทุกข์ เป็นอย่างนี้, ทางดำเนินให้ถึงซึ่งความดับไม่เหลือ แห่งทุกข์ เป็นอย่างนี้” ดังนี้.

ภิกษุทั้งหลาย ! เพราะเหตุนั้นในเรื่องนี้

เธอพึงประกอบโยคกรรมอันเป็นเครื่องกระทำ ให้รู้ว่า “ทุกข์ เป็นอย่างนี้, เหตุเกิดขึ้นแห่งทุกข์ เป็นอย่างนี้, ความดับไม่เหลือแห่งทุกข์ เป็นอย่างนี้, ทางดำเนินให้ถึง ซึ่งความดับไม่เหลือแห่งทุกข์ เป็นอย่างนี้” ดังนี้.

มหาวาร. ส. ๑๗/๕๗๒/๑๗๔๗.

๑. คือ พระโสดาบัน ที่ต้องมีกำเนิดอีกไม่เกิน ๗ชาติ อันเป็นพระอริยบุคคล ขั้นต้นที่สุดของจำพวกโสดาบัน. แม้กระนั้น ก็ตรัสว่า ทุกข์หมดไปมากกว่า ที่ยังเหลือ.

[สูตรอื่นอุปมาเปรียบด้วย เม็ดกรวดเท่าเม็ดถั่วเขียว ๗ เม็ด กับ

ขุนเขาหิมालัย (๑๙/๕๖๙/๑๗๔๕-๑๗๔๖).

อีกสูตรหนึ่งเปรียบ น้ำติดปลายใบหญ้าคากับน้ำในสระกว้าง ๕๐ โยชน์
(๑๙/๕๗๒/๑๗๔๘).

อีกสูตรหนึ่งเปรียบ น้ำ ๒-๓ หยดกับน้ำในแม่น้ำ ๕ สายรวมกัน
(๑๙/๕๗๓/๑๗๔๙-๑๗๕๐).

อีกสูตรหนึ่งเปรียบ เม็ดกระเบา ๗ เม็ดกับมหาปฐพี
(๑๙/๕๗๔/๑๗๕๑-๑๗๕๒).

อีกสูตรหนึ่งเปรียบ น้ำ ๒-๓ หยดกับน้ำทั้งมหาสมุทร
(๑๙/๕๗๕/๑๗๕๓-๑๗๕๔).

อีกสูตรหนึ่งเปรียบ เม็ดผักกาด ๒-๓ เม็ดกับขุนเขาหิมาลัย
(๑๙/๕๗๖/๑๗๕๕-๑๗๕๖)]

และยังมีสูตรอีกกลุ่มหนึ่ง คือ สูตรที่ ๑-๑๐ อภิสมยวรรค อภิสมยสังยุตต์ นิทาน. ส. ๑๖/๑๖๘/๓๓๑ ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายที่เซตวัน ประกอบด้วย อุปมาหลายอย่างในแต่ละสูตร และมีเนื้อหาข้อความที่อธิบาย เริ่มตั้งแต่ ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ! อุปมานี้ฉันใด อุปไมยก็ฉันนั้น... ไปจนจบประโยค ว่า ...ผู้เป็นสัตตักขัตตุประมะ เหมือนกันทุกตัวอักษร มีที่ต่างกันตรง ข้อความต่อท้ายจากประโยคนี้ (ในที่แสดงไว้ทั้ง ๑๐ สูตร) จะต่อท้ายคำ สัตตักขัตตุประมะ ว่า “ภิกษุทั้งหลาย ! การรู้พร้อมเฉพาะซึ่งธรรม เป็นไปเพื่อประโยชน์อันใหญ่หลวงอย่างนี้ การได้เฉพาะซึ่งธรรมจักเป็นไปเพื่อประโยชน์อันใหญ่หลวงอย่างนี้”.

๓๓

สามัญญผลในพุทธศาสนา เทียบกันไม่ได้ กับในลัทธิอื่น

ภิกษุทั้งหลาย ! เปรียบเหมือนบุรุษพึงโยนกรวดหิน มีประมาณเท่าเม็ดถั่วเขียวเจ็ดเม็ด เข้าไปที่เทือกเขาหลวง ชื่อสิเนรุ. ภิกษุทั้งหลาย ! พวกเธอทั้งหลายจะพึงสำคัญ ความข้อนี้ ว่าอย่างไร : กรวดหินมีประมาณเท่าเม็ดถั่วเขียว เจ็ดเม็ด ที่บุรุษโยนเข้าไป (ที่เทือกเขาหลวงชื่อสิเนรุ) เป็นสิ่งที่มากกว่า หรือว่าเทือกเขาหลวงชื่อสิเนรุ เป็นสิ่งที่มากกว่า ?

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ! เทือกเขาหลวงชื่อสิเนรุ นั้นแหละ เป็นสิ่งที่มากกว่า. กรวดหินมีประมาณเท่าเม็ดถั่วเขียวเจ็ดเม็ด ที่บุรุษ โยนเข้าไป (ที่เทือกเขาหลวงชื่อสิเนรุ) มีประมาณน้อย. กรวดหินนี้ เมื่อนำเข้าไป เทียบกับเทือกเขาหลวงชื่อสิเนรุ ย่อมไม่เข้าถึงส่วนหนึ่งในร้อย ส่วนหนึ่งในพัน ส่วนหนึ่งในแสน”.

ภิกษุทั้งหลาย ! อุปมานี้ฉันใด อุปไมยก็ฉันนั้น :

การบรรลุคุณวิเศษ แห่งสมณพราหมณ์ และ
 ปรีชาชกผู้เป็นเตียรถีย์เหล่าอื่น เมื่อนำเข้าไปเทียบกับ
 การบรรลุคุณวิเศษ ของอริยสาวก ซึ่งเป็นบุคคล
 ผู้ถึงพร้อมด้วย (สัมมา) ทิฏฐิ ย่อมไม่เข้าถึง ส่วนหนึ่ง
 ในร้อย ส่วนหนึ่งในพัน ส่วนหนึ่งในแสน.

ภิกษุทั้งหลาย ! บุคคลผู้ถึงพร้อมด้วย (สัมมา) ทิฏฐิ
 เป็นผู้มีการบรรลุอันใหญ่หลวงอย่างนี้ เป็นผู้มีความรู้ยิ่ง
 อันใหญ่หลวงอย่างนี้, ดังนี้ แล.

นิทาน. สั. ๑๖/๑๖๘-๑๖๙/๓๓๑-๓๓๒.

๓๔

ลักษณะแห่งผู้เจริญอินทรีย์ชั้นอริยะ

อานนท์ ! ผู้มีอินทรีย์อันอบรมแล้วในชั้นอริยะ
เป็นอย่างไรเล่า ?

อานนท์ ! ในกรณีนี้
ความพอใจ, ความไม่พอใจ, ความพอใจและไม่พอใจ
เกิดขึ้นแก่ภิกษุเพราะเห็นรูปด้วยตา... ฟังเสียงด้วยหู...
ดมกลิ่นด้วยจมูก... ลิ้มรสด้วยลิ้น... ถูกต้องสัมผัสด้วย
ผิวกาย... รู้แจ้งธรรมารมณ์ด้วยใจ.

ภิกษุนั้น :-

ถ้าเธอหวังว่า จะเป็นผู้อยู่อย่างมีความรู้สึก
ไม่ปฏิกูล ในสิ่งที่ปฏิกูล ดังนี้ เธอก็อยู่อย่างผู้
มีความรู้สึกไม่ปฏิกูลในสิ่งที่ปฏิกูลนั้นได้.

ถ้าเธอหวังว่า จะเป็นผู้อยู่อย่างมีความรู้สึก
ปฏิกูล ในสิ่งที่ไม่เป็นปฏิกูล ดังนี้ เธอก็อยู่อย่างผู้
มีความรู้สึกปฏิกูลในสิ่งที่ไม่เป็นปฏิกูลนั้นได้.

ถ้าเธอหวังว่า จะเป็นผู้อยู่อย่างมีความรู้สึกว่าจะไม่ปฏิกูล ทั้งในสิ่งที่เป็นปฏิกูลและไม่เป็นปฏิกูล ดังนี้ เธอก็อยู่อย่างผู้มีความรู้สึกว่าจะไม่ปฏิกูลทั้งในสิ่งที่เป็นปฏิกูลและไม่เป็นปฏิกูลนั้นได้.

ถ้าเธอหวังว่า จะเป็นผู้อยู่อย่างมีความรู้สึกว่าจะปฏิกูล ทั้งในสิ่งที่ไม่เป็นปฏิกูลและสิ่งที่เป็นปฏิกูล ดังนี้ เธอก็อยู่อย่างผู้มีความรู้สึกว่าจะปฏิกูลทั้งในสิ่งที่ไม่เป็นปฏิกูลและสิ่งที่เป็นปฏิกูลนั้นได้.

และถ้าเธอหวังว่า จะเป็นผู้อยู่อย่างเว้นขาดจากความรู้สึกว่าจะปฏิกูลและไม่ปฏิกูลทั้งสองอย่างเสียแล้ว อยู่อย่างผู้อุเบกขา มีสติสัมปชัญญะ ดังนี้ เธอก็อยู่อย่างผู้อุเบกขามีสติสัมปชัญญะในสิ่งเป็นปฏิกูลและไม่เป็นปฏิกูลทั้งสองอย่างนั้นได้.

อานนท์ ! อย่างนี้แล ชื่อว่า
ผู้มีอินทรีย์อันเจริญแล้วในชั้นอริยะ.

๓๕

พระโสดาบันกับพระอรหันต์ต่างกัน ในการเห็นธรรม

ภิกษุทั้งหลาย ! อุปาทานขันธ (ความยึดมั่นใน
ธรรมชาติ) ทั้งหลายเหล่านี้ มีอยู่ห้าอย่าง.

ห้าอย่าง อย่างไรเล่า ? ห้าอย่าง คือ :-

รูปอุปาทานขันธ

(ความยึดมั่นในรูปกาย)

เวทนูปาทานขันธ

[ความยึดมั่นในเวทนา (สุข,ทุกข์,อุเบกขา)]

สัญญาอุปาทานขันธ

[ความยึดมั่นในสัญญา (ความจำได้หมายรู้)]

สังขารอุปาทานขันธ

[ความยึดมั่นในสังขาร (ความคิดปรุงแต่ง)]

วิญญานอุปาทานขันธ

[ความยึดมั่นในวิญญาน (ผู้รู้แจ้งซึ่งอารมณ์)]

ภิกษุทั้งหลาย ! เมื่อใด อริยสาวก รู้ชัดแจ้งตาม
เป็นจริง ซึ่งความเกิดขึ้น (สมุทัย) ซึ่งความตั้งอยู่ไม่ได้
(อตัลลคมะ) ซึ่งรสอร่อย (อัสสาทะ) ซึ่งโทษอันดำทรมาน
(อาทีนวะ) และซึ่งอุบายเป็นเครื่องสลัดออก (นิสสระณะ)
แห่งอุปาทานชั้นนี้ทั้งห้าเหล่านี้;

ภิกษุทั้งหลาย ! อริยสาวกนี้ เราเรียกว่า เป็น
โสดาบัน มีอันไม่ตกต่ำเป็นธรรมดา เป็นผู้เที่ยงแท้
ต่อพระนิพพาน มีการตรัสรู้พร้อมในเบื้องต้น.

ขณฺฐ. อ. ๑๗/๑๙๖/๒๙๖.

ภิกษุทั้งหลาย !

อุปาทานชั้นนี้ มีอยู่ห้าอย่าง.

ห้าอย่างอย่างไรเล่า ? ห้าอย่าง คือ :-

รูปุปาทานชั้นนี้

เวทณูปาทานชั้นนี้

สัณฺณูปาทานชั้นนี้

สังขารุปาทานชั้นนี้

วิญญานูปาทานชั้นนี้

ภิกษุทั้งหลาย ! เมื่อใด ภิกษุ รู้ชัดแจ้งตามเป็นจริง ซึ่งความเกิดขึ้น ซึ่งความตั้งอยู่ไม่ได้ ซึ่งรสอร่อย ซึ่งโทษอันต่ำทราม และซึ่งอุบายเป็นเครื่องสลัดออก แห่งอุปาทานชั้นทั้งห้าเหล่านี้ ดังนี้แล้ว เป็นผู้หลุดพ้นแล้ว เพราะไม่มีความยึดมั่น.

ภิกษุทั้งหลาย ! ภิกษุนี้ เราเรียกว่า เป็นพระอรหันต์ผู้มีอาสวะสิ้นแล้ว อยู่จบพรหมจรรย์แล้ว ทำกิจที่ควรทำสำเร็จแล้ว มีภาระอันปลงลงแล้ว มีประโยชน์ตนอันตามถึงแล้ว มีสังโยชนในภพสิ้นไปรอบแล้ว เป็นผู้หลุดพ้นแล้ว เพราะรู้โดยชอบ ดังนี้ แล.

ขุ.น. ส. ๑๗/๑๙๖/๒๙๗.

๓๖

พระโสดาบันกับพระอรหันต์ต่างกัน ในการเห็นธรรม (อีกนัยหนึ่ง)

ภิกษุทั้งหลาย ! อินทรีย์หกเหล่านี้ มีอยู่.

หกเหล่าไหนเล่า ? หกเหล่า คือ :-

จักขุอินทรีย์ โสติดินทรีย์

ฆานินทรีย์ ชิวหินทรีย์

กายินทรีย์ มนินทรีย์.

ภิกษุทั้งหลาย ! เมื่อใด อริยสาวก รู้ชัดแจ้งตามเป็นจริง ซึ่งความเกิดขึ้น, ซึ่งความตั้งอยู่ไม่ได้, ซึ่งรสอร่อย, ซึ่งโทษอันดำทราวม และซึ่งอุบายเป็นเครื่องสลัดออก แห่งอินทรีย์หกเหล่านี้;

ภิกษุทั้งหลาย ! อริยสาวกนี้ เราเรียกว่า เป็นโสดาบัน มีอันไม่ตกต่ำเป็นธรรมดา เป็นผู้เที่ยงแท้ต่อพระนิพพาน จักตรัสรู้พร้อมในเบื้องหน้า.

ภิกษุทั้งหลาย ! อินทริย์หกเหล่านี้ มีอยู่.

หกเหล่านี้ไหนเล่า ? หกเหล่านี้ คือ :-

จักขุทริย์ โสตินทริย์ มานินทริย์

ชีวหินทริย์ กายินทริย์ มนินทริย์.

ภิกษุทั้งหลาย ! เมื่อใด ภิกษุ รู้ชัดแจ้งตามเป็นจริง ซึ่งความเกิดขึ้น, ซึ่งความตั้งอยู่ไม่ได้, ซึ่งรสอร่อย, ซึ่งโทษอันต่ำทราม และซึ่งอุปายเป็นเครื่องสลัดออก แห่งอินทริย์หกเหล่านี้ ดังนี้ และเป็นผู้หลุดพ้นแล้ว เพราะไม่มีความยึดมั่น.

ภิกษุทั้งหลาย ! ภิกษุนี้ เราเรียกว่า เป็นพระอรหันต์ผู้มีอาสวะสิ้นแล้ว อยู่จบพรหมจรรย์แล้ว ทำกิจที่ควรทำสำเร็จแล้ว มีภาระอันปลงลงแล้ว มีประโยชน์ตนอันตามถึงแล้ว มีสังโยชนในภพสิ้นไปรอบแล้ว เป็นผู้หลุดพ้นแล้ว เพราะรู้โดยชอบ ดังนี้ แล.

มหาวาร. ส. ๑๙/๒๗๒/๙๐๔-๙๐๕.

(สูตรข้างบนนี้ทรงแสดงอินทริย์โดยอายตนะภายในหก; ยังมีสูตรอื่น (๑๙/๒๗๕/๙๐๔-๙๐๕) ทรงแสดงอินทริย์โดยเวทนาห้า คือ สุขินทริย์ ทุกขินทริย์ โสมนัสสินทริย์ โทมนัสสินทริย์ อุปกขนทริย์, ดังนี้ก็มิ).

๓๗

ความลดหลั่นแห่งพระอริยบุคคล

ผู้ปฏิบัติอย่างเดียวกัน

ภิกษุทั้งหลาย ! สิกขาบทร้อยห้าสิบสิกขาบทนี้
ย่อมมาสู่อุทเทส ทุกกึ่งแห่งเดือนตามลำดับ อังกุลบุตร
ผู้ปรารถนาประโยชน์พากันศึกษาอยู่ในสิกขาบทเหล่านั้น.

ภิกษุทั้งหลาย ! สิกขาสามอย่างเหล่านี้ มีอยู่
อันเป็นที่ประชุมลงของสิกขาบททั้งปวงนั้น.

สิกขาสามอย่างนั้น เป็นอย่างไรเล่า ?

คือ อธิสัสสิกขา อธิจิตตสิกขา อธิปัญญาสิกขา.

ภิกษุทั้งหลาย ! เหล่านี้แล สิกขาสามอย่าง
อันเป็นที่ประชุมลงแห่งสิกขาบททั้งปวงนั้น.

ภิกษุทั้งหลาย ! ภิกษุในกรณีนี้ เป็นผู้ทำให้บริบูรณ์
ในศีล ทำให้บริบูรณ์ในสมาธิ ทำให้บริบูรณ์ในปัญญา.
เธอยังล่วงสิกขาบทเล็กน้อยบ้าง และต้องออกจากอาบัติ
เล็กน้อยเหล่านั้นบ้าง. ชื่อนั้นเพราะเหตุไรเล่า ?

ข้อนั้นเพราะเหตุว่า ไม่มีผู้รู้ใด ๆ กล่าวความอาภัพต่อการ
บรรลุลोकุตตรธรรม จักเกิดขึ้น เพราะเหตุสักว่า การล่งสิกขาบทเล็กน้อย
และการต้องออกจากอาบัติเล็กน้อยเหล่านี้. ส่วนสิกขาบท
เหล่าใดที่เป็นเบื้องต้นแห่งพรหมจรรย์ ที่เหมาะสม
แก่พรหมจรรย์, เธอเป็นผู้มีศีลยั่งยืน มีศีลมั่นคงใน
สิกขาบทเหล่านั้น สมาทานศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลาย.
ภิกษุ นั้น ได้กระทำให้แจ้งซึ่งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ
อันหาอาสวะมิได้ เพราะความสิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลาย
ด้วยปัญญาอันยิ่งเองในทิฐฐธรรมนี้ เข้าถึงแล้วแลอยู่.

หรือว่า (บางพวก) ยังไม่ได้ทำให้เกิดมี ยังไม่ได้
แทงตลอด ซึ่งอนาสววิมุตติ, แต่เพราะความสิ้นไปรอบแห่ง
โอรัมภาคิยสังโยชน์เบื้องต้นห้า จึงเป็น อันตรุปรินิพพายี
ผู้ปรินิพพานในระหว่างอายุยังไม่ทันถึงกึ่ง.

หรือว่า (บางพวก) ยังไม่ได้ทำให้เกิดมี ยังไม่ได้
แทงตลอด ซึ่งอนาสววิมุตติ, แต่เพราะความสิ้นไปรอบแห่ง
โอรัมภาคิยสังโยชน์เบื้องต่ำห้า จึงเป็น อุปหัจจปรินิพพายี
ผู้ปรินิพพานเมื่ออายุพ้นกึ่งแล้วจนถึงที่สุด.

หรือว่า (บางพวก) ยังไม่ได้ทำให้เกิดมี ยังไม่ได้
 แหวงตลอดซึ่งอนาสาวิมุตติ, แต่เพราะความสิ้นไปรอบแห่ง
 โอรัมภาคยสังโยชน์เบื้องต่ำห้า จึงเป็น อสังขารปริณิพพายี
 ผู้ปริณิพพานด้วยไม่ต้องใช้ความเพียรเรี่ยวแรง.

หรือว่า (บางพวก) ยังไม่ได้ทำให้เกิดมี ยังไม่ได้
 แหวงตลอด ซึ่งอนาสาวิมุตติ, แต่เพราะความสิ้นไปรอบแห่ง
 โอรัมภาคยสังโยชน์เบื้องต่ำห้า จึงเป็น สสังขารปริณิพพายี
 ผู้ปริณิพพานด้วยต้องใช้ความเพียรเรี่ยวแรง.

หรือว่า (บางพวก) ยังไม่ได้ทำให้เกิดมี ยังไม่ได้
 แหวงตลอด ซึ่งอนาสาวิมุตติ, แต่เพราะความสิ้นไปรอบแห่ง
 โอรัมภาคยสังโยชน์เบื้องต่ำห้า จึงเป็น อุทังโสโตกนิภูรคามิ
 ผู้มีกระแสในเบื้องต้นไปถึงอกนิภูรภาพ.

หรือว่า (บางพวก) ยังไม่ได้ทำให้เกิดมี ยังไม่ได้
 แหวงตลอด ซึ่งอนาสาวิมุตติ, แต่เพราะความสิ้นไปรอบแห่ง
 สังโยชน์สาม และเพราะความที่ ราคะ โทสะ โมหะ
 ก็เบาบางน้อยลง เป็น สกทาคามิ ยังจะมาสู่เทวโลกนี้อีก
 ครั้งเดียวเท่านั้น แล้วย่อมกระทำที่สุดแห่งทุกข์ได้.

หรือว่า (บางพวก) ยังไม่ได้ทำให้เกิดมี ยังไม่ได้
 แวงตลอด ซึ่งอนาสววิมุตติ, แต่เพราะความสิ้นไปรอบแห่ง
 สังโยชน์สาม เป็นผู้ เอกพีชี คือ จักเกิดในภพแห่งมนุษย์
 อีกหนเดี๋ยวเท่านั้น แล้วย่อมกระทำที่สุดแห่งทุกข์ได้.

หรือว่า (บางพวก) ยังไม่ได้ทำให้เกิดมี ยังไม่ได้
 แวงตลอด ซึ่งอนาสววิมุตติ, แต่เพราะความสิ้นไปรอบแห่ง
 สังโยชน์สาม เป็นผู้ โกลังโกละ จักต้องท่องเที่ยวไปสู่
 สกฏอีกสองหรือสามครั้ง แล้วย่อมกระทำที่สุดแห่งทุกข์ได้.

หรือว่า (บางพวก) ยังไม่ได้ทำให้เกิดมี ยังไม่ได้
 แวงตลอด ซึ่งอนาสววิมุตติ, แต่เพราะความสิ้นไปรอบแห่ง
 สังโยชน์สาม เป็นผู้ สัตตักขัตตปุระ ยังต้องท่องเที่ยวไป
 ในภพแห่งเทวดาและมนุษย์อีกเจ็ดครั้ง เป็นอย่างมาก
 แล้วย่อมกระทำที่สุดแห่งทุกข์ได้.

ภิกษุทั้งหลาย ! ผู้กระทำได้เพียงบางส่วนย่อม
 ทำให้สำเร็จได้บางส่วน, ผู้ทำให้บริบูรณ์ก็ย่อมทำให้สำเร็จ
 ได้บริบูรณ์; ดังนั้น เราจึงกล่าวว่า ลิกขาบททั้งหลาย
 ย่อมไม่เป็นหมันเลย, ดังนี้ แล.

หมายเหตุผู้รวบรวม :

๑. ถ้าพิจารณาจนจบเรื่องจะเห็นประเด็นแง่มุมของผลที่ได้ไม่เท่ากัน เกิดเนื่องจากความบกพร่องในลักษณะเล็กน้อย (อภิสมภาร) ของเธอซึ่งไม่มีผู้รู้ใด ๆ มาบอกเธอถึงความอากัปต่อโลกุตตรธรรมเพราะการกระทำนั้น พวกที่กำลัง (พละ) ยังไม่แก่กล้าจึงไม่สามารถทำให้เกิดมีหรือแทงตลอดซึ่งอนาสวิมุตติได้ จึงมีความลดหล่นกันออกไปในระดับความเป็นอริยบุคคล พระองค์จึงสรุปปิดท้ายว่า ลักษณะทั้งหลายที่ทรงบัญญัตินั้น มิได้เปล่าประโยชน์เลย.

๒. แสดงถึงความบริบูรณ์ของลักษณะอันเพียงพอต่อความเป็นอริยบุคคลที่ทรงหมายถึง ก็คือ ปาฏิโมกข์ (คือลักษณะที่บัญญัติเพื่อเป็นเบื้องต้นแห่งพรหมจรรย์).

๓๘

คนตกน้ำ ๗ จำพวก

(ระดับต่างๆ แห่งบุคคลผู้ถอนตัวขึ้นจากทุกข์)

ภิกษุทั้งหลาย ! บุคคลเปรียบด้วยบุคคลตกน้ำ
เจ็ดจำพวก เหล่านี้ มีอยู่หาได้อยู่ในโลก.

เจ็ดจำพวกเหล่าไหนเล่า ?

ภิกษุทั้งหลาย ! ในกรณีนี้ :

- (๑) บุคคลบางคน จมน้ำครวเดียวแล้วก็จมเลย;
- (๒) บุคคลบางคน ผุดขึ้นครั้งหนึ่งแล้วจึงจมเลย;
- (๓) บุคคลบางคน ผุดขึ้นแล้ว ลอยตัวอยู่;
- (๔) บุคคลบางคน ผุดขึ้นแล้ว เหลียวดูรอบๆ อยู่;
- (๕) บุคคลบางคน ผุดขึ้นแล้ว ว่ายเข้าหาฝั่ง;
- (๖) บุคคลบางคน ผุดขึ้นแล้ว เดินเข้ามาถึงที่ตื้นแล้ว;
- (๗) บุคคลบางคน ผุดขึ้นแล้ว ถึงฝั่งข้ามขึ้นบกแล้ว
เป็นพราหมณ์ยืนอยู่.

ภิกษุทั้งหลาย ! (๑) บุคคล จมน้ำคราวเดียว
แล้วก็จมเลย เป็นอย่างไรเล่า ?

ภิกษุทั้งหลาย ! บุคคลบางคนในกรณีนี้ ประกอบ
ด้วยอกุศลธรรมฝ่ายเดียว โดยส่วนเดียว. อย่างนี้แล
เรียกว่า จมคราวเดียวแล้วก็จมเลย.

ภิกษุทั้งหลาย ! (๒) บุคคล ผุดขึ้นครั้งหนึ่ง
แล้วจึงจมเลย เป็นอย่างไรเล่า ?

ภิกษุทั้งหลาย ! บุคคลบางคนในกรณีนี้ ผุดขึ้น
คือ มีศรัทธาดีในกุศลธรรมทั้งหลาย มีหิริดี-มีโอตตปปะติ
-มีวิริยะดี-มีปัญญาดีในกุศลธรรมทั้งหลาย. แต่ว่า
ศรัทธาเป็นต้นของเขา ไม่ตั้งอยู่นาน ไม่เจริญ เสื่อมสิ้นไป.
อย่างนี้แล เรียกว่า ผุดขึ้นครั้งหนึ่งแล้วจึงจมเลย.

ภิกษุทั้งหลาย ! (๓) บุคคล ผุดขึ้นแล้วลอยตัวอยู่
เป็นอย่างไรเล่า ?

ภิกษุทั้งหลาย ! บุคคลบางคนในกรณีนี้ ผุดขึ้น
คือ มีศรัทธาดีในกุศลธรรมทั้งหลาย มีหิริดี-มีโอตตปปะติ

มีวิริยะดี-มีปัญญาดีในกุศลธรรมทั้งหลาย และศรัทธา
เป็นต้นของเขา ไม่เสื่อม ไม่เจริญ แต่ทรงตัวอยู่.
อย่างนี้แล เรียกว่า ผุดขึ้นแล้วลอยตัวอยู่.

ภิกษุทั้งหลาย ! (๔) บุคคล ผุดขึ้นแล้วเหลียวดู
รอบ ๆ อยู่ เป็นอย่างไรเล่า ?

ภิกษุทั้งหลาย ! บุคคลบางคนในกรณีนี้ ผุดขึ้น
คือ มีศรัทธาดีในกุศลธรรมทั้งหลาย มีหิริดี-มีโอตตปปะดี
-มีวิริยะดี-มีปัญญาดีในกุศลธรรมทั้งหลาย. บุคคล
นั้นเพราะความสิ้นไปแห่งสังโยชน์สาม เป็น โสดาบัน
มีความไม่ตกต่ำเป็นธรรมดา เป็นผู้เที่ยงแท้ต่อพระนิพพาน
มีการตรัสรู้พร้อมในเบื้องต้น. อย่างนี้แล เรียกว่า ผุดขึ้นแล้ว
เหลียวดูรอบ ๆ อยู่.

ภิกษุทั้งหลาย ! (๕) บุคคล ผุดขึ้นแล้วว้ายเข้า
หาฝั่ง เป็นอย่างไรเล่า ?

ภิกษุทั้งหลาย ! บุคคลบางคนในกรณีนี้ ผุดขึ้น
คือ มีศรัทธาดีในกุศลธรรมทั้งหลาย มีหิริดี-มีโอตตปปะดี

-มืวริยะดี-มีปัญญาดีในกุศลธรรมทั้งหลาย. บุคคลนั้น
 เพราะความสิ้นไปแห่งสังโยชนสาม และเพราะความเบาบาง
 แห่งราคะ โทสะ โมหะ เป็น สกทาคามี มาสู่โลกนี้อีก
 เพียงครั้งเดียว แล้วทำที่สุดแห่งทุกข์ได้. อย่างนี้แล
 เรียกว่า ผุดขึ้นแล้ว ว่ายเข้าหาฝั่ง.

ภิกษุทั้งหลาย ! (๖) บุคคล ผุดขึ้นแล้วเดินเข้า
 มาถึงที่ตื้นแล้ว เป็นอย่างไรเล่า ?

ภิกษุทั้งหลาย ! บุคคลบางคนในกรณีนี้ ผุดขึ้น
 คือ มีศรัทธาดีในกุศลธรรมทั้งหลาย มีหิริดี-มีโอตตปปะดี
 -มืวริยะดี-มีปัญญาดีในกุศลธรรมทั้งหลาย. บุคคลนั้น
 เพราะความสิ้นไปแห่งโอรัมภาคิยสังโยชนห้า เป็น
 โอปปาติกะ (อนาคามี) มีการปรินิพพานในภพนั้น
 ไม่เวียนกลับจากโลกนั้นเป็นธรรมดา. อย่างนี้แล
 เรียกว่า ผุดขึ้นแล้ว เดินเข้ามาถึงที่ตื้นแล้ว.

ภิกษุทั้งหลาย ! (๗) บุคคล ผุดขึ้นแล้ว ถึงฝั่ง
 ข้ามขึ้นบกแล้ว เป็นพราหมณ์ยืนอยู่ เป็นอย่างไรเล่า ?

ภิกษุทั้งหลาย ! บุคคลบางคนในกรณีนี้ ผุดขึ้น คือ มีศรัทธาดีในกุศลธรรมทั้งหลาย มีหิริดี-มีโอตตปะดี -มีวิริยะดี-มีปัญญาดีในกุศลธรรมทั้งหลาย. บุคคลนั้น ได้กระทำให้แจ้งซึ่งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ อันหา อาสวะมิได้ (พระอรหันต์) เพราะความสิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลาย ด้วยปัญญาอันยิ่งเองในทิฐฐธรรมนี้ เข้าถึงแล้วอยู่. อย่างนี้แล เรียกว่า ผุดขึ้นแล้ว ถึงฝั่งข้ามขึ้นบกแล้ว เป็นพราหมณียืนอยู่.

ภิกษุทั้งหลาย ! เหล่านี้แล บุคคลเปรียบด้วย บุคคลตกน้ำเจ็ดจำพวก ซึ่งมีอยู่ หาได้อยู่ในโลก.

สตตก. อ. ๒๓/๑๐-๑๒/๑๕.

๓๙

คนมีกิเลสตกนรกทั้งหมดทุกคน จริงหรือ ? (บุคคลที่มีเชื้อเหลือ ๙ จำพวก)

เช้าวันหนึ่ง ท่านพระสารีบุตรครองจีวร ถือบาตร เข้าไป
บิณฑบาตในนครสาวัตถี ท่านเห็นว่าเวลายังเข้าเกินไปสำหรับการ
บิณฑบาต จึงแวะเข้าไปในอารามของพวกปริพาชกที่อื่นได้พักทาย
ปราศรัยกันตามธรรมเนียมแล้ว นั่งลง ณ ส่วนข้างหนึ่ง. ก็ในเวลา
นั้นแล พวกปริพาชกทั้งหลายนั้น กำลังยกข้อความขึ้นกล่าวโต้เถียง
กันอยู่ ถึงเรื่องบุคคลใด ใครก็ตาม ที่ยังมีเชื้อเหลือ ถ้าตายแล้ว
ย่อมไม่พ้นเสียจากนรก จากกำเนิดเดรัจฉาน จากวิสัยแห่งเปรต จาก
อบาย ทุกคติ วินิบาต ไปได้เลยสักคนเดียว ดังนี้. ท่านพระสารีบุตร
ไม่แสดงว่าเห็นด้วย และไม่คัดค้าน ข้อความของปริพาชกเหล่านั้น,
ลุกจากที่นั่งไป โดยคิดว่าทูลถวายพระผู้มีพระภาคเจ้าแล้วจักได้ทราบ
ความข้อนี้. ครั้นกลับจากบิณฑบาต ภายหลังอาหารแล้ว จึงเข้าไปเฝ้า
พระผู้มีพระภาคเจ้า กราบทูลถึงเรื่องราวที่เกิดขึ้นในตอนเช้าทุกประการ.
พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงตรัสว่า :-

สารีบุตร ! พวกปริพาชกทั้งหลายนี้ ยังอ่อนความรู้ ไม่ฉลาด จักรู้ได้อย่างไรกันว่า ใครมีเชื้อเหลือ ใครไม่มีเชื้อเหลือ.

สารีบุตร ! บุคคลที่มีเชื้อ (กิเลส) เหลือ ๙ จำพวก ดังที่จะกล่าวต่อไปนี้ แม้ตายไป ก็พ้นแล้วจากนรก พ้นแล้วจากกำเนิดไตรภวน พ้นแล้วจากวิสัยแห่งเปรต พ้นแล้วจากอบาย ทุกคติ วินิบาต.

บุคคลเก้าจำพวกเหล่านั้น เป็นอย่างไรเล่า ?
เก้าจำพวก คือ :-

(๑) สารีบุตร ! บุคคลบางคนในภพนี้ เป็นผู้ทำได้เต็มที่ในส่วนศีล ทำได้เต็มที่ในส่วนสมาธิ แต่ทำได้พอประมาณในส่วนปัญญา. เพราะทำสังโยชน์ ๕ อย่างในเบื้องต้นให้สิ้นไป, บุคคลนั้นเป็น อนาคามีผู้จะปรินิพพานในระหว่างอายุยังไม่ทันถึงกึ่ง.

สารีบุตร ! นี่เป็นบุคคลผู้มีเชื้อเหลือพวกที่ ๑ ที่เมื่อตาย ก็พ้นแล้วจากนรก จากกำเนิดไตรภวน จากวิสัยแห่งเปรต จากอบาย ทุกคติ วินิบาต.

(๒) สารีบุตร ! บุคคลบางคนในกรณีนี้ เป็นผู้ทำได้เต็มที่ในส่วนศีล ทำได้เต็มที่ในส่วนสมาธิ แต่ทำได้พอประมาณในส่วนปัญญา. เพราะทำสังโยชน์ ๕ อย่างในเบื้องต้นให้สิ้นไป, บุคคลนั้นเป็น อนาคามีผู้จะปรินิพพานเมื่ออายุพ้นกึ่งแล้วจนถึงที่สุด.

สารีบุตร ! นี่เป็นบุคคลผู้มีเชื้อเหลือพวกที่ ๒ ที่เมื่อตาย ก็พ้นแล้วจากนรก จากกำเนิดเดรัจฉาน จากวิสัยแห่งเปรต จากอบาย ทุกคติ วินิบาต.

(๓) สารีบุตร ! บุคคลบางคนในกรณีนี้ เป็นผู้ทำได้เต็มที่ในส่วนศีล ทำได้เต็มที่ในส่วนสมาธิ แต่ทำได้พอประมาณในส่วนปัญญา. เพราะทำสังโยชน์ ๕ อย่างในเบื้องต้นให้สิ้นไป, บุคคลนั้นเป็น อนาคามีผู้จะปรินิพพานโดยไม่ต้องใช้ความเพียรเรี่ยวแรง.

สารีบุตร ! นี่เป็นบุคคลผู้มีเชื้อเหลือพวกที่ ๓ ที่เมื่อตาย ก็พ้นแล้วจากนรก จากกำเนิดเดรัจฉาน จากวิสัยแห่งเปรต จากอบาย ทุกคติ วินิบาต.

(๔) สารีบุตร ! บุคคลบางคนในกรณีนี้ เป็นผู้ทำได้เต็มทีในส่วนศีล ทำได้เต็มทีในส่วนสมาธิ แต่ทำได้พอประมาณในส่วนปัญญา. เพราะทำสังโยชน์ ๕ อย่างในเบื้องต้นให้สิ้นไป, บุคคลนั้นเป็น อนาคามีผู้จะปรินิพพาน โดยต้องใช้ความเพียรเรี่ยวแรง.

สารีบุตร ! นี่เป็นบุคคลผู้มีเชื้อเหลือพวกที่ ๔ ที่เมื่อตาย ก็พ้นแล้วจากนรก จากกำเนิดเดรัจฉาน จากวิสัยแห่งเปรต จากอบาย ทุกคติ วินิบาต.

(๕) สารีบุตร ! บุคคลบางคนในกรณีนี้ เป็นผู้ทำได้เต็มทีในส่วนศีล ทำได้เต็มทีในส่วนสมาธิ แต่ทำได้พอประมาณในส่วนปัญญา. เพราะทำสังโยชน์ ๕ อย่างในเบื้องต้นให้สิ้นไป, บุคคลนั้นเป็น อนาคามีผู้มีกระแสในเบื้องบนไปถึงอกนิภฐภพ.

สารีบุตร ! นี่เป็นบุคคลผู้มีเชื้อเหลือพวกที่ ๕ ที่เมื่อตาย ก็พ้นแล้วจากนรก จากกำเนิดเดรัจฉาน จากวิสัยแห่งเปรต จากอบาย ทุกคติ วินิบาต.

(๖) สารีบุตร ! บุคคลบางคนในกรณีนี้ เป็นผู้ทำได้เต็มทีในส่วนศีล แต่ทำได้พอประมาณในส่วนสมาธิ ทำได้พอประมาณในส่วนปัญญา. เพราะทำสังโยชน์ ๓ อย่างให้สิ้นไป, และเพราะมีราคะ โทสะ โมหะ เบาบางน้อยลง, เป็น สกทาคามี ยังจะมาสู่เทวโลกนี้อีกครั้งเดียวเท่านั้น แล้วกระทำที่สุดแห่งทุกข์ได้.

สารีบุตร ! นี่เป็นบุคคลผู้มีเชื้อเหลือพวกที่ ๖ ที่เมื่อตาย ก็พ้นแล้วจากนรก จากกำเนิดเดรัจฉาน จากวิสัยแห่งเปรต จากอบาย ทุกคติ วินิบาต.

(๗) สารีบุตร ! บุคคลบางคนในกรณีนี้ เป็นผู้ทำได้เต็มทีในส่วนศีล แต่ทำได้พอประมาณในส่วนสมาธิ ทำได้พอประมาณในส่วนปัญญา. เพราะทำสังโยชน์ ๓ อย่างให้สิ้นไป, บุคคลนั้นเป็น โสดาบันผู้มีพืชหนเดียว คือ จักเกิดในภพแห่งมนุษย์อีกหนเดียวเท่านั้น แล้วกระทำที่สุดแห่งทุกข์ได้.

สารีบุตร ! นี่เป็นบุคคลผู้มีเชื้อเหลือพวกที่ ๗ ที่เมื่อตาย ก็พ้นแล้วจากนรก จากกำเนิดเดรัจฉาน จากวิสัยแห่งเปรต จากอบาย ทุกคติ วินิบาต.

(๘) สารีบุตร ! บุคคลบางคนในกรณีนี้ เป็นผู้ทำได้เต็มที่ในส่วนศีล แต่ทำได้พอประมาณในส่วนสมาธิ ทำได้พอประมาณในส่วนปัญญา. เพราะทำสังโยชน์ ๓ อย่างให้สิ้นไป, บุคคลผู้นั้นเป็น โสดาบันผู้ต้องท่องเที่ยวไปสู่สกุลอีก ๒ หรือ ๓ ครั้ง แล้วกระทำที่สุดแห่งทุกข์ได้.

สารีบุตร ! นี่เป็นบุคคลผู้มีเชื้อเหลือพวกที่ ๘ ที่เมื่อตาย ก็พ้นแล้วจากนรก จากกำเนิดเดรัจฉาน จากวิสัยแห่งเปรต จากอบาย ทุกคติ วินิบาต.

(๙) สารีบุตร ! บุคคลบางคนในกรณีนี้ เป็นผู้ทำได้เต็มที่ในส่วนศีล แต่ทำได้พอประมาณในส่วนสมาธิ ทำได้พอประมาณในส่วนปัญญา. เพราะทำสังโยชน์ ๓ อย่างให้สิ้นไป, บุคคลผู้นั้นเป็น โสดาบันผู้ต้องเที่ยวไปในเทวดา และมนุษย์อีก ๗ ครั้งเป็นอย่างมาก แล้วกระทำที่สุดแห่งทุกข์ได้.

สารีบุตร ! นี่เป็นบุคคลผู้มีเชื้อเหลือพวกที่ ๙ ที่เมื่อตาย ก็พ้นแล้วจากนรก จากกำเนิดเดรัจฉาน จากวิสัยแห่งเปรต จากอบาย ทุกคติ วินิบาต.

สารีบุตร ! ปริพาชกัลัทธิอื่น ยังอ่อนความรู้
ไม่ฉลาด จักรู้ได้อย่างไรกันว่า ใครมีเชื้อเหลือ ใครไม่มี
เชื้อเหลือ. สารีบุตร ! บุคคลเหล่านี้แล ที่มีเชื้อเหลือ
๙ จำพวก เมื่อตายไป ก็พ้นแล้วจากนรก จากกำเนิด
เตร็จฉาน จากวิสัยแห่งเปรต จากอบาย ทุกคติ วินิบาต.

สารีบุตร ! ธรรมปริยายข้อนี้ ยังไม่เคยแสดง
ให้ปรากฏ แก่หมู่ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกาทั้งหลาย
มาแต่กาลก่อน.

ข้อนั้นเพราะเหตุไรเล่า ?

เพราะเราเห็นว่าถ้าเขาเหล่านั้นได้ฟังธรรมปริยาย
ข้อนี้แล้ว จักพากันเกิดความประมาท;

อนึ่งเล่า ธรรมปริยายเช่นนี้ เป็นธรรมปริยาย
ที่เรากล่าว ต่อเมื่อถูกถามเจาะจงเท่านั้น; ดังนี้ แล.

๔๐

ผลแปดประการอันเป็นภาพรวม ของความเป็นพระโสดาบัน

ภิกษุทั้งหลาย ! ถูกแล้ว !
เมื่อเป็นอย่างนี้ก็เป็นอันว่า
พวกเธอทั้งหลายก็กล่าวอย่างนั้น,
แม้เราตถาคตก็กล่าวอย่างนั้น, ว่า

“เมื่อสิ่งนี้ไม่มี, สิ่งนี้ย่อมไม่มี;
เพราะสิ่งนี้ดับ, สิ่งนี้ย่อมดับ”;

๑. คำบาลีของประโยคนี้นี้ว่า “อิมสฺมึ อสติ อิทํ น โหติ; อิมสฺส นโรธา
อิทํ นิรุชฺชติ” เป็นการอธิบายลำดับเหตุในการดับไปแห่งระบบสมมุติ
(คือระบบธรรมชาติที่มีการเกิด, แก่, ตาย ทุกสิ่ง ทั้งรูปและนาม).

กล่าวคือ

เพราะมีความดับแห่งอวิชชา จึงมีความดับแห่งสังขาร;
 เพราะมีความดับแห่งสังขาร จึงมีความดับแห่งวิญญาน;
 เพราะมีความดับแห่งวิญญาน จึงมีความดับแห่งนามรูป;
 เพราะมีความดับแห่งนามรูป จึงมีความดับแห่งสฬายตนะ;
 เพราะมีความดับแห่งสฬายตนะ จึงมีความดับแห่งผัสสะ;
 เพราะมีความดับแห่งผัสสะ จึงมีความดับแห่งเวทนา;
 เพราะมีความดับแห่งเวทนา จึงมีความดับแห่งตัณหา;
 เพราะมีความดับแห่งตัณหา จึงมีความดับแห่งอุปาทาน;
 เพราะมีความดับแห่งอุปาทาน จึงมีความดับแห่งภพ;
 เพราะมีความดับแห่งภพ จึงมีความดับแห่งชาติ;

เพราะมีความดับแห่งชาตินั้นแล

ชรามรณะ โสกะปริเทวะทุกขะโทมนัสอุปายาสทั้งหลาย
 จึงดับสิ้น :

ความดับลงแห่งกองทุกข์ทั้งสิ้นนี้ ย่อมมีด้วยอาการอย่างนี้”.

(๑) ภิกษุทั้งหลาย ! จะเป็นไปได้ไหมว่า พวกเธอ
 เมื่อรู้้อย่างนี้ เห็น้อย่างนี้ จึงพึงเล่นไปสู่อภินิหาร
 ที่สุดในเบื้องต้น (ความเห็นที่มักถึงขั้นในอดีต) ว่า “ในกาลยี่ดียว
 นานฝ่ายอดีต เราได้มีแล้วหรือหนอ; เราไม่ได้มีแล้วหรือหนอ;

เราได้เป็นอะไรแล้วหนอ; เราได้เป็นอย่างไรแล้วหนอ;
เราเป็นอะไรแล้ว จึงได้เป็นอะไรอีกแล้วหนอ”; ดังนี้ ?

“ข้อนั้น หามิได้ พระเจ้าข้า !”.

(๒) ภิกษุทั้งหลาย ! หรือว่า จะเป็นไปได้ไหมว่า
พวกเธอ เมื่อรู้้อย่างนี้ เห็น้อย่างนี้ จะพึงเล่นไปสู่
ทิจฺฉิอันปรารถนาที่สุดในเบื้องปลาย (ความเห็นที่นึกถึงขั้น
ในอนาคต) ว่า “ในกาลยืดยาวนานฝ่ายอนาคต เราจักมี
หรือหนอ; เราจักไม่มีหรือหนอ; เราจักเป็นอะไรหนอ;
เราจักเป็นอย่างไรหนอ; เราเป็นอะไรแล้ว จักเป็นอะไร
ต่อไปหนอ”; ดังนี้ ?

“ข้อนั้น หามิได้ พระเจ้าข้า !”.

(๓) ภิกษุทั้งหลาย ! หรือว่า จะเป็นไปได้ไหมว่า
พวกเธอ เมื่อรู้้อย่างนี้ เห็น้อย่างนี้ จะพึงเป็นผู้มีความ
สงสัยเกี่ยวกับตน ปรารถนาลอันเป็นปัจจุบัน ในกาลนี้ว่า
“เรามีอยู่หรือหนอ; เราไม่มีอยู่หรือหนอ; เราเป็นอะไรหนอ;
เราเป็นอย่างไรหนอ; สัตว์นี้มาจากที่ไหน แล้วจักเป็นผู้ไป
สู่ที่ไหนอีกหนอ”; ดังนี้ ?

“ข้อนั้น หามิได้ พระเจ้าข้า !”.

(๔) ภิกษุทั้งหลาย ! หรือว่า จะเป็นไปได้ไหมว่า
พวกเธอ เมื่อรู้้อย่างนี้ เห็น้อย่างนี้ แล้วจะพึงกล่าวว่า

“พระศาสดาเป็นครูของพวกเรา ดังนั้น พวกเราต้อง
กล่าวอย่างที่ท่านกล่าว เพราะความเคารพในพระศาสดา
นั้นเทียว” ดังนี้ ?

“ข้อนั้น หามิได้ พระเจ้าข้า !”.

(๕) ภิกษุทั้งหลาย ! หรือว่า จะเป็นไปได้ไหมว่า
พวกเธอ เมื่อรู้อยู่อย่างนี้ เห็นอยู่อย่างนี้ แล้วจะพึงกล่าวว่า
“พระสมณะ (พระพุทธองค์) กล่าวแล้วอย่างนี้; แต่
สมณะทั้งหลายและพวกเราจะกล่าวอย่างอื่น” ดังนี้ ?

“ข้อนั้น หามิได้ พระเจ้าข้า !”.

(๖) ภิกษุทั้งหลาย ! หรือว่า จะเป็นไปได้ไหมว่า
พวกเธอ เมื่อรู้อยู่อย่างนี้ เห็นอยู่อย่างนี้ จะพึงประกาศ
การนับถือศาสดาอื่น ?

“ข้อนั้น หามิได้ พระเจ้าข้า !”.

(๗) ภิกษุทั้งหลาย ! หรือว่า จะเป็นไปได้ไหมว่า
พวกเธอ เมื่อรู้อยู่อย่างนี้เห็นอยู่อย่างนี้ จะพึงเวียนกลับ
ไปสู่การประพฤดิซึ่งวัตตโกตุหลมมงคลทั้งหลายตาม
แบบของสมณพราหมณ์ทั้งหลายเหล่านั้นเป็นอันมาก
โดยความเป็นสาระ ?

“ข้อนั้น หามิได้ พระเจ้าข้า !”.

(๘) ภิกษุทั้งหลาย ! พวกเธอ จะกล่าวแต่สิ่งที่พวกเธอรู้เอง เห็นเอง รู้สึกเองแล้ว เท่านั้น มิใช่หรือ ?
“อย่างนั้น พระเจ้าข้า !”.

ภิกษุทั้งหลาย ! ถูกแล้ว.

ภิกษุทั้งหลาย !

พวกเธอทั้งหลาย เป็นผู้ที่เรานำไปแล้วด้วยธรรมนี้
อันเป็นธรรมที่บุคคลจะพึงเห็นได้ด้วยตนเอง (สนุทิจิโก),
เป็นธรรมให้ผลไม่จำกัดกาล (อกาลิโก),
เป็นธรรมที่ควรเรียกกันมาดู (เอหิปสฺสิโก),
ควรน้อมเข้ามาใส่ตัว (โอปนยิโก),
อันวิญญูชนจะพึงรู้ได้เฉพาะตน (ปัจจุตฺต เวทิตพฺโพวินฺยฺญูหิ).

ภิกษุทั้งหลาย ! คำนี้เรากล่าวแล้ว หมายถึงคำที่เราได้เคยกล่าวไว้แล้วว่า “ภิกษุทั้งหลาย ! ธรรมนี้เป็นธรรมที่บุคคลจะพึงเห็นได้ด้วยตนเอง เป็นธรรมให้ผลไม่จำกัดกาล เป็นธรรมที่ควรเรียกกันมาดู ควรน้อมเข้ามาใส่ตน อันวิญญูชนจะพึงรู้ได้เฉพาะตน” ดังนี้.

๔๑

ระวังตายคาประตุนิพพาน !

สุนัขขัตตะ ! ข้อนี้เป็นฐานะที่มีได้ คือ จะมีภิกษุ
 บางรูปในกรณีนี้ มีความเข้าใจของตน มีความหมาย
 อันสรุปได้อย่างนี้ เป็นต้นว่า “ตณ्हานัน สมนะกล่าวกันว่า
 เป็นลูกศร, โทษอันมีพิษของอวิชชา ย่อมงอกงาม เพราะฉันทราคะและ
 พยาบาท, ลูกศร คือ ตณ्हานัน เราจะได้แล้ว, โทษอันมีพิษของอวิชชา
 เราก็นำออกไปหมดแล้ว เราเป็นผู้ย่อมไปแล้วในนิพพานโดยชอบ”
 ดังนี้. แต่เธอนั้นย่อมตามประกอบซึ่งธรรมทั้งหลาย
 อันไม่เป็นที่สบายแก่ผู้น้อมไปแล้วในนิพพานโดยชอบ;
 คือ ตามประกอบซึ่งธรรมอันไม่เป็นที่สบาย ในการเห็นรูป
 ด้วยตา ฟังเสียงด้วยหู ดมกลิ่นด้วยจมูก ลิ้มรสด้วยลิ้น
 ถูกต้องโผฏฐัพพะด้วยกาย รู้สึกระดมรรณด้วยใจ
 อันล้วนไม่เป็นที่สบาย. เมื่อเธอตามประกอบซึ่งธรรม
 อันไม่เป็นที่สบายเหล่านี้ อยู่, ราคะย่อมเสียบแทงจิต
 ของเธอ. เธอมีจิตอันราคะเสียบแทงแล้ว ย่อมถึงความตาย
 หรือความทุกข์เจียนตาย.

สุนัขขัตตะ ! เปรียบเหมือนบุรุษถูกยิงด้วย
 ลูกศรอันอาบไว้ด้วยยาพิษอย่างแรงกล้า. มิตรอำมาตย์
 ญาติสาโลหิตของเขา จัดหาหมอผ่าตัดมารักษา หมอได้ใช้
 ศัสตราชำแหละปากแผลของเขา แล้วใช้เครื่องตรวจค้นหา
 ลูกศร พบแล้วถอนลูกศรออก กำจัดโทษอันเป็นพิษที่ยัง
 มีเชื้อเหลือติดอยู่ จนรู้ว่าไม่มีเชื้อเหลือติดอยู่แล้วกล่าวแก่เขา
 อย่างนี้ว่า “บุรุษผู้เจริญ ! ลูกศรถูกถอนออกแล้ว, โทษอันเป็นพิษ
 เรานำออกจนไม่มีเชื้อเหลืออยู่แล้ว, ท่านไม่มีอันตรายอีกแล้ว. และ
 ท่านจะบริโภคอาหารได้ตามสบาย แต่อย่าไปกินอาหารชนิดที่ไม่สบาย
 แก่แผลอันจะทำให้แผลอักเสบ และจงล้างแผลตามเวลา ทายาที่
 ปากแผลตามเวลา, เมื่อท่านล้างแผลตามเวลา ทายาที่ปากแผลตามเวลา
 อย่าให้หนองและเลือดเกรอะกรังปากแผล, และท่านอย่าเที่ยวตากลม
 ตากแดด, เมื่อเที่ยวตากลมตากแดด, ก็อย่าให้ฝุ่นละอองและของโสโครก
 เข้าไปในปากแผล. บุรุษผู้เจริญ ! ท่านจงเป็นผู้ระวังรักษาแผล
 มีเรื่องแผลเป็นเรื่องสำคัญเถอะนะ” ดังนี้.

บุรุษนั้นมีความคิดว่า “หมอถอนลูกศรให้เราเสร็จแล้ว
 โทษอันเป็นพิษ หมอก็นำออกจนไม่มีเชื้อเหลืออยู่แล้ว
 เราหมดอันตราย” เขาก็บริโภคโภชนะที่แสง, เมื่อบริโภค
 โโภชนะที่แสง แผลก็กำเริบ, และเขาไม่ชะแผลตามเวลา
 ไม่ทายาที่ปากแผลตามเวลา, เมื่อเขาไม่ชะแผลตามเวลา

ไม่ทนายที่ปากแผลตามเวลา หนองและเลือดก็เกรอะกรัง ปากแผล, และเขาเที่ยวตากลมตากแดด ปล่อยให้ฝุ่นละออง ของโสโครกเข้าไปในปากแผล, และเขาไม่ระวังรักษาแผล ไม่มีเรื่องแผลเป็นเรื่องสำคัญ. เขานำโทษพิษอันไม่สะอาด ออกไปด้วยการกระทำอันไม่ถูกต้องเหล่านี้ แผลจึงมีเชื้อ เหลืออยู่, แผลก็บวมขึ้น เพราะเหตุทั้งสองนั้น. บุรุษนั้นมีแผลบวมแล้ว ก็ถึงซึ่งความตายบ้าง หรือความทุกข์ เจียนตายบ้าง นี่ฉันใด;

สุนัขขัตตะ ! ข้อนี้ก็ฉันนั้นเหมือนกัน คือ ข้อที่ ภิกษุบางรูป สำคัญตนว่าน้อมไปแล้วในนิพพานโดยชอบ... แต่ตามประกอบในธรรมไม่เป็นที่สบายแก่การน้อมไปในนิพพานโดยชอบ... ราคะก็เสียบแทงจิตของเธอ. เธอมีจิตอันราคะเสียบแทงแล้ว ย่อมถึงความตาย หรือความทุกข์เจียนตาย. สุนัขขัตตะ ! ในอริยวินัยนี้ ความตายหมายถึงการบอกคืนสิกขา เวียนไปสู่เพศต่ำ; ความทุกข์เจียนตายหมายถึงการต้องอาบัติ อันเศร้าหมอง อย่างใดอย่างหนึ่ง แล.

(ภิกษุในกรณีนี้ มีการศึกษาดี ตั้งความปรารถนาดี แต่มีความเข้าใจผิดเกี่ยวกับตนเองและธรรมะ; คือ เข้าใจไปว่า ลูกศร คือ ตัณหาเป็นสิ่งที่ละได้โดยไม่ต้องถอน อวิชชาเป็นสิ่งที่เหวี่ยงทิ้งไปได้โดยไม่ต้องกำจัดตัดราก; และเข้าใจตัวเองว่า น้อมไปแล้วสู่นิพพานโดยชอบดังนี้ แต่แล้วก็มากระทำผิดในสิ่งที่ไม่เป็นที่สบายแก่การน้อมไปในนิพพานนั้น ทั้งทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ จนราคะเกิดขึ้นเสียบแทงถึงแก่ความตายในอริยวินัย, จึงเรียกว่า เขาล้มลงตายตรงหน้าประตูแห่งพระนิพพานนั่นเอง).

๔๒

ธรรมเป็นเครื่องอยู่ของพระอริยเจ้า

ภิกษุทั้งหลาย ! การอยู่แบบพระอริยเจ้า ซึ่งพระอริยเจ้าทั้งหลาย ได้อยู่มาแล้วก็ดี กำลังอยู่ในบัดนี้ก็ดี จักอยู่ต่อไปก็ดี มีเครื่องอยู่สิบประการเหล่านี้.

สิบประการ อะไรบ้างเล่า ? สิบประการ คือ :-

ภิกษุทั้งหลาย ! ภิกษุในกรณีนี้

เป็นผู้ละองค์ห้าได้ขาด,

เป็นผู้ประกอบพร้อมด้วยองค์หก,

เป็นผู้มีอารักขาอย่างเดียว,

เป็นผู้มีพนักพิงสี่ด้าน,

เป็นผู้ถอนความเห็นว่างจริงดังไปคนละทางขึ้นเสียแล้ว,

เป็นผู้ละการแสวงหาสิ้นเชิงแล้ว,

เป็นผู้มีความดำริอันไม่ชุ่มมัว,

เป็นผู้มีกายสังขารอันสงบราบแล้ว,

เป็นผู้มีจิตหลุดพ้นด้วยดี,

เป็นผู้มีปัญญาในความหลุดพ้นด้วยดี.

(๑) ภิกษุเป็นผู้ละองค์ห้าได้ขาด
เป็นอย่างไรเล่า ?

ภิกษุในกรณีนี้ เป็นผู้ละกามฉันทะ, ละพยาบาท, ละถีนมิทระ, ละอุทธัจจกุกกุจจะ และละวิจิกิจฉาได้แล้ว. ภิกษุทั้งหลาย ! ภิกษุอย่างนี้ ถือว่าเป็นผู้ละองค์ห้าได้ขาด.

(๒) ภิกษุเป็นผู้ประกอบพร้อมด้วยองค์หก
เป็นอย่างไรเล่า ?

ภิกษุในกรณีนี้ ได้เห็นรูปด้วยตา, ได้ฟังเสียงด้วยหู, ได้ดมกลิ่นด้วยจมูก, ได้ลิ้มรสด้วยลิ้น, ได้สัมผัสโผฏฐัพพะด้วยกาย และได้รู้ธรรมารมณ์ด้วยใจแล้ว ก็เป็นผู้ไม่ตีใจ ไม่เสียใจ มีอุเบกขา มีสติ มีสัมปชัญญะอยู่ได้. ภิกษุทั้งหลาย ! ภิกษุอย่างนี้ ถือว่าเป็นผู้ประกอบพร้อมด้วยองค์หก.

(๓) ภิกษุเป็นผู้มีอารักขาอย่างเดียว
เป็นอย่างไรเล่า ?

ภิกษุในกรณีนี้ ประกอบการรักษาจิตด้วยสติ. ภิกษุทั้งหลาย ! ภิกษุอย่างนี้ ถือว่ามีอารักขาอย่างเดียว.

(๔) ภิกษุเป็นผู้มีพนักพิงสี่ด้าน
เป็นอย่างไรเล่า ?

ภิกษุในกรณีนี้ พิจารณาแล้วเสพของสิ่งหนึ่ง, พิจารณาแล้วอดกลั้นของสิ่งหนึ่ง, พิจารณาแล้วเว้นขาดของสิ่งหนึ่ง, พิจารณาแล้วบรรเทาของสิ่งหนึ่ง. ภิกษุทั้งหลาย ! ภิกษุอย่างนี้ ชื่อว่าเป็นผู้มีพนักพิงสี่ด้าน.^๑

(๕) ภิกษุเป็นผู้ถอนความเห็นว่างจริงดังไป
คนละทางขึ้นเสียแล้ว เป็นอย่างไรเล่า ?

ภิกษุในกรณีนี้ เป็นผู้ถอน สละ คาย ปล่อย ละ ทิ้งเสียแล้ว ซึ่งความเห็นว่างจริงดังไปคนละทางมากอย่างของเหล่าสมณพราหมณ์มากผู้ด้วยกัน ที่มีความเห็นว่า “โลกเที่ยง บ้าง, โลกไม่เที่ยง บ้าง, โลกมีที่สุด บ้าง, โลกไม่มีที่สุด บ้าง, ชีวะก็อันนั้น สรีระก็อันนั้น บ้าง, ชีวะก็อันอื่น สรีระก็อันอื่น บ้าง, ตถาคตภายหลังแต่การตาย ย่อมมีอีก บ้าง, ตถาคตภายหลังแต่การตาย ย่อมไม่มีอีก บ้าง, ตถาคตภายหลังแต่การตาย ย่อมมีอีก

๑. การพิจารณาแล้วเสพ อดกลั้น งดเว้น บรรเทา หาตุรยละเอียดที่ตรัสไว้ได้ ในหนังสืออริยสัจจากพระโอษฐ์ภาคต้น หน้า ๖๓๐-๖๓๓.

ก็มี ไม่มีอีกก็มี บ้าง, ตถาคตภายหลังแต่การตาย ย่อมมีอีกก็หามิได้ ไม่มีอีกก็หามิได้ บ้าง. ภิกษุทั้งหลาย ! ภิกษุอย่างนี้ เชื่อว่าเป็นผู้ถอนความเห็นว่างจริงดังไปคนละทางขึ้นเสียแล้ว.

(๖) ภิกษุเป็นผู้ละการแสวงหาสิ้นเชิงแล้ว
เป็นอย่างไรเล่า ?

ภิกษุในกรณีนี้ เป็นผู้ละการแสวงหากามแล้ว, เป็นผู้ละการแสวงหาภพแล้ว, และการแสวงหาพรหมจรรย์ของเขานั้นก็ระงับไปแล้ว. ภิกษุทั้งหลาย ! ภิกษุอย่างนี้ เชื่อว่าเป็นผู้ละการแสวงหาสิ้นเชิงแล้ว.

(๗) ภิกษุเป็นผู้มีความดำริไม่ชุ่มมัว
เป็นอย่างไรเล่า ?

ภิกษุในกรณีนี้ เป็นผู้ละความดำริในทางกามเสียแล้ว, เป็นผู้ละความดำริในทางพยาบาทเสียแล้ว, และเป็นผู้ละความดำริในทางเบียดเบียนเสียแล้ว. ภิกษุทั้งหลาย ! ภิกษุอย่างนี้ เชื่อว่าเป็นผู้มีความดำริไม่ชุ่มมัว.

(๘) ภิกษุเป็นผู้มีกายสังขารอันสงบราบเรียบแล้ว
เป็นอย่างไรเล่า ?

ภิกษุในกรณีนี้เพราะละสุขเสียได้ เพราะละทุกข์เสียได้ และเพราะความดับหายไปแห่งโสมนัสและโทมนัส ในกาลก่อนจึงบรรลุฌานที่ ๔ อันไม่มีทุกข์และสุข มีแต่ความที่สติเป็นธรรมชาติที่บริสุทธิ์เพราะอุเบกขา แล้วแลอยู่. ภิกษุทั้งหลาย ! ภิกษุอย่างนี้ ชื่อว่าเป็นผู้มีกายสังขารอันสงบรำงับแล้ว.

(๙) ภิกษุเป็นผู้มีจิตหลุดพ้นด้วยดี

เป็นอย่างไรเล่า ?

ภิกษุในกรณีนี้ เป็นผู้ที่มีจิตหลุดพ้นแล้วจากราคะจากโทสะ จากโมหะ. ภิกษุทั้งหลาย ! ภิกษุอย่างนี้ ชื่อว่าเป็นผู้มีจิตหลุดพ้นด้วยดี.

(๑๐) ภิกษุเป็นผู้มีปัญญาในความหลุดพ้นด้วยดี

เป็นอย่างไรเล่า ?

ภิกษุในกรณีนี้ ย่อมรู้ชัดว่า “เราละ ราคะ โทสะ โมหะเสียแล้ว ถอนขึ้นได้กระทั่งราก ทำให้เหมือนตาลยอดเน่าไม่ให้มี ไม่ให้เกิดได้อีกต่อไป” ดังนี้. ภิกษุทั้งหลาย ! ภิกษุอย่างนี้ ชื่อว่าเป็นผู้มีปัญญาในความหลุดพ้นด้วยดี.

ภิกษุทั้งหลาย ! ในกาลยี่ดียวฝ่าย อดีต พระ-
อริยเจ้าเหล่าใดเหล่าหนึ่ง ได้เป็นอยู่แล้วอย่างพระอริยเจ้า;
พระอริยเจ้าทั้งหมดเหล่านั้น ก็ได้เป็นอยู่แล้วในการอยู่อย่าง
พระอริยเจ้าสืบประการนี้เหมือนกัน.

ภิกษุทั้งหลาย ! ในกาลยี่ดียวฝ่าย อนาคต พระ-
อริยเจ้าเหล่าใดเหล่าหนึ่ง จักเป็นอยู่อย่างพระอริยเจ้า;
พระอริยเจ้าทั้งหมดเหล่านั้น ก็จักเป็นอยู่ในการอยู่อย่าง
พระอริยเจ้าสืบประการนี้เหมือนกัน.

ภิกษุทั้งหลาย ! ในกาล บัดนี้ พระอริยเจ้าเหล่าใด
เหล่าหนึ่ง กำลังเป็นอยู่อย่างพระอริยเจ้า; พระอริยเจ้าทั้งหมด
เหล่านั้น ก็กำลังเป็นอยู่ในการอยู่อย่างพระอริยเจ้าสืบประการ
นี้เหมือนกัน.

ภิกษุทั้งหลาย ! การอยู่แบบพระอริยเจ้า ซึ่ง
พระอริยเจ้าทั้งหลายได้อยู่มาแล้วก็ดี กำลังอยู่ในบัดนี้ก็ดี
จักอยู่ต่อไปก็ดี มีเครื่องอยู่สืบประการเหล่านี้แล.

๔๓

ผู้สามารถละอาสวะทั้งหลาย ในส่วนที่ละได้ด้วยการเห็น

ภิกษุทั้งหลาย ! อริยสาวกผู้มีการสดับ ได้เห็น พระอริยเจ้า จลادتในธรรมของพระอริยเจ้า ได้รับ การแนะนำในธรรมของพระอริยเจ้า ได้เห็นสัปบุรุษ จลادتในธรรมของสัปบุรุษ ได้รับการแนะนำในธรรม ของสัปบุรุษ, ย่อมรู้ชัด ซึ่งธรรมทั้งหลายที่ควรกระทำ ไหวในใจ และไม่ควรกระทำไว้ในใจ.

อริยสาวกนั้น รู้ชัดอยู่ซึ่งธรรมทั้งหลายที่ควร กระทำไว้ในใจและไม่ควรกระทำไว้ในใจ, ท่านย่อม ไม่กระทำไว้ในใจซึ่งธรรมทั้งหลายที่ไม่ควรกระทำไว้ในใจ, จะกระทำไว้ในใจแต่ธรรมทั้งหลายที่ควรกระทำไว้ในใจ เท่านั้น.

ภิกษุทั้งหลาย ! ธรรมทั้งหลายอันไม่ควรกระทำไว้ ในใจ ที่อริยสาวกท่านไม่กระทำไว้ในใจนั้น เป็นอย่างไรเล่า ?

ภิกษุทั้งหลาย ! เมื่อบุคคลกระทำไว้ในใจซึ่ง
ธรรมเหล่านี้ อยู่, กามาสวะ ภวาสวะ หรืออวิชชาสวะ ก็ตาม
ที่ยังไม่เกิดย่อมเกิดขึ้น หรือที่เกิดขึ้นแล้วย่อมเจริญยิ่งขึ้น;
ธรรมเหล่านี้แล เป็นธรรมที่ไม่ควรกระทำไว้ในใจ ซึ่งอริยสาวก
ท่านไม่กระทำไว้ในใจ.

ภิกษุทั้งหลาย ! ธรรมทั้งหลาย อันเป็นธรรม
ที่ควรกระทำไว้ในใจ ที่อริยสาวกท่านกระทำไว้ในใจนั้น
เป็นอย่างไรเล่า ?

ภิกษุทั้งหลาย ! กามาสวะ ภวาสวะ หรืออวิชชาสวะ
ก็ตาม ที่ยังไม่เกิดย่อมไม่เกิดขึ้น หรือที่เกิดขึ้นแล้ว
ย่อมละไป แก่บุคคลผู้กระทำซึ่งธรรมเหล่านี้ไว้ในใจ อยู่;
ธรรมเหล่านี้แล เป็นธรรมที่ควรกระทำไว้ในใจ ซึ่งอริยสาวก
ท่านกระทำไว้ในใจ.

เพราะอริยสาวกนั้น

ไม่กระทำไว้ในใจ ซึ่งธรรมทั้งหลายที่ไม่ควร
กระทำไว้ในใจ

แต่มากระทำไว้ในใจ ซึ่งธรรมทั้งหลายที่ควร
กระทำไว้ในใจเท่านั้น,

อาสวะทั้งหลายที่ยังไม่เกิด จึงไม่เกิดขึ้น และ
อาสวะทั้งหลายที่เกิดขึ้นแล้ว ย่อมละไป.

อริยสาวกนั้น ย่อม กระทำไว้ในใจโดยแยบคาย
ว่า “ทุกข์เป็นอย่างนี้, เหตุให้เกิดทุกข์เป็นอย่างนี้,
ความดับไม่เหลือแห่งทุกข์เป็นอย่างนี้, ทางดำเนินให้ถึง
ซึ่งความดับไม่เหลือแห่งทุกข์เป็นอย่างนี้” ดังนี้.

เมื่ออริยสาวกนี้ กระทำไว้ในใจโดยแยบคายอยู่
อย่างนี้, สังโยชน์สาม คือ สักกายทิฏฐิ วิจิกิจฉา
สีลัพพตปรามาส ย่อมละไป.

ภิกษุทั้งหลาย ! นี้เรากล่าวว่า
อาสวะทั้งหลายจะพึงละเสียด้วยการเห็น.

๔๔

สัมมาทิฏฐิโลกุตตระ นานาแบบ (ตามคำพระสารีบุตร)

ก. หมวดเนื่องด้วยกุศล-อกุศล

ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ! เมื่อใดแลอริยสาวกมารู้ชัด
ซึ่งอกุศลและอกุศลมูลด้วย รู้ชัดซึ่งกุศลและกุศลมูลด้วย;
แม้ด้วยเหตุเพียงเท่านี้ อริยสาวกนั้น ชื่อว่าเป็นผู้สัมมาทิฏฐิ
ทิฏฐิของเขาดำเนินไปตรง เขาประกอบแล้วด้วยความเลื่อมใส
ไม่หวั่นไหวในธรรม มาสู่พระสัทธรรมนี้.

ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ! สิ่งที่เราเรียกว่า อกุศล นั้น
เป็นอย่างไรเล่า ?

ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ! การทำสัตว์มีชีวิตให้ตกลง
เป็นอกุศล; การถือเอาสิ่งของที่เจ้าของมิได้ให้ เป็นอกุศล;
การประพฤติดิฉินในกาม เป็นอกุศล; การกล่าวเท็จเป็นอกุศล;
วาจาส่อเสียด เป็นอกุศล; วาจาหยาบคาย เป็นอกุศล;
การกล่าวคำเพื่อเจ้อ เป็นอกุศล; อภิชฌา เป็นอกุศล;

พยาบาท เป็นอกุศล; มิจฉาทิฏฐิ เป็นอกุศล; ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ! เหล่านี้ ท่านกล่าวว่า เป็นอกุศล.

ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ! สิ่งที่เรียกว่า อกุศลมูล นั้นเป็นอย่างไรเล่า ?

โลภะเป็นอกุศลมูล; โทสะเป็นอกุศลมูล; โมหะเป็นอกุศลมูล. ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ! เหล่านี้ ท่านกล่าวว่า เป็นอกุศลมูล.

ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ! สิ่งที่เรียกว่า กุศล นั้นเป็นอย่างไรเล่า ?

ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ! เจตนาเว้นจากปาณาติบาต เป็นกุศล; เจตนาเว้นจากอทินนาทาน เป็นกุศล; เจตนาเว้นจากกาเมสุมิชจาร เป็นกุศล; เจตนาเว้นจากมฺสาวาท เป็นกุศล; เจตนาเว้นจากปิสุณาวาท เป็นกุศล; เจตนาเว้นจากผรุสวาท เป็นกุศล; เจตนาเว้นจากสัมผัปปลาปวาท เป็นกุศล; อนภิชฌา เป็นกุศล; อัปฺยาปาท เป็นกุศล; สัมมาทิฏฐิ เป็นกุศล. ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ! เหล่านี้ ท่านกล่าวว่า เป็นกุศล.

ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ! สิ่งที่เราเรียกว่า กุศลมูล นั้น
เป็นอย่างไรเล่า ?

อโลภะ เป็นกุศลมูล; อโทสะ เป็นกุศลมูล;
อโมหะ เป็นกุศลมูล. ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ! เหล่านี้
ท่านกล่าวว่า เป็นกุศลมูล.

ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ! ในกาลใดแล อริยสาวกมา
รู้ชัดซึ่งอกุศลอย่างนี้, รู้ชัดซึ่งอกุศลมูลอย่างนี้, รู้ชัดซึ่งกุศล
อย่างนี้ รู้ชัดซึ่งกุศลมูลอย่างนี้ อริยสาวกนั้น ละราคานุสัย
บรรเทาปฏิฆานุสัย ถอนอนุสัยแห่งทิฏฐิและมานะว่า เรามี
เราเป็น ได้โดยประการทั้งปวง ละอวิชชาแล้ว ทำวิชชาให้
เกิดขึ้น เธอกระทำที่สุดแห่งทุกข์ได้ ในทิฏฐธรรมนี้ นั่นเทียว.

ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ! แม้ด้วยเหตุมีประมาณ
เท่านี้แล อริยสาวกนั้น ชื่อว่าเป็นผู้มีสัมมาทิฏฐิ ทิฏฐิ
ของเขาดำเนินไปตรง เขาประกอบแล้วด้วยความเลื่อมใส
ไม่หวั่นไหวในธรรม มาสู่พระสัทธรรมนี้.

ข. หมวดเนื่องด้วยอาหารสี่

“ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ! ก็ปรียายแม้อย่างอื่น ยังมีหรือ ที่จะทำให้อริยสาวกเป็นผู้มีสัมมาทิฐิ ทิฐิของท่านดำเนินไปตรง ท่านประกอบแล้วด้วยความเลื่อมใสไม่หวั่นไหวในธรรม มาสู่พระสัทธรรมนี้ ?”

มีอยู่ ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ! คือ ในกาลใดแล อริยสาวกมารู้ชัดซึ่งอาหาร ซึ่งเหตุเป็นแดนเกิดแห่งอาหาร ซึ่งความดับไม่เหลือแห่งอาหาร ซึ่งข้อปฏิบัติให้ถึงซึ่งความดับไม่เหลือแห่งอาหาร. ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ! ด้วยเหตุแม้มีประมาณเท่านี้ อริยสาวกนั้น ชื่อว่าเป็นผู้มีสัมมาทิฐิ ทิฐิของเขาดำเนินไปตรง เขาประกอบแล้วด้วยความเลื่อมใสไม่หวั่นไหวในธรรม มาสู่พระสัทธรรมนี้.

ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ! อาหาร เป็นอย่างไรเล่า ? เหตุเป็นแดนเกิดแห่งอาหาร เป็นอย่างไรเล่า ? ความดับไม่เหลือแห่งอาหาร เป็นอย่างไรเล่า ? ข้อปฏิบัติให้ถึงซึ่งความดับไม่เหลือแห่งอาหาร เป็นอย่างไรเล่า ?

ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ! อาหาร ๔ อย่างเหล่านี้ ย่อมเป็นไปเพื่อความดำรงอยู่ของภุคสัตว์ทั้งหลาย หรือว่า เพื่อบุญเคราะห์แก่สัมภเวสีทั้งหลาย.

อาหาร ๔ อย่าง อย่างไรเล่า ? ลืออย่าง คือ :-
 กพฬิการอาหาร (ที่หยาบบัง ละเอียดบัง) เป็นที่หนึ่ง,
 ผัสสอาหาร เป็นที่สอง,
 มโนสัญเจตนาอาหาร เป็นที่สาม,
 วิญญานาหาร เป็นที่สี่.

ความก่อกำเนิดพร้อมแห่งอาหาร ย่อมมีเพราะ
 ความก่อกำเนิดพร้อมแห่งตัณหา.

ความดับไม่เหลือแห่งอาหาร ย่อมมีเพราะ
 ความดับไม่เหลือแห่งตัณหา.

มรรคอันประกอบด้วยองค์แปดอันประเสริฐนั่นเอง
 เป็นข้อปฏิบัติให้ถึงซึ่งความดับไม่เหลือแห่งอาหาร;
 ได้แก่สิ่งเหล่านี้ คือ ความเห็นชอบ ความดำริชอบ
 การพูดจาชอบ การทำการงานชอบ การเลี้ยงชีวิตชอบ
 ความ پاکเพียรชอบ ความระลึกรู้ชอบ ความตั้งใจมั่นชอบ.

ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ! เมื่อใดแล อริยสาวกมา
 รู้ชัดซึ่งอาหารอย่างนี้, รู้ชัดซึ่งเหตุเป็นแดนเกิดแห่งอาหาร
 อย่างนี้, รู้ชัดซึ่งความดับไม่เหลือแห่งอาหาร อย่างนี้,
 รู้ชัดซึ่งข้อปฏิบัติให้ถึงซึ่งความดับไม่เหลือแห่งอาหาร

อย่างนี้. อริยสาวกนั้น ละราคานุสัย บรรเทาปฏิฆานุสัย ถอนอนุสัยแห่งทิฏฐิและมานะว่า เรามี เราเป็น ได้โดย ประการทั้งปวง ละอวิชชาแล้ว ทำวิชชาให้เกิดขึ้น เหนือกระทำที่สุดแห่งทุกข์ได้ ในทิฏฐุธรรมนี้ นั่นเทียว.

ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ! ด้วยเหตุแม้เพียงเท่านั้นแล อริยสาวกนั้น เชื่อว่าเป็นผู้มีสัมมาทิฏฐิ ทิฏฐิของเขา ดำเนินไปตรง เขาประกอบแล้วด้วยความเลื่อมใส ไม่หวั่นไหวในธรรม มาสู่พระสัทธรรมนี้.

ค. หมวดเนื่องด้วยอริยสัจสี่

“ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ! ก็ปริยายแม้อย่างอื่น ยังมีหรือ ที่จะทำให้อริยสาวกเป็นผู้มีสัมมาทิฏฐิ ทิฏฐิของท่านดำเนินไปตรง ท่านประกอบแล้วด้วยความเลื่อมใสไม่หวั่นไหวในธรรม มาสู่พระสัทธรรมนี้ ?”

มีอยู่ ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ! คือ ในกาลใดแล อริยสาวกมารู้ชัดซึ่งทุกข์ ซึ่งเหตุเป็นแดนเกิดแห่งทุกข์ ซึ่งความดับไม่เหลือแห่งทุกข์ ซึ่งข้อปฏิบัติให้ถึงซึ่งความดับไม่เหลือแห่งทุกข์. ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ! ด้วยเหตุ

แม้มีประมาณเท่านี้ อริยสาวกนั้น ชื่อว่าเป็นผู้มีสัมมาทิฐิ
ทิฐิของเขาดำเนินไปตรง เขาประกอบแล้วด้วยความเลื่อมใส
ไม่หวั่นไหวในธรรม มาสู่พระสัทธรรมนี้.

ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ! ทุกข์ เป็นอย่างไรเล่า ?

แม้ความเกิด ก็เป็นทุกข์, แม้ความแก่ ก็เป็นทุกข์,
แม้ความตาย ก็เป็นทุกข์, แม้ความโศก ความรำไรร่าพัน
ความทุกข์กาย ความทุกข์ใจ ความคับแค้นใจ ก็เป็นทุกข์,
การประสบกับสิ่งไม่เป็นที่รักที่พอใจ ก็เป็นทุกข์, ความ
พลัดพรากจากสิ่งเป็นที่รักที่พอใจ ก็เป็นทุกข์, ปรรตนา
สิ่งใดไม่ได้สิ่งนั้น ก็เป็นทุกข์; กล่าวโดยย่ออุปาทานขันธ
ทั้งห้า เป็นทุกข์. ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ! นี้เรียกว่า ทุกข์.

ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ! เหตุเป็นแดนเกิดแห่งทุกข์
เป็นอย่างไรเล่า ?

ตัณหานี้ใด อันเป็นเครื่องทำให้มีภพใหม่ อัน
ประกอบอยู่ด้วยความกำหนัด ด้วยอำนาจความเพลิน
เป็นเครื่องทำให้เพลินอย่างยิ่งในอารมณ์นั้นๆ, ได้แก่

กามตัณหา ภวตัณหา วิภวตัณหา. ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย !
นี้เรียกว่า เหตุเป็นแดนเกิดแห่งทุกข์.

ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ! ความดับไม่เหลือแห่งทุกข์
เป็นอย่างไรเล่า ?

ความจางคลายดับไม่เหลือแห่งตัณหานี้ นั่นเอง
เป็นความสละทิ้ง เป็นความสลัดคืน เป็นความปล่อย
เป็นความทำให้มีที่อาศัย ซึ่งตัณหานั้น อันใด;
ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ! นี้เรียกว่า ความดับไม่เหลือแห่งทุกข์.

ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ! ข้อปฏิบัติให้ถึงซึ่งความดับ
ไม่เหลือแห่งทุกข์ เป็นอย่างไรเล่า ?

มรรคอันประกอบด้วยองค์แปดอันประเสริฐ นี้
นั่นเอง ได้แก่ ความเห็นชอบ ความดำริชอบ การพูดจาชอบ
การทำการงานชอบ การเลี้ยงชีวิตชอบ ความ پاکเพียรชอบ
ความระลึกชอบ ความตั้งใจมั่นชอบ. ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย !
นี้เรียกว่า ข้อปฏิบัติให้ถึงซึ่งความดับไม่เหลือแห่งทุกข์.

ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ! เมื่อใดแล อริยสาวกมา
 รู้ชัดซึ่งทุกข์ อย่างนี้, รู้ชัดซึ่งเหตุเป็นแดนเกิดแห่งทุกข์
 อย่างนี้, รู้ชัดซึ่งความดับไม่เหลือแห่งทุกข์ อย่างนี้ รู้ชัด
 ซึ่งข้อปฏิบัติให้ถึงซึ่งความดับไม่เหลือแห่งทุกข์ อย่างนี้.

อริยสาวกนั้น ละราคานุสัย บรรเทาปฏิฆานุสัย
 ถอนอนุสัยแห่งทิฏฐิและมานะว่า เรามีเราเป็น ได้โดยประการ
 ทั้งปวง ละอวิชชาแล้ว ทำวิชาให้เกิดขึ้น เธอกระทำ
 ที่สุดแห่งทุกข์ได้ ในทิฏฐุธรรมนี้ นั้นเทียว.

ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ! ด้วยเหตุแม้เพียงเท่านั้นแล
 อริยสาวกนั้น ชื่อว่าเป็นผู้มีสัมมาทิฏฐิ ทิฏฐิของเขา
 ดำเนินไปตรง เขาประกอบแล้วด้วยความเลื่อมใส
 ไม่หวั่นไหวในธรรม มาสู่พระสัทธรรมนี้.

ง. หมวดเนื่องด้วยปฏิจจสมุปปันนธรรม ตามหลักแห่งปฏิจจสมุปบาท

ง. ๑ เกี่ยวกับชราภริยะ

“ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ! ก็ปริยายแม้อย่างอื่น ยังมีหรือ ที่จะทำให้อริยสาวกเป็นผู้มีสัมมาทิฐิ ทิฐิของท่านดำเนินไปตรง ท่านประกอบแล้วด้วยความเลื่อมใสไม่หวั่นไหวในธรรม มาสู่พระสัทธรรมนี้ ?”

มีอยู่ ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ! คือ ในกาลใดแล อริยสาวกมารู้ชัดซึ่งชราภริยะ ซึ่งเหตุเป็นแดนเกิดแห่งชราภริยะ ซึ่งความดับไม่เหลือแห่งชราภริยะ ซึ่งข้อปฏิบัติให้ถึงซึ่งความดับไม่เหลือแห่งชราภริยะ. ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ! ด้วยเหตุแม้มีประมาณเท่านี้ อริยสาวกนั้น ชื่อว่าเป็นผู้มีสัมมาทิฐิ ทิฐิของเขาดำเนินไปตรง เขาประกอบแล้วด้วยความเลื่อมใสไม่หวั่นไหวในธรรม มาสู่พระสัทธรรมนี้.

ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ! ชราภริยะ เป็นอย่างไรเล่า ? เหตุเป็นแดนเกิดแห่งชราภริยะ เป็นอย่างไรเล่า ? ความดับไม่เหลือแห่งชราภริยะ เป็นอย่างไรเล่า ? ข้อปฏิบัติให้ถึงซึ่งความดับไม่เหลือแห่งชราภริยะ เป็นอย่างไรเล่า ?

(ต่อไปนี้เป็นรายละเอียดเกี่ยวกับชราภรณ์โดยนัยแห่งอริยสังสี
พึงดูได้จากหนังสือเล่มนี้ ที่หน้า ๔๐-๔๑ ตั้งแต่คำว่า ความแก่
ความคร่ำคร่า ความมีพินทุ...ถึงคำว่า...ความระลึกชอบ ความ
ตั้งใจมั่นชอบ).

ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ! เมื่อใดแล อริยสาวกมา
รู้ชัดซึ่งชราภรณ์ อย่างนี้, รู้ชัดซึ่งเหตุเป็นแดนเกิดแห่ง
ชราภรณ์ อย่างนี้, รู้ชัดซึ่งความดับไม่เหลือแห่งชราภรณ์
อย่างนี้, รู้ชัดซึ่งข้อปฏิบัติให้ถึงซึ่งความดับไม่เหลือแห่ง
ชราภรณ์ อย่างนี้. อริยสาวกนั้น ละราคานุสัย บรรเทา
ปฏิกานุสัย ... (ข้อความต่อไปนี้เหมือนกับข้อความในตอนท้าย
แห่งหมวดก. จนกระทั่งคำว่า) ... ไม่หวั่นไหวในธรรม มาสู่
พระสัทธรรมนี้.

ง. ๒ เกี่ยวกับชาติ

“ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ! ก็ปริยายแม้อย่างอื่น ยังมีหรือ ที่จะทำให้
อริยสาวกเป็นผู้มีสัมมาทิฐิ ทิฐิของท่านดำเนินไปตรง ท่านประกอบแล้ว
ด้วยความเลื่อมใสไม่หวั่นไหวในธรรม มาสู่พระสัทธรรมนี้ ?”

มีอยู่ ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ! คือ ในกาลใดแล
อริยสาวกมารู้ชัดซึ่งชาติ ซึ่งเหตุเป็นแดนเกิดแห่งชาติ

ซึ่งความดับไม่เหลือแห่งชาติ ซึ่งข้อปฏิบัติให้ถึงซึ่งความดับไม่เหลือแห่งชาติ. ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ! ด้วยเหตุแม้มีประมาณเท่านี้ อริยสาวกนั้น ชื่อว่าเป็นผู้มีสัมมาทิฐิ ทิฐิของเขาดำเนินไปตรง เขาประกอบแล้วด้วยความเลื่อมใสไม่หวั่นไหวในธรรม มาสู่พระสัทธรรมนี้.

ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ! ชาติเป็นอย่างไรเล่า ? เหตุเป็นแดนเกิดแห่งชาติ เป็นอย่างไรเล่า ? ความดับไม่เหลือแห่งชาติ เป็นอย่างไรเล่า ? ข้อปฏิบัติให้ถึงซึ่งความดับไม่เหลือแห่งชาติ เป็นอย่างไรเล่า ?

(ต่อไปนี้เป็นรายละเอียดเกี่ยวกับชาติ โดยนัยแห่งอริยสังสี พึงดูได้จากหนังสือเล่มนี้ ที่หน้า ๔๑ ตั้งแต่คำว่า การเกิด การกำเนิด การกำลง...ถึงคำว่า...ความระลึกชอบ ความตั้งใจมั่นชอบ).

ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ! เมื่อใดแล อริยสาวกมา รู้ชัดซึ่งชาติ อย่างนี้, รู้ชัดซึ่งเหตุเป็นแดนเกิดแห่งชาติ อย่างนี้, รู้ชัดซึ่งความดับไม่เหลือแห่งชาติ อย่างนี้, รู้ชัดซึ่งข้อปฏิบัติให้ถึงซึ่งความดับไม่เหลือแห่งชาติ อย่างนี้. อริยสาวกนั้น ละราคานุสัย บรรเทาปฏิฆานุสัย ... (ข้อความต่อไปเหมือนกับข้อความในตอนท้ายแห่งหมวด ก. จนกระทั่งคำว่า) ... ไม่หวั่นไหวในธรรม มาสู่พระสัทธรรมนี้.

ง. ๓ เกี่ยวกับภพ

“ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ! ก็ปรียายแม้อย่างอื่น ยังมีหรือ ที่จะทำให้อริยสาวกเป็นผู้มีสัมมาทิฐิ ทิฐิของท่านดำเนินไปตรง ท่านประกอบแล้วด้วยความเลื่อมใสไม่หวั่นไหวในธรรม มาสู่พระสัทธรรมนี้?”

มีอยู่ ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ! คือ ในการใดแล อริยสาวกมารู้ชัดซึ่งภพ ซึ่งเหตุเป็นแดนเกิดแห่งภพ ซึ่งความดับไม่เหลือแห่งภพ ซึ่งข้อปฏิบัติให้ถึงซึ่งความดับไม่เหลือแห่งภพ. ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ! ด้วยเหตุแม้มีประมาณเท่านั้น, อริยสาวกนั้น เชื่อว่าเป็นผู้มีสัมมาทิฐิ ทิฐิของเขาดำเนินไปตรง เขาประกอบแล้วด้วยความเลื่อมใสไม่หวั่นไหวในธรรม มาสู่พระสัทธรรมนี้.

ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ! ภพเป็นอย่างไรเล่า ? เหตุเป็นแดนเกิดแห่งภพ เป็นอย่างไรเล่า ? ความดับไม่เหลือแห่งภพ เป็นอย่างไรเล่า ? ข้อปฏิบัติให้ถึงซึ่งความดับไม่เหลือแห่งภพ เป็นอย่างไรเล่า ?

(ต่อไปนี้เป็นรายละเอียดเกี่ยวกับภพ โดยนัยแห่งอริยสัจสี่ ฟังดูได้จากหนังสือเล่มนี้ ที่หน้า ๔๒ ตั้งแต่คำว่าภพทั้งหลาย ๓ อย่างเหล่านี้ คือ กามภพ รูปภพ อรูปภพ ...ถึงคำว่า...ความระลึกชอบ ความตั้งใจมั่นชอบ).

ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ! เมื่อใดแล อริยสาวกมา
 รู้ชัดซึ่งภพ อย่างนี้, รู้ชัดซึ่งเหตุเป็นแดนเกิดแห่งภพ
 อย่างนี้, รู้ชัดซึ่งความดับไม่เหลือแห่งภพ อย่างนี้, รู้ชัด
 ซึ่งข้อปฏิบัติให้ถึงซึ่งความดับไม่เหลือแห่งภพ อย่างนี้.
 อริยสาวกนั้น ละราคานุสัย บรรเทาปฏิกิเลส ... (ข้อความ
 ต่อไปนี้เหมือนกับข้อความในตอนท้ายแห่งหมวด ก. จนกระทั่งถึงคำว่า)
 ... ไม่หวั่นไหวในธรรม มาสู่พระสัทธรรมนี้.

ง. ๔ เกี่ยวกับอุปาทาน

“ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ! ก็ปริยายแม้อย่างอื่น ยังมีหรือ ที่จะทำให้อริยสาวกเป็นผู้มีสัมมาทิฐิ ทิฐิของท่านดำเนินไปตรง ท่านประกอบแล้วด้วยความเลื่อมใสไม่หวั่นไหวในธรรม มาสู่พระสัทธรรมนี้ ?”

มีอยู่ ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ! คือ ในกาลใดแล
 อริยสาวกมารู้ชัดซึ่งอุปาทาน ซึ่งเหตุเป็นแดนเกิดแห่ง
 อุปาทาน ซึ่งความดับไม่เหลือแห่งอุปาทาน ซึ่งข้อปฏิบัติ
 ให้ถึงซึ่งความดับไม่เหลือแห่งอุปาทาน. ท่านผู้มีอายุ
 ทั้งหมด ! ด้วยเหตุแม้มีประมาณเท่านี้ อริยสาวกนั้นชื่อว่า
 เป็นผู้มีสัมมาทิฐิ ทิฐิของเขาดำเนินไปตรง เขาประกอบแล้ว
 ด้วยความเลื่อมใสไม่หวั่นไหวในธรรม มาสู่พระสัทธรรมนี้.

ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ! อุปาทาน เป็นอย่างไรเล่า ?
เหตุเป็นแดนเกิดแห่งอุปาทาน เป็นอย่างไรเล่า ? ความดับ
ไม่เหลือแห่งอุปาทาน เป็นอย่างไรเล่า ? ข้อปฏิบัติให้ถึงซึ่ง
ความดับไม่เหลือแห่งอุปาทาน เป็นอย่างไรเล่า ?

(ต่อไปนี้เป็นรายละเอียดเกี่ยวกับอุปาทาน โดยนัยแห่งอริยสัจสี่ พึงดู
ได้จากหนังสือเล่มนี้ ที่หน้า ๔๒-๔๓ ตั้งแต่คำว่าอุปาทานทั้งหลาย
๔ อย่างเหล่านี้ คือ ...ถึงคำว่า...ความระลึกชอบ ความตั้งใจมั่นชอบ).

ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ! เมื่อใดแล อริยสาวกมา
รู้ชัดซึ่งอุปาทาน อย่างนี้, รู้ชัดซึ่งเหตุเป็นแดนเกิดแห่ง
อุปาทาน อย่างนี้, รู้ชัดซึ่งความดับไม่เหลือแห่งอุปาทาน
อย่างนี้, รู้ชัดซึ่งข้อปฏิบัติให้ถึงซึ่งความดับไม่เหลือแห่ง
อุปาทาน อย่างนี้. อริยสาวกนั้น ละราคานุสัย บรรเทา
ปฏิกขานานุสัย ...(ข้อความต่อไปนี้เหมือนกับข้อความในตอนท้ายแห่ง
หมวด ก. จนกระทั่งถึงคำว่า) ... ไม่หวั่นไหวในธรรม มาสู่
พระสัทธรรมนี้.

จ. ๕ เกี่ยวกับตัณหา

“ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ! ก็ปริยายแม้อย่างอื่น ยังมีหรือ ที่จะทำให้อริยสาวกเป็นผู้มีสัมมาทิฐิ ทิฐิของท่านดำเนินไปตรง ท่านประกอบแล้วด้วยความเลื่อมใสไม่หวั่นไหวในธรรม มาสู่พระสัทธรรมนี้ ?”

มีอยู่ ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ! คือ ในกาลใดแล อริยสาวกมารู้ชัดซึ่งตัณหา ซึ่งเหตุเป็นแดนเกิดแห่งตัณหา ซึ่งความดับไม่เหลือแห่งตัณหา ซึ่งข้อปฏิบัติให้ถึงซึ่งความดับไม่เหลือแห่งตัณหา. ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ! ด้วยเหตุแม้มีประมาณเท่านี้ อริยสาวกนั้น ชื่อว่าเป็นผู้มีสัมมาทิฐิ ทิฐิของเขาดำเนินไปตรง เขาประกอบแล้วด้วยความเลื่อมใสไม่หวั่นไหวในธรรม มาสู่พระสัทธรรมนี้.

ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ! ตัณหา เป็นอย่างไรเล่า ? เหตุเป็นแดนเกิดแห่งตัณหา เป็นอย่างไรเล่า ? ความดับไม่เหลือแห่งตัณหา เป็นอย่างไรเล่า ? ข้อปฏิบัติให้ถึงซึ่งความดับไม่เหลือแห่งตัณหา เป็นอย่างไรเล่า ?

(ต่อไปนี้เป็นรายละเอียดเกี่ยวกับตัณหาโดยนัยแห่งอริยสัจสี่ พึงดูได้จากหนังสือเล่มนี้ ที่หน้า ๔๓ ตั้งแต่คำว่าหมู่แห่งตัณหาทั้งหลาย ๖ หมู่ เหล่านี้ คือ ...ถึงคำว่า...ความระลึกชอบ ความตั้งใจมั่นชอบ).

ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ! เมื่อใดแล อริยสาวกมา
 รู้ชัดซึ่งตณหา อย่างนี้, รู้ชัดซึ่งเหตุเป็นแดนเกิดแห่งตณหา
 อย่างนี้, รู้ชัดซึ่งความดับไม่เหลือแห่งตณหา อย่างนี้,
 รู้ชัดซึ่งข้อปฏิบัติให้ถึงซึ่งความดับไม่เหลือแห่งตณหา
 อย่างนี้. อริยสาวกนั้น ละราคานุสัย บรรเทาปฏิฆานุสัย ...
 (ข้อความต่อไปนี้เหมือนกับข้อความในตอนท้ายแห่งหมวด ก. จนกระทั่ง
 ถึงคำว่า) ... ไม่หวั่นไหวในธรรม มาสู่พระสัทธรรมนี้.

ง. ๖ เกี่ยวกับเวทนา

“ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ! ก็ปิยายแม้อย่างอื่น ยังมีหรือ ที่จะทำให้
 อริยสาวกเป็นผู้มีสัมมาทิฐิ ทิฐิของท่านดำเนินไปตรง ท่านประกอบแล้ว
 ด้วยความเลื่อมใสไม่หวั่นไหวในธรรม มาสู่พระสัทธรรมนี้ ?”

มีอยู่ ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ! คือ ในกาลใดแล
 อริยสาวกมารู้ชัดซึ่งเวทนา ซึ่งเหตุเป็นแดนเกิดแห่งเวทนา
 ซึ่งความดับไม่เหลือแห่งเวทนา ซึ่งข้อปฏิบัติให้ถึงซึ่ง
 ความดับไม่เหลือแห่งเวทนา. ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย !
 ด้วยเหตุแม้มีประมาณเท่านี้ อริยสาวกนั้น เชื่อว่าเป็นผู้มี
 สัมมาทิฐิ ทิฐิของเขาดำเนินไปตรง เขาประกอบแล้ว
 ด้วยความเลื่อมใสไม่หวั่นไหวในธรรม มาสู่พระสัทธรรมนี้.

ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ! เวทนา เป็นอย่างไรเล่า ?
เหตุเป็นแดนเกิดแห่งเวทนา เป็นอย่างไรเล่า ? ความดับ
ไม่เหลือแห่งเวทนา เป็นอย่างไรเล่า ? ข้อปฏิบัติให้ถึงซึ่ง
ความดับไม่เหลือแห่งเวทนา เป็นอย่างไรเล่า ?

(ต่อไปนี้เป็นรายละเอียดเกี่ยวกับเวทนา โดยนัยแห่งอริยสัจสี่ พึงดูได้จากหนังสือเล่มนี้ ที่หน้า ๔๔ ตั้งแต่คำว่า หมู่แห่งเวทนาทั้งหลาย ๖ หมู่ เหล่านี้ คือ ... ถึงคำว่า...ความระลึกชอบ ความตั้งใจมั่นชอบ).

ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ! เมื่อใดแล อริยสาวกมา
รู้ชัดซึ่งเวทนา อย่างนี้, รู้ชัดซึ่งเหตุเป็นแดนเกิดแห่งเวทนา
อย่างนี้, รู้ชัดซึ่งความดับไม่เหลือแห่งเวทนา อย่างนี้,
รู้ชัดซึ่งข้อปฏิบัติให้ถึงซึ่งความดับไม่เหลือแห่งเวทนา
อย่างนี้. อริยสาวกนั้น ละราคานุสัย บรรเทาภิกขวนุสัย
... (ข้อความต่อไปนี้เป็นเหมือนกับข้อความในตอนท้ายแห่งหมวด ก. จนกระทั่งถึงคำว่า) ... ไม่หวั่นไหวในธรรม มาสู่พระสัทธรรมนี้.

ง. ๗ เกี่ยวกับผัสสะ

“ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ! ก็ปริยายแม้อย่างอื่น ยังมีหรือ ที่จะทำให้อริยสาวกเป็นผู้มีสัมมาทิฐิ ทิฐิของท่านดำเนินไปตรง ท่านประกอบแล้วด้วยความเลื่อมใสไม่หวั่นไหวในธรรม มาสู่พระสัทธรรมนี้?”

มีอยู่ ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ! คือ ในกาลใดแล อริยสาวกมารู้ชัดซึ่งผัสสะ ซึ่งเหตุเป็นแดนเกิดแห่งผัสสะ ซึ่งความดับไม่เหลือแห่งผัสสะ ซึ่งข้อปฏิบัติให้ถึงซึ่งความดับไม่เหลือแห่งผัสสะ. ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ! ด้วยเหตุแม้มีประมาณเท่านี้ อริยสาวกนั้น ชื่อว่าเป็นผู้มีสัมมาทิฐิ ทิฐิของเขาดำเนินไปตรง เขาประกอบแล้วด้วยความเลื่อมใสไม่หวั่นไหวในธรรม มาสู่พระสัทธรรมนี้.

ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ! ผัสสะ เป็นอย่างไรเล่า ? เหตุเป็นแดนเกิดแห่งผัสสะ เป็นอย่างไรเล่า ? ความดับไม่เหลือแห่งผัสสะ เป็นอย่างไรเล่า ? ข้อปฏิบัติให้ถึงซึ่งความดับไม่เหลือแห่งผัสสะ เป็นอย่างไรเล่า ?

(ต่อไปนี้เป็นรายละเอียดเกี่ยวกับผัสสะ โดยนัยแห่งอริยสัจสี่ พึงดูได้จากหนังสือเล่มนี้ ที่หน้า ๔๔-๔๕ ตั้งแต่คำว่า หมู่แห่งผัสสะทั้งหลาย ๖ หมู่ เหล่านี้ คือ ...ถึงคำว่า...ความระลึกชอบ ความตั้งใจมั่นชอบ).

ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ! เมื่อใดแล อริยสาวกมา
 รู้ชัดซึ่งผัสสะ อย่างนี้, รู้ชัดซึ่งเหตุเป็นแดนเกิดแห่งผัสสะ
 อย่างนี้, รู้ชัดซึ่งความดับไม่เหลือแห่งผัสสะ อย่างนี้, รู้ชัด
 ซึ่งข้อปฏิบัติให้ถึงซึ่งความดับไม่เหลือแห่งผัสสะ อย่างนี้.
 อริยสาวกนั้น ละราคานุสัย บรรเทาปฏิกานุสัย ...(ข้อความ
 ต่อไปนี้เหมือนกับข้อความในตอนท้ายแห่งหมวด ก. จนกระทั่งถึงคำว่า)
 ...ไม่หวั่นไหวในธรรม มาสู่พระสัทธรรมนี้.

ง. ๘ เกี่ยวกับ สหายตนะ

“ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ! ก็ปริยายแม้อย่างอื่น ยังมีหรือ ที่จะทำให้อริยสาวกเป็นผู้สัมมาทิฐิ ทิฐิของท่านดำเนินไปตรง ท่านประกอบแล้วด้วยความเลื่อมใสไม่หวั่นไหวในธรรม มาสู่พระสัทธรรมนี้ ?”

มีอยู่ ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ! คือ ในกาลใดแล
 อริยสาวกมารู้ชัดซึ่งสหายตนะ ซึ่งเหตุเป็นแดนเกิด
 แห่งสหายตนะ ซึ่งความดับไม่เหลือแห่งสหายตนะ
 ซึ่งข้อปฏิบัติให้ถึงซึ่งความดับไม่เหลือแห่งสหายตนะ.
 ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ! ด้วยเหตุแม้มีประมาณเท่านี้

อริยสาวกนั้น เชื่อว่าเป็นผู้มีสัมมาทิฐิ ทิฐิของเขาดำเนินไปตรง เขาประกอบแล้วด้วยความเลื่อมใสไม่หวั่นไหวในธรรม มาสู่พระสัทธรรมนี้.

ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ! สฬายตนะ เป็นอย่างไรเล่า ? เหตุเป็นแดนเกิดแห่งสฬายตนะ เป็นอย่างไรเล่า ? ความดับไม่เหลือแห่งสฬายตนะ เป็นอย่างไรเล่า ? ข้อปฏิบัติให้ถึงซึ่งความดับไม่เหลือแห่งสฬายตนะ เป็นอย่างไรเล่า ?

(ต่อไปนี้เป็นรายละเอียดเกี่ยวกับสฬายตนะโดยนัยแห่งอริยสัจสี่ พึงดูได้จากหนังสือเล่มนี้ ที่หน้า ๔๕ ตั้งแต่คำว่า จักขวายนะ โสตายตนะ ...ถึงคำว่า...ความระลึกชอบ ความตั้งใจมั่นชอบ).

ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ! เมื่อใดแล อริยสาวกมา รู้ชัดซึ่งสฬายตนะ อย่างนี้, รู้ชัดซึ่งเหตุเป็นแดนเกิดแห่งสฬายตนะ อย่างนี้, รู้ชัดซึ่งความดับไม่เหลือแห่งสฬายตนะ อย่างนี้, รู้ชัดซึ่งข้อปฏิบัติให้ถึงซึ่งความดับไม่เหลือแห่งสฬายตนะ อย่างนี้. อริยสาวกนั้น ละราคานุสัย บรรเทาปฏิฆานุสัย ... (ข้อความต่อไปนี้เหมือนกับข้อความในตอนท้ายแห่งหมวด ก. จนกระทั่งถึงคำว่า) ... ไม่หวั่นไหวในธรรม มาสู่พระสัทธรรมนี้.

จ. ๙ เกี่ยวกับนามรูป

“ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ! ก็ปริยายแม้อย่างอื่น ยังมีหรือ ที่จะทำให้อริยสาวกเป็นผู้มีสัมมาทิฐิ ทิฐิของท่านดำเนินไปตรง ท่านประกอบแล้วด้วยความเลื่อมใสไม่หวั่นไหวในธรรม มาสู่พระสัทธรรมนี้ ?”

มีอยู่ ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ! คือ ในกาลใดแล อริยสาวกมารู้ชัดซึ่งนามรูป ซึ่งเหตุเป็นแดนเกิดแห่งนามรูป ซึ่งความดับไม่เหลือแห่งนามรูป ซึ่งข้อปฏิบัติให้ถึงซึ่งความดับไม่เหลือแห่งนามรูป. ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ! ด้วยเหตุแม้มีประมาณเท่านี้ อริยสาวกนั้น ชื่อว่าเป็นผู้มีสัมมาทิฐิ ทิฐิของเขาดำเนินไปตรง เขาประกอบแล้วด้วยความเลื่อมใสไม่หวั่นไหวในธรรม มาสู่พระสัทธรรมนี้.

ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ! นามรูป เป็นอย่างไรเล่า ? เหตุเป็นแดนเกิดแห่งนามรูป เป็นอย่างไรเล่า ? ความดับไม่เหลือแห่งนามรูป เป็นอย่างไรเล่า ? ข้อปฏิบัติให้ถึงซึ่งความดับไม่เหลือแห่งนามรูป เป็นอย่างไรเล่า ?

(ต่อไปนี้เป็นรายละเอียดเกี่ยวกับนามรูปโดยนัยแห่งอริยสัจสี่ พึงดูได้จากหนังสือเล่มนี้ ที่หน้า ๔๖ ตั้งแต่คำว่า เวทนา สัญญา เจตนาผัสสะ... ถึงคำว่า...ความระลึกชอบ ความตั้งใจมั่นชอบ).

ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ! เมื่อใดแล อริยสาวกมา
 รู้ชัดซึ่งนามรูป อย่างนี้, รู้ชัดซึ่งเหตุเป็นแดนเกิดแห่ง
 นามรูป อย่างนี้, รู้ชัดซึ่งความดับไม่เหลือแห่งนามรูป
 อย่างนี้, รู้ชัดซึ่งข้อปฏิบัติให้ถึงซึ่งความดับไม่เหลือแห่ง
 นามรูป อย่างนี้. อริยสาวกนั้น ละราคานุสัย บรรเทา
 ปฏิฆานุสัย ...(ข้อความต่อไปนี้เหมือนกับข้อความในตอนท้ายแห่ง
 หมวด ก. จนกระทั่งถึงคำว่า) ... ไม่หวั่นไหวในธรรม มาสู่
 พระสัทธิธรรมนี้.

ง. ๑๐ เกี่ยวกับวิญญาณ

“ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ! ก็ปริยายแม้อย่างอื่น ยังมีหรือ ที่จะทำให้อริยสาวกเป็นผู้สัมมาทิฐิ ทิฐิของท่านดำเนินไปตรง ท่านประกอบแล้วด้วยความเลื่อมใสไม่หวั่นไหวในธรรม มาสู่พระสัทธิธรรมนี้ ?”

มีอยู่ ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ! คือ ในกาลใดแล
 อริยสาวกมารู้ชัดซึ่งวิญญาณ ซึ่งเหตุเป็นแดนเกิดแห่ง
 วิญญาณ ซึ่งความดับไม่เหลือแห่งวิญญาณ ซึ่งข้อปฏิบัติให้
 ถึงซึ่งความดับไม่เหลือแห่งวิญญาณ. ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย !
 ด้วยเหตุแม้มิประมาณเท่านี้ อริยสาวกนั้น เชื่อว่าเป็นผู้มี

สัมมาทิฐิ ทิฐิของเขาดำเนินไปตรง เขาประกอบแล้วด้วยความเลื่อมใสไม่หวั่นไหวในธรรม มาสู่พระสัทธรรมนี้.

ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ! วิญญาน เป็นอย่างไรเล่า ? เหตุเป็นแดนเกิดแห่งวิญญาน เป็นอย่างไรเล่า ? ความดับไม่เหลือแห่งวิญญาน เป็นอย่างไรเล่า ? ข้อปฏิบัติให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งวิญญาน เป็นอย่างไรเล่า ?

(ต่อไปนี้เป็นรายละเอียดเกี่ยวกับวิญญานโดยนัยแห่งอริยสัจสี่ พึงดูได้จากหนังสือเล่มนี้ ที่หน้า ๔๖-๔๗ ตั้งแต่คำว่า หมู่แห่งวิญญานทั้งหลาย ๖ หมู่เหล่านี้ คือ ...ถึงคำว่า...ความระลึกชอบ ความตั้งใจมั่นชอบ).

ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ! เมื่อใดแล อริยสาวกมา รู้ชัดซึ่งวิญญาน อย่างนี้, รู้ชัดซึ่งเหตุเป็นแดนเกิดแห่งวิญญานอย่างนี้, รู้ชัดซึ่งความดับไม่เหลือแห่งวิญญานอย่างนี้, รู้ชัดซึ่งข้อปฏิบัติให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งวิญญาน อย่างนี้. อริยสาวกนั้น ละราคานุสัย บรรเทาปฏิฆานุสัย ...(ข้อความต่อไปนี้เหมือนกับข้อความในตอนท้ายแห่งหมวด ก. จนกระทั่งถึงคำว่า) ... ไม่หวั่นไหวในธรรม มาสู่พระสัทธรรมนี้.

จ. ๑๑ เกี่ยวกับสังขาร

“ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ! ก็ปริยายแม้อย่างอื่น ยังมีหรือ ที่จะทำให้อริยสาวกเป็นผู้มีสัมมาทิฐิ ทิฐิของท่านดำเนินไปตรง ท่านประกอบแล้วด้วยความเลื่อมใสไม่หวั่นไหวในธรรม มาสู่พระสัทธรรมนี้?”

มีอยู่ ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ! คือ ในกาลใดแล อริยสาวกมามีชีวิตซึ่งสังขาร ซึ่งเหตุเป็นแดนเกิดแห่งสังขาร ซึ่งความดับไม่เหลือแห่งสังขาร ซึ่งข้อปฏิบัติให้ถึงซึ่งความดับไม่เหลือแห่งสังขาร. ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ! ด้วยเหตุแม้มีประมาณเท่านี้ อริยสาวกนั้น ชื่อว่าเป็นผู้มีสัมมาทิฐิ ทิฐิของเขาดำเนินไปตรง เขาประกอบแล้วด้วยความเลื่อมใสไม่หวั่นไหวในธรรม มาสู่พระสัทธรรมนี้.

ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ! สังขาร เป็นอย่างไรเล่า ? เหตุเป็นแดนเกิดแห่งสังขาร เป็นอย่างไรเล่า ? ความดับไม่เหลือแห่งสังขาร เป็นอย่างไรเล่า ? ข้อปฏิบัติให้ถึงซึ่งความดับไม่เหลือแห่งสังขาร เป็นอย่างไรเล่า ?

(ต่อไปนี้เป็นรายละเอียดเกี่ยวกับสังขารโดยนัยแห่งอริยสัจสี่ พึงดูได้จากหนังสือเล่มนี้ ที่หน้า ๔๗ ตั้งแต่คำว่า สังขารทั้งหลาย ๓ หมู่เหล่านี้ คือ ...ถึงคำว่า...ความระลึกชอบ ความตั้งใจมั่นชอบ).

ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ! เมื่อใดแล อริยสาวกมา
 รู้ชัดซึ่งสังขาร อย่างนี้, รู้ชัดซึ่งเหตุเป็นแดนเกิดแห่งสังขาร
 อย่างนี้, รู้ชัดซึ่งความดับไม่เหลือแห่งสังขาร อย่างนี้,
 รู้ชัดซึ่งข้อปฏิบัติให้ถึงซึ่งความดับไม่เหลือแห่งสังขาร
 อย่างนี้. อริยสาวกนั้น ละราคานุสัย บรรเทาปฏิฆานุสัย ...
 (ข้อความต่อไปนี้เหมือนกับข้อความในตอนท้ายแห่งหมวด ก. จนกระทั่ง
 ถึงคำว่า) ... ไม่หวั่นไหวในธรรม มาสู่พระสัทธรรมนี้.

จ. ๑๒ เกี่ยวกับ อวิชชา

“ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ! ก็ปริยายแม้อย่างอื่น ยังมีหรือ ที่จะทำให้อริยสาวกเป็นผู้สัมมาทิฐิ ทิฐิของท่านดำเนินไปตรง ท่านประกอบแล้วด้วยความเลื่อมใสไม่หวั่นไหวในธรรม มาสู่พระสัทธรรมนี้ ?”

มีอยู่ ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ! คือ ในกาลใดแล
 อริยสาวกมารู้ชัดซึ่งอวิชชา ซึ่งเหตุเป็นแดนเกิดแห่ง
 อวิชชา ซึ่งความดับไม่เหลือแห่งอวิชชา ซึ่งข้อปฏิบัติให้ถึง
 ซึ่งความดับไม่เหลือแห่งอวิชชา. ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย !
 ด้วยเหตุแม้มีประมาณเท่านี้ อริยสาวกนั้น ชื่อว่าเป็นผู้
 สัมมาทิฐิ ทิฐิของเขาดำเนินไปตรง เขาประกอบแล้ว
 ด้วยความเลื่อมใสไม่หวั่นไหวในธรรม มาสู่พระสัทธรรมนี้.

ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ! อวิชชา เป็นอย่างไรเล่า ?
เหตุเป็นแดนเกิดแห่งอวิชชา เป็นอย่างไรเล่า ? ความดับ
ไม่เหลือแห่งอวิชชา เป็นอย่างไรเล่า ? ข้อปฏิบัติให้ถึงซึ่ง
ความดับไม่เหลือแห่งอวิชชา เป็นอย่างไรเล่า ?

ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ! อวิชชา คือ ความไม่รู้
ในทุกข์ ความไม่รู้ในเหตุเป็นแดนเกิดแห่งทุกข์ ความไม่รู้
ในความดับไม่เหลือแห่งทุกข์ ความไม่รู้ข้อปฏิบัติให้ถึง
ซึ่งความดับไม่เหลือแห่งทุกข์. ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย !
นี้เรียกว่า อวิชชา.

ความก่อกำเนิดพร้อมแห่งอวิชชา ย่อมมีเพราะ
ความก่อกำเนิดพร้อมแห่งอาสวะ.

ความดับไม่เหลือแห่งอวิชชา ย่อมมีเพราะ
ความดับไม่เหลือแห่งอาสวะ.

มรรคอันประกอบด้วยองค์แปดอันประเสริฐนี้
นั่นเอง เป็นข้อปฏิบัติให้ถึงซึ่งความดับไม่เหลือแห่ง
อวิชชา; ได้แก่สิ่งเหล่านี้ คือ ความเห็นชอบ ความดำริชอบ
การพูดจาชอบ การทำการทำงานชอบ การเลี้ยงชีวิตชอบ
ความ پاکเพียรชอบ ความระลึกรู้ชอบ ความตั้งใจมั่นชอบ.

ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ! เมื่อใดแล อริยสาวกมา
 รู้ชัดซึ่งอวิชชา อย่างนี้, รู้ชัดซึ่งเหตุเป็นแดนเกิดแห่ง
 อวิชชา อย่างนี้, รู้ชัดซึ่งความดับไม่เหลือแห่งอวิชชา
 อย่างนี้, รู้ชัดซึ่งข้อปฏิบัติให้ถึงซึ่งความดับไม่เหลือแห่ง
 อวิชชา อย่างนี้. อริยสาวกนั้น ละราคานุสัย บรรเทา
 ปฏิฆานุสัย ...(ข้อความต่อไปนี้เหมือนกับข้อความในตอนท้ายแห่ง
 หมวด ก. จนกระทั่งถึงคำว่า) ... ไม่หวั่นไหวในธรรม มาสู่
 พระสัทธรรมนี้.

จ. ๑๓ เกี่ยวกับ อาสวะ

“ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ! ก็ปริยายแม้อย่างอื่น ยังมีหรือ ที่จะทำให้อริยสาวกเป็นผู้สัมมาทิฐิ ทิฐิของท่านดำเนินไปตรง ท่านประกอบแล้วด้วยความเลื่อมใสไม่หวั่นไหวในธรรม มาสู่พระสัทธรรมนี้ ?”

มีอยู่ ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ! คือ ในกาลใดแล
 อริยสาวกมารู้ชัดซึ่งอาสวะ ซึ่งเหตุเป็นแดนเกิดแห่ง
 อาสวะ ซึ่งความดับไม่เหลือแห่งอาสวะ ซึ่งข้อปฏิบัติให้ถึง
 ซึ่งความดับไม่เหลือแห่งอาสวะ. ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย !
 ด้วยเหตุแม้มีประมาณเท่านี้ อริยสาวกนั้น ชื่อว่าเป็นผู้มี
 สัมมาทิฐิ ทิฐิของเขาดำเนินไปตรง เขาประกอบแล้ว
 ด้วยความเลื่อมใสไม่หวั่นไหวในธรรม มาสู่พระสัทธรรมนี้.

ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ! อาสวะ เป็นอย่างไรเล่า ? เหตุเป็นแดนเกิดแห่งอาสวะ เป็นอย่างไรเล่า ? ความดับไม่เหลือแห่งอาสวะ เป็นอย่างไรเล่า ? ข้อปฏิบัติให้ถึงซึ่งความดับไม่เหลือแห่งอาสวะ เป็นอย่างไรเล่า ?

ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ! อาสวะ ๓ อย่างนี้ มีอยู่ คือ กามาสวะ ภวาสวะ อวิชชาสวะ.

ความก่อกำเนิดพร้อมแห่งอาสวะ ย่อมมีเพราะความก่อกำเนิดพร้อมแห่งอวิชชา.

ความดับไม่เหลือแห่งอาสวะ ย่อมมีเพราะความดับไม่เหลือแห่งอวิชชา.

มรรคอันประกอบด้วยองค์แปดอันประเสริฐนี้นั่นเอง เป็นข้อปฏิบัติให้ถึงซึ่งความดับไม่เหลือแห่งอาสวะ; ได้แก่สิ่งเหล่านี้ คือ ความเห็นชอบ ความดำริชอบ การพูดจาชอบ การทำการงานชอบ การเลี้ยงชีวิตชอบ ความ پاکเพียรชอบ ความระลึกชอบ ความตั้งใจมั่นชอบ.

ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ! เมื่อใดแล อริยสาวกมา รู้ชัดซึ่งอาสวะ อย่างนี้, รู้ชัดซึ่งเหตุเป็นแดนเกิดแห่งอาสวะ อย่างนี้, รู้ชัดซึ่งความดับไม่เหลือแห่งอาสวะ อย่างนี้, รู้ชัดซึ่งข้อปฏิบัติให้ถึงซึ่งความดับไม่เหลือแห่งอาสวะ อย่างนี้.

อริยสาวกนั้น ละราคะเสีย บรรเทาภิกขาณฺณเสีย ถอนอนุสัยแห่งทิฏฐิและมานะว่า เรามีเราเป็น ได้โดยประการทั้งปวง ละอวิชชาแล้ว ทำวิชาให้เกิดขึ้น เธอกระทำที่สุดแห่งทุกข์ได้ ในทิฏฐิธรรมนี้ นั่นเทียว.

ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ! ด้วยเหตุแม้เพียงเท่านี้แล อริยสาวกนั้น ชื่อว่าผู้มีสัมมาทิฏฐิ ทิฏฐิของเขาดำเนินไปตรง เขาประกอบแล้วด้วยความเลื่อมใสไม่หวั่นไหว ในธรรม มาสู่พระสัทธรรมนี้.

มู. ม. ๑๒/๘๕-๑๐๒/๑๑๐-๑๓๐.

ภาคผนวก

พระสูตรที่ค้นคว้าเพิ่มเติม

๔๕

คุณสมบัติพระโสดาบัน (นัยที่ ๑)

ครั้งนั้น พระสารีบุตรเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายบังคมพระผู้มีพระภาคแล้ว นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้วพระผู้มีพระภาคได้ตรัสถามท่านพระสารีบุตรว่า : สารีบุตร ! ที่เรียกว่า โสดาปัตตียังคะ โสดาปัตตียังคะ ดังนี้ โสดาปัตตียังคะ เป็นอย่างไรเล่า ?

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ! โสดาปัตตียังคะ คือ :-

- (๑) การคบสัตบุรุษ (สปปริสสํ เสว)
- (๒) การฟังพระสัทธรรม (สพฺพมฺมสุทฺถม)
- (๓) การทำไว้ในใจโดยแยบคาย (โยนิโสมนสิการ)
- (๔) การปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม (ธมฺมานุธมฺมปฏฺิปปตฺติ)

ถูกแล้ว ถูกแล้ว สารีบุตร ! โสดาปัตตียังคะ คือ การคบสัตบุรุษ การฟังพระสัทธรรม การทำไว้ในใจโดยแยบคาย การปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม.

๔๖

คุณสมบัติพระโสดาบัน (นัยที่ ๒)

ช่างไม้ทั้งหลาย ! อริยสาวกผู้ประกอบด้วยธรรม
๔ ประการ ย่อมเป็นพระโสดาบัน มีความไม่ตกต่ำ
เป็นธรรมดา เป็นผู้เที่ยงแท้ที่จะตรัสรู้ในเบื้องหน้า.

ธรรม ๔ ประการนั้น เป็นอย่างไรเล่า ?

๔ ประการ คือ :- อริยสาวกในธรรมวินัยนี้

(๑) ประกอบด้วยความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหว
ในพระพุทธเจ้า

(๒) ประกอบด้วยความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระธรรม

(๓) ประกอบด้วยความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระสงฆ์

(๔) มีใจปราศจากความตระหนี่อันเป็นมลทิน มีจาคะ
อันปล่อยแล้ว มีฝ่ามืออันชุ่ม ยินดีในการสละ
ควรแก่การขอ ยินดีในการจำแนกทาน อยู่ครองเรือน.

ช่างไม้ทั้งหลาย ! อริยสาวกผู้ประกอบด้วยธรรม
๔ ประการเหล่านี้ แล ย่อมเป็นพระโสดาบัน มีความไม่ตกต่ำ
เป็นธรรมดา เป็นผู้เที่ยงแท้ที่จะตรัสรู้ในเบื้องหน้า.

๔๗

คุณสมบัติพระโสดาบัน (นัยที่ ๓)

พราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลาย ! เราจักแสดง
ธรรมปริยายอันควรน้อมเข้ามาในตนแก่ท่านทั้งหลาย
ท่านทั้งหลายจงฟังธรรมปริยายนั้น จงใส่ใจให้ดี เราจักกล่าว

พราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลาย ! ธรรมปริยาย
ที่ควรน้อมเข้ามาในตน เป็นอย่างไรเล่า ?

(๑) อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ ย่อมพิจารณาเห็นดังนี้ว่า
เราอยากเป็นอยู่ ไม่อยากตาย รักสุข เกลียดทุกข์ ผู้ใด
จะปลงเราผู้อยากเป็นอยู่ ไม่อยากตาย รักสุข เกลียดทุกข์
เสียจากชีวิต ข้อนั้นไม่เป็นที่รักที่ชอบใจของเรา อนึ่ง เราพึง
ปลงผู้อื่นผู้อยากเป็นอยู่ ไม่อยากตาย รักสุข เกลียดทุกข์
เสียจากชีวิต ข้อนั้นก็ไม่ใช่เป็นที่รักที่ชอบใจแม้ของผู้อื่น
ธรรมข้อใด ไม่เป็นที่รักที่ชอบใจของเรา ธรรมข้อนั้น ก็ไม่เป็น
ที่รักที่ชอบใจแม้ของผู้อื่น ธรรมข้อใด ไม่เป็นที่รักที่ชอบใจ
ของเรา เราจะพึงประกอบผู้อื่นไว้ด้วยธรรมข้อนั้นได้อย่างไร
อริยสาวกนั้นพิจารณาเห็นดังนี้แล้ว ตนเองย่อมงดเว้นจาก

ปาณาติบาตด้วย ชักชวนผู้อื่นเพื่องดเว้นจากปาณาติบาตด้วย กล่าวสรรเสริญคุณแห่งการงดเว้นปาณาติบาตด้วย กายสมาจารของอริยสาวกนั้น ย่อมบริสุทธิ์โดยส่วนสามอย่างนี้.

(๒) พรหมณ์และคฤหบดีทั้งหลาย! อีกประการหนึ่ง อริยสาวกย่อมพิจารณาเห็นดังนี้ว่า ผู้ใดพึงถือเอาสิ่งของที่เรามาได้ให้ด้วยอาการขโมย ข้อนั้นไม่เป็นที่รักที่ชอบใจของเรา อนึ่ง เราพึงถือเอาสิ่งของที่ผู้อื่นมิได้ให้ด้วยอาการขโมย ข้อนั้นก็ไม่ใช่รักที่ชอบใจแม้ของผู้อื่น ธรรมข้อใด ไม่เป็นที่รักที่รักที่ชอบใจของเรา ธรรมข้อนั้นก็ไม่ใช่รักที่ชอบใจแม้ของผู้อื่น ธรรมข้อใด ไม่เป็นที่รักที่ชอบใจของเรา เราจะพึงประกอบผู้อื่นไว้ด้วยธรรมข้อนั้น ได้อย่างไร อริยสาวกนั้นพิจารณาเห็นดังนี้แล้ว ตนเองย่อมงดเว้นจากอกุศลนาทานด้วย ชักชวนผู้อื่นเพื่องดเว้นจากอกุศลนาทานด้วย กล่าวสรรเสริญคุณแห่งการงดเว้นจากอกุศลนาทานด้วย กายสมาจารของอริยสาวกนั้น ย่อมบริสุทธิ์โดยส่วนสามอย่างนี้.

(๓) พรหมณ์และคฤหบดีทั้งหลาย ! อีกประการหนึ่ง อริยสาวกย่อมพิจารณาเห็นดังนี้ว่า ผู้ใดพึงถึงความประพฤติ (ผิด) ในภริยาของเรา ข้อนั้นไม่เป็นที่รักที่ชอบใจของเรา อนึ่ง เราพึงถึงความประพฤติ (ผิด) ในภริยาของผู้อื่น ข้อนั้นก็ไม่เป็นที่รักที่ชอบใจแม้ของผู้อื่น ธรรมข้อใด ไม่เป็นที่รักที่ชอบใจของเรา ธรรมข้อนั้น ก็ไม่เป็นที่รักที่ชอบใจแม้ของผู้อื่น ธรรมข้อใด ไม่เป็นที่รักที่ชอบใจของเรา เราจะพึงประกอบผู้อื่นไว้ด้วยธรรมข้อนั้นได้อย่างไร อริยสาวกนั้นพิจารณาเห็นดังนี้แล้ว ตนเองย่อมงดเว้นจากกาเมสุมิจฉาจารด้วย ชักชวนผู้อื่นเพื่อให้งดเว้นจากกาเมสุมิจฉาจารด้วย กล่าวสรรเสริญคุณแห่งการงดเว้นจากกาเมสุมิจฉาจารด้วย กายสมาจารของอริยสาวกนั้น ย่อมบริสุทธิ์โดยส่วนสามอย่างนี้.

(๔) พรหมณ์และคฤหบดีทั้งหลาย ! อีกประการหนึ่ง อริยสาวกย่อมพิจารณาเห็นดังนี้ว่า ผู้ใดพึงทำลายประโยชน์ของเราด้วยการกล่าวเท็จ ข้อนั้นไม่เป็นที่รักที่ชอบใจของเรา อนึ่ง เราพึงทำลายประโยชน์ของผู้อื่นด้วยการกล่าวเท็จ ข้อนั้นก็ไม่เป็นที่รักที่ชอบใจแม้ของผู้อื่น ธรรมข้อใด ไม่เป็นที่รักที่ชอบใจของเรา ธรรมข้อนั้น ก็

ไม่เป็นที่รักที่ชอบใจแม่ของผู้อื่น ธรรมข้อใด ไม่เป็นที่รักที่ชอบใจของเรา เราจะพึงประกอบผู้อื่นไว้ด้วยธรรมข้อนั้นได้อย่างไร อริยสาวกนั้นพิจารณาเห็นดังนี้แล้ว ตนเองย่อมงดเว้นจากมุสาวาทด้วย ชักชวนผู้อื่นเพื่อให้งดเว้นจากมุสาวาทด้วย กล่าวสรรเสริญคุณแห่งการงดเว้นจากมุสาวาทด้วย วจีสมาจารของอริยสาวกนั้น ย่อมบริสุทธิ์โดยส่วนสามอย่างนี้.

(๕) พรหมณ์และคฤหบดีทั้งหลาย ! อีกประการหนึ่ง อริยสาวกย่อมพิจารณาเห็นดังนี้ว่า ผู้ใดพึงยุยงให้เราแตกจากมิตรด้วยคำส่อเสียด ข้อนี้ไม่เป็นที่รักที่ชอบใจของเรา อนึ่ง เราพึงยุยงผู้อื่นให้แตกจากมิตรด้วยคำส่อเสียด ข้อนี้ก็ไม่ใช่เป็นที่รักที่ชอบใจแม่ของผู้อื่น ธรรมข้อใด ไม่เป็นที่รักที่ชอบใจของเรา ธรรมข้อนั้น ก็ไม่ใช่เป็นที่รักที่ชอบใจแม่ของผู้อื่น ธรรมข้อใด ไม่เป็นที่รักที่ชอบใจของเรา เราจะพึงประกอบผู้อื่นไว้ด้วยธรรมข้อนั้นได้อย่างไร อริยสาวกนั้นพิจารณาเห็นดังนี้แล้ว ตนเองย่อมงดเว้นจากปิสฺณาวาจาด้วย ชักชวนผู้อื่นเพื่อให้เว้นจากปิสฺณาวาจาด้วย กล่าวสรรเสริญคุณแห่งการงดเว้นจากปิสฺณาวาจาด้วย วจีสมาจารของอริยสาวกนั้น ย่อมบริสุทธิ์โดยส่วนสามอย่างนี้.

(๖) พรหมณ์และคฤหบดีทั้งหลาย ! อีกประการหนึ่ง อริยสาวกย่อมพิจารณาเห็นดังนี้ว่า ผู้ใดพึงพูดกะเราด้วย คำหยาบ ข้อนั้นไม่เป็นที่รักที่ชอบใจของเรา อนึ่ง เราพึงพูดกะผู้อื่นด้วยคำหยาบ ข้อนั้นก็ไม่เป็นที่รักที่ชอบใจ แม้ของผู้อื่น ธรรมข้อใด ไม่เป็นที่รักที่ชอบใจของเรา ธรรมข้อนั้น ก็ไม่เป็นที่รักที่ชอบใจแม้ของผู้อื่น ธรรมข้อใด ไม่เป็นที่รักที่ชอบใจของเรา เราจะพึงประกอบผู้อื่นไว้ด้วย ธรรมข้อนั้นได้อย่างไร อริยสาวกนั้นพิจารณาเห็นดังนี้แล้ว ตนเองย่อมงดเว้นจากผรุสวาจาด้วย ชักชวนผู้อื่นเพื่อให้ งดเว้นจากผรุสวาจาด้วย กล่าวสรรเสริญคุณแห่งการ งดเว้นจากผรุสวาจาด้วย วิสमाจารของอริยสาวกนั้น ย่อมบริสุทธิ์โดยส่วนสามอย่างนี้.

(๗) พรหมณ์และคฤหบดีทั้งหลาย ! อีกประการหนึ่ง อริยสาวกย่อมพิจารณาเห็นดังนี้ว่า ผู้ใดพึงพูดกะเราด้วย ถ้อยคำเพื่อเจ้อ ข้อนั้นไม่เป็นที่รักที่ชอบใจของเรา อนึ่ง เราพึงพูดกะผู้อื่นด้วยถ้อยคำเพื่อเจ้อ ข้อนั้นก็ไม่เป็นที่รักที่ชอบใจแม้ของผู้อื่น ธรรมข้อใด ไม่เป็นที่รักที่ชอบใจของเรา ธรรมข้อนั้น ก็ไม่เป็นที่รักที่ชอบใจแม้ของผู้อื่น

ธรรมข้อใด ไม่เป็นที่รักที่ชอบใจของเรา เราจะพึงประกอบ
ผู้อื่นไว้ด้วยธรรมข้อนั้นได้อย่างไร อริยสาวกนั้น พิจารณา
เห็นดังนี้แล้ว ตนเองย่อมงดเว้นจากสัมผัปปลาปะด้วย
ชักชวนผู้อื่นเพื่อให้งดเว้นจากสัมผัปปลาปะด้วย กล่าว
สรรเสริญคุณแห่งการงดเว้นจากสัมผัปปลาปะด้วย
วิสมาจารของอริยสาวกนั้น ย่อมบริสุทธิ์โดยส่วนสามอย่างนี้.

อริยสาวกนั้นประกอบด้วยความเลื่อมใสอัน
ไม่หวั่นไหวในพระพุทธเจ้า... ในพระธรรม... ในพระสงฆ์...
ประกอบด้วยศีลที่พระอริยเจ้ารักใคร่แล้ว... เป็นไปเพื่อ
สมาธิ.

พราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลาย ! เมื่อใด อริยสาวก
ประกอบด้วยสัทธรรม ๗ ประการนี้ เมื่อนั้น อริยสาวกนั้น
หวังอยู่ ด้วยฐานะเป็นที่ตั้งแห่งความหวัง ๔ ประการนี้
พึงพยากรณ์ตนด้วยตนเองได้ว่า เรามีนรก กำเนิดดิรัจฉาน
วิสัยแห่งเปรต อบาย ทุกคติ วินิบาตสิ้นแล้ว เราเป็น
พระโสदानัน มีความไม่ตกต่ำเป็นธรรมดา เป็นผู้เที่ยงแท้
ที่จะตรัสรู้ในเบื้องหน้า.

๔๘

คุณสมบัติพระโสดาบัน (นัยที่ ๔)

(โสดาปัตติยังคะ ๔ จำแนกด้วยอาการ ๑๐)

ก็สมัยนั้น ท่านอนาถบิณฑิกคฤหบดีป่วย ได้รับทุกข์ เป็นไข้หนัก ครั้งนั้น ท่านอนาถบิณฑิกคฤหบดีเรียกบุรุษ คนหนึ่งมาสั่งว่า บุรุษผู้เจริญ ! ท่านจงไปเถิด จงเข้าไปหา ท่านพระสารีบุตร ครั้นแล้ว จงไหว้ทำทั้งสองของท่านพระสารีบุตรด้วยเศียรเกล้าตามคำของเราว่า ข้าแต่ท่านผู้เจริญ อนาถบิณฑิกคฤหบดีป่วย ได้รับทุกข์ เป็นไข้หนัก เขาขอรบทำทั้งสองของท่านพระสารีบุตรด้วยเศียรเกล้า และท่านจงเรียนอย่างนี้ว่า ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ได้โปรดเถิด ขอท่านพระสารีบุตรจงอาศัยความอนุเคราะห์เข้าไปยังนิเวศน์ ของท่านอนาถบิณฑิกคฤหบดีเถิด

บุรุษนั้นรับคำของท่านอนาถบิณฑิกคฤหบดีแล้ว เข้าไปหาท่านพระสารีบุตรถึงที่อยู่ อภิวัตแล้ว นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้วได้เรียนว่า ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ! ท่านอนาถบิณฑิกคฤหบดีป่วย ได้รับทุกข์ เป็นไข้หนัก

ท่านขอกราบเท้าทั้งสองของท่านพระสารีบุตรด้วยเศียรเกล้า และท่านสั่งมาอย่างนี้ว่า ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ! ได้โปรดเถิด ขอท่านพระสารีบุตรจงอาศัยความอนุเคราะห์เข้าไปยังนิเวศน์ของท่านอนาถบิณฑิกคฤหบดีเถิด. ท่านพระสารีบุตรรับนิมนต์ด้วยดุชนิภาพ.

ครั้งนั้น เวลาเช้า ท่านพระสารีบุตรนั่งแล้ว ถือบาตรและจีวร มีท่านพระอนนทเป็นปัจฉาสมณะ เข้าไปยังนิเวศน์ของท่านอนาถบิณฑิกคฤหบดี แล้วนั่งบนอาสนะที่เขาปูลาดไว้ ครั้นแล้วได้ถามท่านอนาถบิณฑิกคฤหบดีว่า คฤหบดี ! ท่านพอดทนได้หรือ พอยังอดทนภาพให้เป็นไปได้หรือ ทุกขเวทนาคลายลง ไม่กำเริบขึ้นแลหรือ ความทุเลาย่อมปรากฏ ความกำเริบไม่ปรากฏแลหรือ ?

ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ! กระผมอดทนไม่ได้ ยังอดทนภาพให้เป็นไปไม่ได้ ทุกขเวทนาของกระผมกำเริบหนัก ไม่ทุเลาลงเลย ความกำเริบย่อมปรากฏ ความทุเลาไม่ปรากฏ.

คฤหบดี ! ปุณฺณผู้ไม่ได้สดับ ประกอบด้วยความไม่เลื่อมใสในพระพุทธเจ้าเห็นปานใด เมื่อแตกกายตายไป ย่อมเข้าถึงอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก ความไม่เลื่อมใสในพระพุทธเจ้าเห็นปานนั้น ย่อมไม่มีแก่ท่าน ส่วนท่าน

มีความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระพุทธเจ้าว่า แม้เพราะเหตุนี้ๆ พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ... เป็นผู้จำแนกธรรม ก็เมื่อท่านเห็นความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระพุทธเจ้านั้นอยู่ในตน เวทนาจะพึงสงบระงับโดยพลัน.

คฤหบดี ! ปุถุชนผู้ไม่ได้สดับ ประกอบด้วย ความไม่เลื่อมใสในพระธรรมเห็นปานใด เมื่อแตกกายตายไป ย่อมเข้าถึงอบาย ทุคติ วินิบาต นรก ความไม่เลื่อมใสในพระธรรมเห็นปานนั้น ย่อมไม่มีแก่ท่าน ส่วนท่านมีความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระธรรม ว่าธรรมอันพระผู้มีพระภาคตรัสดีแล้ว ... อันวิญญูชนพึงรู้เฉพาะตน ก็เมื่อท่านเห็นความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระธรรมนั้นอยู่ในตน เวทนาจะพึงสงบระงับโดยพลัน.

คฤหบดี ! ปุถุชนผู้ไม่ได้สดับ ประกอบด้วย ความไม่เลื่อมใสในพระสงฆ์เห็นปานใด เมื่อแตกกายตายไป ย่อมเข้าถึงอบาย ทุคติ วินิบาต นรก ความไม่เลื่อมใสในพระสงฆ์เห็นปานนั้น ย่อมไม่มีแก่ท่าน ส่วนท่านมีความเลื่อมใสในพระสงฆ์ว่า พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาค เป็นผู้ปฏิบัติดีแล้ว ... เป็นนาบุญของโลก ไม่มีนาบุญอื่น

ยิ่งกว่า ก็เมื่อท่านเห็นความเสื่อมใสอันไม่หวั่นไหวใน
พระสงฆ์นั้นอยู่ในตน เวทนาจะพึงสงบระงับโดยพลัน.

ศุภทตฺตี ! ปุณฺณผู้ไม่ได้สดับ ประกอบด้วยความ
เป็นผู้ทศุศีลเห็นปานใด เมื่อแตกกายตายไป ย่อมเข้าถึง
อบาย ทุคติ วินิบาต นรก เป็นผู้ทศุศีลเห็นปานนั้น
ย่อมไม่มีแก่ท่าน ส่วนท่านมีศีลที่พระอริยเจ้าใคร่แล้ว
ไม่ขาด ... เป็นไปเพื่อสมาธิก็เมื่อท่านเห็นศีลที่พระอริยเจ้า
ใคร่แล้วอยู่ในตน เวทนาจะพึงสงบระงับโดยพลัน.

ศุภทตฺตี ! ปุณฺณผู้ไม่ได้สดับ ประกอบด้วย
มิจฉาทิฏฐิเห็นปานใด เมื่อแตกกายตายไป ย่อมเข้าถึง
อบาย ทุคติ วินิบาต นรก มิจฉาทิฏฐิเห็นปานนั้น
ย่อมไม่มีแก่ท่าน ส่วนท่านมีสัมมาทิฏฐิ ก็เมื่อท่านเห็น
สัมมาทิฏฐินั้นอยู่ในตน เวทนาจะพึงสงบระงับโดยพลัน.

ศุภทตฺตี ! ปุณฺณผู้ไม่ได้สดับ ประกอบด้วย
มิจฉาสังกัปปะเห็นปานใด เมื่อแตกกายตายไป ย่อมเข้าถึง
อบาย ทุคติ วินิบาต นรก มิจฉาสังกัปปะเห็นปานนั้น
ย่อมไม่มีแก่ท่าน ส่วนท่านมีสัมมาสังกัปปะ ก็เมื่อท่านเห็น
สัมมาสังกัปปะนั้นอยู่ในตน เวทนาจะพึงสงบระงับโดยพลัน.

คฤหบดี ! ปุณฺณผู้ไม่ได้สติ ประกอบด้วย
มิจฉาวาจาเห็นปานใด เมื่อแตกกายตายไป ย่อมเข้าถึง
อบาย ทุกฺติ วินิบาต นรก มิจฉาวาจาเห็นปานนั้น ย่อมไม่มี
แก่ท่าน ส่วนท่านมีสัมมาวาจา ก็เมื่อท่านเห็นสัมมาวาจา
อยู่ในตน เวทนาจะพึงสงบระงับโดยพลัน.

คฤหบดี ! ปุณฺณผู้ไม่ได้สติ ประกอบด้วย
มิจฉากัมมันตะเห็นปานใด เมื่อแตกกายตายไป ย่อมเข้าถึง
อบาย ทุกฺติ วินิบาต นรก มิจฉากัมมันตะเห็นปานนั้น
ย่อมไม่มีแก่ท่าน ส่วนท่านมีสัมมกัมมันตะ ก็เมื่อท่านเห็น
สัมมกัมมันตะนั้นอยู่ในตน เวทนาจะพึงสงบระงับโดยพลัน.

คฤหบดี ! ปุณฺณผู้ไม่ได้สติ ประกอบด้วย
มิจฉาอาชีวะเห็นปานใด เมื่อแตกกายตายไป ย่อมเข้าถึง
อบาย ทุกฺติ วินิบาต นรก มิจฉาอาชีวะเห็นปานนั้น
ย่อมไม่มีแก่ท่าน ส่วนท่านมีสัมมาอาชีวะ ก็เมื่อท่านเห็น
สัมมาอาชีวะนั้นอยู่ในตน เวทนาจะพึงสงบระงับโดยพลัน.

คฤหบดี ! ปุณฺณผู้ไม่ได้สติ ประกอบด้วย
มิจฉาวายาเมเห็นปานใด เมื่อแตกกายตายไป ย่อมเข้าถึง
อบาย ทุกฺติ วินิบาต นรก มิจฉาวายาเมเห็นปานนั้น

ย่อมไม่มีแก่ท่าน ส่วนท่านมีสัมมาวายามะ ก็เมื่อท่านเห็น
สัมมาวายามะนั้นอยู่ในตน เวทนาจะพึงสงบระงับโดยพลัน.

คฤหบดี ! ปุถุชนผู้ไม่ได้ลำดับ ประกอบด้วย
มิจฉาสติเห็นปานใด เมื่อแตกกายตายไป ย่อมเข้าถึงอบาย
ทุกคติ วินิบาต นรก มิจฉาสติเห็นปานนั้น ย่อมไม่มีแก่ท่าน
ส่วนท่านมีสัมมาสติ ก็เมื่อท่านเห็นสัมมาสตินั้นอยู่ในตน
เวทนาจะพึงสงบระงับโดยพลัน.

คฤหบดี ! ปุถุชนผู้ไม่ได้ลำดับ ประกอบด้วย
มิจฉาสมาธิเห็นปานใด เมื่อแตกกายตายไป ย่อมเข้าถึงอบาย
ทุกคติ วินิบาต นรก มิจฉาสมาธิเห็นปานนั้น ย่อมไม่มีแก่ท่าน
ส่วนท่านมีสัมมาสมาธิ ก็เมื่อท่านเห็นสัมมาสมาธินั้นอยู่ในตน
เวทนาจะพึงสงบระงับโดยพลัน.

คฤหบดี ! ปุถุชนผู้ไม่ได้ลำดับ ประกอบด้วย
มิจฉาญาณะเห็นปานใด เมื่อแตกกายตายไป ย่อมเข้าถึงอบาย
ทุกคติ วินิบาต นรก มิจฉาญาณะเห็นปานนั้น ย่อมไม่มีแก่ท่าน
ส่วนท่านมีสัมมาญาณะ ก็เมื่อท่านเห็นสัมมาญาณะนั้น
อยู่ในตน เวทนาจะพึงสงบระงับโดยพลัน.

คฤหบดี ! ปุณฺณผู้ไม่ได้สติ ประกอบด้วย
มิจฉาวิมุตติเห็นปานใด เมื่อแตกกายตายไป ย่อมเข้าถึง
อบาย ทุกฺติ วินิบาต นรค มิจฉาวิมุตติเห็นปานนั้น ย่อมไม่มี
แก่ท่าน ส่วนท่านมีสัมมาวิมุตติ ก็เมื่อท่านเห็นสัมมาวิมุตติ
นั้นอยู่ในตน เวทนาจะพึงสงบระงับโดยพลัน.

ครั้งนั้น เวทนาของท่านอนาถบิณฑิกคฤหบดี
สงบระงับแล้วโดยพลัน ท่านอนาถบิณฑิกคฤหบดีอังคาส
ท่านพระสารีบุตรและท่านพระอานนท ด้วยอาหารที่เขา
จัดมาเฉพาะตน ครั้งนั้น ท่านอนาถบิณฑิกคฤหบดี เมื่อ
ท่านพระสารีบุตรนั้นเสร็จนำมือออกจากบาตรแล้ว จึงถือ
เอาอาสนะต่ำอันหนึ่ง นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่งแล้ว ท่าน
พระสารีบุตรอนุโมทนาด้วยคาถาเหล่านี้

ผู้ใดมีศรัทธา ตั้งมั่นไม่หวั่นไหว ในพระตถาคต
มีศีลอันงามที่พระอริยเจ้าใคร่แล้ว สรรเสริญแล้ว มีความ
เลื่อมใสในพระสงฆ์ และมีความเห็นอันตรง บัณฑิตทั้งหลาย
เรียกผู้นั้นว่า เป็นคนไม่ขัดสน ชีวิตของผู้นั้นไม่เปล่า
ประโยชน์ เพราะฉะนั้นบุคคลผู้มีปัญญา เมื่อระลึกถึง
คำสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย พึงประกอบตามซึ่ง
ศรัทธา ศีล ความเลื่อมใส และความเห็นธรรม.

ครั้งนั้น ท่านพระสารีบุตร ครั้นอนุโมทนาด้วย
คาถาเหล่านี้แล้ว จึงลุกจากอาสนะหลีกไป.

ลำดับนั้น ท่านพระอานนท์เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค
ถึงที่ประทับ ถวายบังคมพระผู้มีพระภาคแล้ว นั่ง ณ ที่ควร
ส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้วพระผู้มีพระภาคได้ตรัสถามท่าน
พระอานนท์ว่า

อานนท์ ! เธอมาจากไหนแต่ยังวัน.

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ! ท่านพระสารีบุตรกล่าวสอน
อนาถบิณฑิกคฤหบดีด้วยโอวาทข้อนี้ๆ.

อานนท์ !

สารีบุตรเป็นบัณฑิต

สารีบุตรมีปัญญามาก

ได้จำแนกโศดาปัตติยังคะ ๔

ด้วยอาการ ๑๐ อย่าง.

ธรรมะแวดล้อม

๔๙

อานิสงส์ของธรรม ๔ ประการ

ภิกษุทั้งหลาย ! ธรรม ๔ ประการนี้
 อันบุคคลเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว
 ย่อมเป็นไปเพื่อกระทำให้แจ้งซึ่งโสดาปัตติผล.

ธรรม ๔ ประการอย่างไรเล่า ? ๔ ประการคือ :-

- การคบสัตบุรุษ ๑,
- การฟังพระสัทธรรม ๑,
- การกระทำไว้ในใจโดยแยบคาย ๑,
- การปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ๑.

ภิกษุทั้งหลาย ! ธรรม ๔ ประการนี้แล
 อันบุคคลเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว
 ย่อมเป็นไปเพื่อกระทำให้แจ้งซึ่งโสดาปัตติผล.

- ภิกษุทั้งหลาย ! ธรรม ๔ ประการนี้
 อันบุคคลเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว
 ย่อมเป็นไปเพื่อกระทำให้แจ้งซึ่งสกทาคามิผล
 ... ย่อมเป็นไปเพื่อกระทำให้แจ้งซึ่งอนาคามิผล
 ... ย่อมเป็นไปเพื่อกระทำให้แจ้งซึ่งอรหัตตผล
 ... ย่อมเป็นไปเพื่อได้ปัญญา (ปัญญาปฏิลาภ)
 ... ย่อมเป็นไปเพื่อความเจริญแห่งปัญญา
 (ปัญญาวิมุขิตยา)
 ... ย่อมเป็นไปเพื่อความไพบลูย์แห่งปัญญา
 (ปัญญาเวปุลลยา)
 ... ย่อมเป็นไปเพื่อความเป็นผู้มีปัญญาใหญ่
 (มหาปัญญา)
 ... ย่อมเป็นไปเพื่อความเป็นผู้มีปัญญาแน่นหนา
 (ปุณฺณปัญญา)
 ... ย่อมเป็นไปเพื่อความเป็นผู้มีปัญญาไพบลูย์
 (วิปุลปัญญา)... .

- ... ย่อมเป็นไปเพื่อความเป็นผู้มีปัญญาลึกซึ้ง
(คมกริรปลณตาย)
- ... ย่อมเป็นไปเพื่อความเป็นผู้มีปัญญาประมาณมิได้
(อปฺปมตฺตปลณตาย)
- ... ย่อมเป็นไปเพื่อความเป็นผู้มีปัญญา
เพียงดั่งแผ่นดิน (ภูริปลณตาย)
- ... ย่อมเป็นไปเพื่อความเป็นผู้มีปัญญามาก
(ปณฺณาพาหุลฺลสฺยา)
- ... ย่อมเป็นไปเพื่อความเป็นผู้มีปัญญาเร็ว
(สีมปลณตาย)
- ... ย่อมเป็นไปเพื่อความเป็นผู้มีปัญญาเบา
(ลหุปลณตาย)
- ... ย่อมเป็นไปเพื่อความเป็นผู้มีปัญญาร่าเริง
(หาสปลณตาย)
- ... ย่อมเป็นไปเพื่อความเป็นผู้มีปัญญาไว
(ชวนปลณตาย)
- ... ย่อมเป็นไปเพื่อความเป็นผู้มีปัญญาคม
(ติกฺขปลณตาย)

ภิกษุทั้งหลาย ! ธรรม ๔ ประการนี้
 อันบุคคลเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว
 ย่อมเป็นไปเพื่อความเป็นผู้มีปัญญาเป็นเครื่อง
 ขำแรกกิเลส (นิพฺเพธิกปญฺณตยา).

ธรรม ๔ ประการอย่างไรเล่า ?

๔ ประการ คือ :-

การคบสัตบุรุษ ๑,

การฟังพระสัทธรรม ๑,

การกระทำไว้ในใจโดยแยบคาย ๑,

การปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ๑.

ภิกษุทั้งหลาย ! ธรรม ๔ ประการนี้แล
 อันบุคคลเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว
 ย่อมเป็นไปเพื่อความเป็นผู้มีปัญญาเป็นเครื่อง
 ขำแรกกิเลส.

๕๐

ผู้ตั้งอยู่ในเสขภูมิ

ภิกษุทั้งหลาย ! ปริยายที่ภิกษุผู้เป็นเสขะอาศัยแล้ว ตั้งอยู่ในเสขภูมิ พึงรู้ว่า เราเป็นพระเสขะ ...มีอยู่.

ภิกษุทั้งหลาย ! ปริยายที่ภิกษุผู้เป็นเสขะอาศัยแล้ว ตั้งอยู่ในเสขภูมิ ย่อมรู้ว่า เราเป็นพระเสขะ เป็นไฉน ?

ภิกษุผู้เป็นเสขะในธรรมวินัยนี้ ย่อมรู้ชัดตามความเป็นจริงว่า นี้ทุกข์ นี้ทุกขสมุทัย นี้ทุกขนิโรธ นี้ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา. ภิกษุทั้งหลาย ! ปริยายแม้นี้แล ที่ภิกษุผู้เป็นเสขะอาศัยแล้ว ตั้งอยู่ในเสขภูมิ ย่อมรู้ชัดว่า เราเป็นพระเสขะ.

ภิกษุทั้งหลาย ! อีกประการหนึ่ง ภิกษุผู้เป็นเสขะย่อมพิจารณาเห็นดังนี้ว่า สมณะหรือพราหมณ์อื่นภายนอกศาสนานี้ ซึ่งจะแสดงธรรมที่จริงแท้แน่นอนเหมือนพระผู้มีพระภาค มีอยู่หรือ ?

พระเสขะนั้นย่อมรู้ชัด อย่างนี้ว่า สมณะหรือ
พราหมณ์อื่นภายนอกศาสนา^๑นี้ ซึ่งจะแสดงธรรม
ที่จริงแท้แน่นอนเหมือนพระผู้มีพระภาค ไม่มี. ภิกษุ
ทั้งหลาย ! ปริยายแม้^๒นี้แล ที่ภิกษุผู้เป็นเสขะอาศัยแล้ว
ตั้งอยู่ในเสขภูมิ ย่อมรู้ว่า เราเป็นพระเสขะ.

ภิกษุทั้งหลาย ! อีกประการหนึ่ง ภิกษุผู้เป็นเสขะ
ย่อมรู้ชัด ซึ่งอินทรีย์ ๕ คือ สัทอินทรีย์ ๑ วิริยอินทรีย์ ๑
สตินทรีย์ ๑ สมาธิอินทรีย์ ๑ ปัญญาอินทรีย์ ๑ อินทรีย์ ๕ นั้น
มีสิ่งใดเป็นคติ มีสิ่งใดเป็นอย่างยิ่ง มีสิ่งใดเป็นผล มีสิ่งใด
เป็นที่สุด ภิกษุผู้เป็นเสขะยังไม่ถูกต้องสิ่งนั้นด้วยนามกาย^๓
แต่เห็นแจ้งแทงตลอดด้วยปัญญา. ภิกษุทั้งหลาย ! ปริยาย
แม้^๒นี้แล ที่ภิกษุผู้เป็นเสขะอาศัยแล้ว ตั้งอยู่ในเสขภูมิ
ย่อมรู้ว่า เราเป็นพระเสขะ.

มหาวาร. ส. ๑๘/๓๐๓/๑๐๓๒-๑๐๓๕.

๑. นามกาย : เป็นสำนวนในบาลีสยามรัฐ ผู้รวบรวมเห็นควรแปลว่า
“ถูกต้องสิ่งนั้นด้วยกาย” ซึ่งบาลีใช้ว่า “กาเยน มุสิตวา”.

๕๑

คุณธรรมของผู้ต่ำกว่าโสดาปัตติมรรค และ
เป็นเหตุให้ไม่ไปสู่อบายในชาตินั้น

ลักษณะของผู้ไม่ไปสู่อบาย (นัยที่ ๑)

มหาราช ! ก็บุคคลบางคนในโลกนี้ไม่ประกอบ
ด้วยความเลื่อมใส อันไม่หวั่นไหวในพระพุทธเจ้า ...
ในพระธรรม ... ในพระสงฆ์ ... ไม่มีปัญญาว่าเรง ไม่เฉียบแหลม
และไม่ประกอบด้วยวิมุตติ แต่ว่าเขามีธรรมเหล่านี้ คือ
สัทธินทรีย์ วิริยินทรีย์ สตินทรีย์ สมานินทรีย์ ปัญญินทรีย์
และธรรมทั้งหลาย ที่พระตถาคตประกาศแล้ว ย่อม
ทนต่อการเพ่งด้วยปัญญาของเขา (ยัง) กว่าประมาณ
บุคคลแม้จะไม่ไปสู่นรก กำเนิดเดรัจฉาน วิสัยแห่งเปรต
อบาย ทุกคติ วินิบาต.

มหาวาร. ส. ๑๗/๔๗๓/๑๕๓๔.

ลักษณะของผู้ไม่ไปสู่อบาย (นัยที่ ๒)

มหาราช ! ก็บุคคลบางคนในโลกนี้ไม่ประกอบด้วยความเลื่อมใส อันไม่หวั่นไหวในพระพุทธเจ้า ... ในพระธรรม ... ในพระสงฆ์ ... ไม่มีปัญญาสำเร็จ ไม่เจ็บแสบ และไม่ประกอบด้วยวิมุตติ แต่ว่าเขามีธรรมเหล่านี้ คือ สัทธินทรีย์ วิริยินทรีย์ สตินทรีย์ สมานินทรีย์ ปัญญินทรีย์ และเขามีศรัทธา มีความรักในพระตถาคตพอสมควร บุคคลแม้จะไม่ไปสู่นรก กำเนิดเดรัจฉาน วิสัยแห่งเปรต อบาย ทุคติ วินิบาต.

มหาวาร. ส. ๑๘/๔๗๓/๑๕๓๕.

มูลนิธิพุทธโฆษาจารย์

มูลนิธิแห่งมหาชนชาวพุทธ ผู้ซึ่งชัดเจน และมั่นคงในพุทธทวาม

เริ่มจากชาวพุทธกลุ่มเล็กๆ กลุ่มหนึ่ง ได้มีโอกาสมาฟังธรรมบรรยายจากท่านพระอาจารย์ติกฤทธิ์ โสตุถิโส ที่เน้นการนำพุทธทวาม (ธรรมวินัยจากพุทธโฆษฐ์ที่พระพุทธองค์ทรงยืนยันว่าทรงตรัสไว้แล้ว บริสุทธิ์บริบูรณ์สิ้นเชิง ทั้งเนื้อความและพยัญชนะ) มาใช้ในการถ่ายทอดบอกสอน ซึ่งเป็นรูปแบบการแสดงธรรมที่ตรงตามพุทธบัญญัติตามที่ทรงรับสั่งแก่พระอรหันต์ ๖๐ รูปแรกที่ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน ในการประกาศพระสัทธรรม และเป็นลักษณะเฉพาะที่ภิกษุในครั้งพุทธกาลใช้เป็นมาตรฐานเดียว

หลักพุทธทวามนี้ ได้เข้ามาตอบคำถาม ต่อความลึกลับสงสัย ได้เข้ามาสร้างความชัดเจน ต่อความพัวเลือนลึกลับ ในข้อธรรมต่างๆ ที่มีอยู่ในสังคมาชาวพุทธ ซึ่งทั้งหมดนี้ เป็นผลจากสาเหตุเดียวคือ การไม่ใช้คำของพระพุทธเจ้าเป็นตัวตั้งต้นในการศึกษาเล่าเรียน

ด้วยศรัทธาอย่างไม่วุ่นไหวต่อองค์สัมมาสัมพุทธะ ในฐานะพระศาสดาท่านพระอาจารย์ติกฤทธิ์ ได้ประกาศอย่างเป็นทางการว่า “อาตมาไม่มีคำสอนของตัวเอง” และใช้เวลาที่มีอยู่ ไปกับการรับสนองพุทธประสงค์ ด้วยการโฆษณาพุทธทวามเพื่อความตั้งมั่นแห่งพระสัทธรรม และความประสานเป็นหนึ่งเดียวของชาวพุทธ

เมื่อกลับมาใช้หลักพุทธทวาม เหมือนที่เคยเป็นในครั้งพุทธกาล สิ่งที่เกิดขึ้นคือ ความชัดเจนสอดคล้องลงตัว ในความรู้ความเข้าใจ ไม่ว่าในแง่ของหลักธรรม ตลอดจนมรรควิธีที่ตรง และสามารถนำไปใช้ปฏิบัติให้เกิดผล รู้เห็นประจักษ์ได้จริงด้วยตนเองทันที ด้วยเหตุนี้ ชาวพุทธที่เห็นคุณค่าในคำของพระพุทธเจ้าจึงขยายตัวมากขึ้นเรื่อยๆ เกิดเป็น “กระแสพุทธทวาม” ซึ่งเป็นพลังเงียบที่กำลังจะกลายเป็นคลื่นลูกใหม่ ในการกลับไปใช้ระบบการเรียนรู้พระสัทธรรม เหมือนดังครั้งพุทธกาล

ด้วยการขยายตัวของกระแสพุทธวจนนี้ สื่อธรรมที่เป็นพุทธวจน ไม่ว่าจะเป็นหนังสือ หรือซีดี ซึ่งแจกฟรีแก่ญาติโยมเริ่มมีไม่พอเพียงในการแจก ทั้งนี้ เพราะจำนวนของผู้ที่สนใจเห็นความสำคัญของพุทธวจน ได้ขยายตัวมากขึ้นอย่างรวดเร็ว ประกอบกับว่าท่านพระอาจารย์คึกฤทธิ์ โสตฺถิผโล เกรงครัดในข้อวัตรปฏิบัติที่พระศาสดาบัญญัติไว้ อันเป็นธรรมวินัยที่ออกจากพระโอษฐ์ของตถาคตโดยตรง การเผยแพร่พุทธวจนที่ผ่านมา จึงเป็นไปในลักษณะสันโดษตามมีตามได้ เมื่อมีโยมมาปวารณาเป็นเจ้าภาพในการจัดพิมพ์ ได้มาจำนวนเท่าไร ก็ทยอยแจกไปตามที่มีเท่านั้น เมื่อมีมา ก็แจกไป เมื่อหมด ก็คือหมด

เนื่องจากว่า หน้าที่ในการดำรงพระสังฆกรรมให้ตั้งมั่นสืบไป ไม่ได้ผูกจำกัด อยู่แต่เพียงพุทธสาวกในฐานะของสงฆ์เท่านั้น พระวาสกกลุ่มหนึ่งซึ่งเห็นความสำคัญของพุทธวจน จึงรวมตัวกันเข้ามาช่วยขยายผลในสิ่งที่ท่านพระอาจารย์คึกฤทธิ์ โสตฺถิผโล ทำอยู่แล้ว นั่นคือ การนำพุทธวจนมาเผยแพร่โฆษณา โดยพิจารณาตัดสินใจจดทะเบียน จัดตั้งเป็นมูลนิธิอย่างถูกต้องตามกฎหมาย เพื่อให้การดำเนินการต่างๆ ทั้งหมด อยู่ในรูปแบบที่โปร่งใส เปิดเผย และเปิดกว้างต่อสาธารณชนชาวพุทธทั่วไป

สำหรับผู้ที่จะเห็นความสำคัญของพุทธวจน และมีความประสงค์ที่จะดำรง พระสังฆกรรมให้ตั้งมั่น ด้วยวิธีของพระพุทธเจ้า สามารถสนับสนุนการดำเนินการตรงนี้ได้ ด้วยวิธีง่ายๆ นั่นคือ เข้ามาใส่ใจศึกษาพุทธวจน และนำไปใช้ปฏิบัติด้วยตนเอง เมื่อรู้ประจักษ์ เห็นได้ด้วยตนแล้ว ว่ามรรควิธีที่ได้จากการทำความเข้าใจ โดยใช้คำของพระพุทธเจ้าเป็นตัวตั้งต้นนั้น นำไปสู่ความเห็นที่ถูกต้อง ในหลักธรรม อันสอดคล้องเป็นเหตุเป็นผล และเชื่อมโยงเป็นหนึ่งเดียว กระทั่งได้ผลตามจริง ทำให้เกิดมีจิตศรัทธา ในการช่วยเผยแพร่ขยายสื่อพุทธวจน เพียงเท่านี้ คุณก็คือ หนึ่งหน่วยในขบวน “พุทธโฆษณา” แล้ว

นี่คือเจตนารมณ์ของมูลนิธิพุทธโฆษณา นั่นคือเป็นมูลนิธิแห่งมหาชน ชาวพุทธ ซึ่งชัดเจน และมั่นคงในพุทธวจน

ผู้ที่สนใจรับสื่อธรรมที่เป็นพุทธวจน เพื่อไปใช้ศึกษาส่วนตัว
หรือนำไปแจกเป็นธรรมทาน แก่พ่อแม่พี่น้อง ญาติ หรือเพื่อน
สามารถมารับได้ฟรี โดยไม่มีเงื่อนไข ที่วัดนาป่าพง
หรือตามที่พระอาจารย์คึกฤทธิ์ได้รับนิมนต์ไปแสดงธรรมนอกสถานที่

สำหรับรายละเอียดกิจกรรมต่างๆ ภายใต้เครือข่ายพุทธวจนโดยวัดนาป่าพง
ค้นหาข้อมูลได้จาก

www.buddhakos.org

หากมีความจำนงที่จะรับไปแจกเป็นธรรมทานในจำนวนหลายสิบชุด
ขอความกรุณาแจ้งความจำนงได้ที่

มูลนิธิพุทธโฆษาณ

ประสานงานและเผยแพร่ : เลขที่ ๒๙/๓ หมู่ที่ ๗

ถนนเลียบคลอง ๑๐ ฝั่งตะวันออก

ตำบลบึงทองหลาง อำเภอลำลูกกา จังหวัดปทุมธานี ๑๒๑๕๐

โทรศัพท์ ๐๘ ๘๔๙๔ ๘๐๘๓, ๐๘ ๕๐๕๘ ๖๘๘๘, ๐๘ ๑๕๑๓ ๑๖๑๑

โทรสาร ๐ ๒๕๔๙ ๒๑๗๕

เว็บไซต์ : www.buddhakos.org อีเมลล์ : info@buddhakos.org

สนับสนุนการเผยแพร่พุทธวจนได้ที่

ชื่อบัญชี “มูลนิธิพุทธโฆษาณ” ธนาคารกสิกรไทย สาขา ย่อยตลาดไท
ประเภท บัญชีออมทรัพย์ เลขที่บัญชี ๔๘๔-๒-๑๐๘๗๗-๘

ชื่อบัญชี “มูลนิธิพุทธโฆษาณ (๒)”

(หนังสือสดุดันตปิฎก)

ธนาคารกสิกรไทย สาขา โลตัส ลำลูกกา (คลอง ๖)
ประเภท บัญชีออมทรัพย์ เลขที่บัญชี ๖๕๔-๒-๐๘๐๐๐-๙

ขอกราบขอบพระคุณแต่

พระอาจารย์คึกฤทธิ์ โสตฺถิผโล และคณะสงฆ์วัดนาป่าพง
ที่กรุณาให้คำปรึกษาในการจัดทำหนังสือเล่มนี้

ติดตามการเผยแผ่พระธรรมคำสอนตามหลักพุทธวจน

โดย พระอาจารย์คึกฤทธิ์ โสตฺถิผโล ได้ที่

เว็บไซต์

- <http://www.watnapp.com> : หนังสือ และสื่อธรรมะ บนอินเทอร์เน็ต
- <http://media.watnapahpong.org> : ศูนย์บริการมัลติมีเดียวัดนาป่าพง
- <http://www.buddhakos.org> : มุลนิธิพุทธโฆษา
- <http://etipitaka.com> : โปรแกรมตรวจหาและเทียบเคียงพุทธวจน
- <http://www.watnapahpong.net> : แกลอรี่รูปภาพ
- <http://www.watnapahpong.org> : เว็บไซต์วัดนาป่าพง
- <http://www.watnapahpong.com> : เว็บไซต์วัดนาป่าพง
- <http://www.buddhawaj.org> : ฐานข้อมูลพระสูตรออนไลน์, เสียงอ่านพุทธวจน
- <http://www.buddhaoat.org> : กลุ่มผู้สนับสนุนการเผยแผ่พุทธวจน

ดาวน์โหลดโปรแกรมตรวจหาและเทียบเคียงพุทธวจน (E-Tipitaka)

สำหรับคอมพิวเตอร์

- ระบบปฏิบัติการ Windows, Macintosh, Linux
<http://etipitaka.com/download> หรือ รับแผ่นโปรแกรมได้ที่วัดนาป่าพง

สำหรับโทรศัพท์เคลื่อนที่

- ระบบปฏิบัติการ Android
ดาวน์โหลดได้ที่ Android Market โดยพิมพ์คำว่า พุทธวจน หรือ e-tipitaka
- ระบบปฏิบัติการ iOS (สำหรับ iPad, iPhone, iPod)
ดาวน์โหลดได้ที่ App Store โดยพิมพ์คำว่า พุทธวจน หรือ e-tipitaka

ดาวน์โหลดโปรแกรมพุทธวจน (Buddhawajana)

- เฉพาะระบบปฏิบัติการ iOS (สำหรับ iPad, iPhone, iPod)
ดาวน์โหลดได้ที่ App Store โดยพิมพ์คำว่า พุทธวจน หรือ buddhawajana

วิทยุ-โทรทัศน์

- คลื่น ส.ว.พ. FM ๙๑.๐ MHz ทุกวันพระ เวลา ๑๗.๔๐ น.

บรรณานุกรม

พระไตรปิฎกฉบับสยามรัฐ (บาลีสยามรัฐ)

พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง (ไทยสยามรัฐ)

หนังสือธรรมโฆษณ์ ชุดจากพระโอษฐ์

(ผลงานแปลพุทธวจน โดยท่านพุทธทาสภิกขุในนามกองตำราคณะธรรมทาน)

ร่วมจัดทำโดย

คณะงานธัมมะวัดนาป่าพง (กลุ่มอาสาสมัครพุทธวจนหมวดธรรม), คณะศิษย์วัดนาป่าพง,

กลุ่มศิษย์ธรรมาศ, กลุ่มสมณะศากยบุตร, กลุ่มพุทธโอษฐ์, กลุ่มชวนม่วนธรรม,

กลุ่มละนันท์, กลุ่มพนักงานต้อนรับบนเครื่องบินบริษัทการบินไทย,

กลุ่มมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตหาดใหญ่,

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช สำนักงานการศึกษาต่อเนื่อง,

มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ (องครักษ์)

ชมรมวิศวกรความรู้เพื่อสังคม, ชมรมพุทธวจนอุดรธานี, ชมรมธรรมปริตตา,

เสถียรธรรมสถาน, สถานีวิทยุโทรทัศน์กองทัพบก ช่อง ๕,

ศูนย์เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี,

กองอำนวยการสถานพักผ่อน กรมพลธิการทหารบก (บางปู),

บก. สยามคูโบต้า คอร์ปอเรชั่น, บก. ดาต้าโปรดักส์,

บก. 3M ประเทศไทย, บก. บางโทรไฟเบอร์บอร์ด,

บก. เอ็นอีซี โทคิน อิเล็กทรอนิกส์ (ประเทศไทย),

บก. สยามรักซ์, บก. เซเวนส์ทีปส์, บก. เมคเทค,

บก. ไดเวอร์ส เคมีคอลส์, บก. ห้างพระจันทร์โอสด,

สถานกายภาพบำบัด คิตติคลินิก, ร้านต้นมะขามช้างทอง,

ร้านเสียบัญญ, บ้านเมตตาเรสซิเดนซ์, บ้านพุทธวจน์

คบหบดี ! ในกาลใด ภยเวรห่าประการ
อันอริยสาวกทำให้สงบรำงับได้แล้ว ด้วย,
อริยสาวกประกอบพร้อมแล้ว ด้วยโสตาปัตติยังคะสี ด้วย,
อริยญายธรรม เป็นธรรมที่อริยสาวกเห็นแล้วด้วยดี
แทงตลอดแล้วด้วยดีด้วยปัญญา ด้วย;

ในกาลนั้น อริยสาวกนั้น
เมื่อหวังอยู่ก็พยากรณ์ตนด้วยตนนั้นแหละว่า
“เราเป็นผู้มีนรกสิ้นแล้ว มีกำเริตเดรัจฉานสิ้นแล้ว
มีเปรตวิสัยสิ้นแล้ว มีอบายทุกคติวิบาตสิ้นแล้ว,
เราเป็นผู้ถึงแล้วซึ่งกระแส (แห่งนิพพาน)
มีความไม่ตกต่ำเป็นธรรมดา เป็นผู้เที่ยงแท้ต่อนิพพาน
มีการตรัสรู้พร้อมเป็นเบื้องต้น” ดังนี้.

ชื่อของโสดาบัน

ผู้สมบูรณ์แล้วด้วยทวิภุติ

ผู้สมบูรณ์แล้วด้วยทศสณะ

ผู้มาถึงพระสัทธรรมนี้แล้ว

ได้เห็นอยู่ซึ่งพระสัทธรรมนี้

ผู้ประกอบแล้วด้วยญาณอันเป็นเสขะ

ผู้ประกอบแล้วด้วยวิชาอันเป็นเสขะ

ผู้ถึงซึ่งกระแสแห่งธรรมแล้ว

ผู้ประเสริฐ มีปัญญาเครื่องชำแรกกิเลส

ยืนอยู่จรดประตูแห่งอมตะ

นิทาน. ส. ๑๖/๙๕-๙๖/๑๘๗.

สื่อธรรมะนี้ จัดทำเพื่อประโยชน์ทางการศึกษาสู่สาธารณชนเป็นธรรมทาน ลิขสิทธิ์ในต้นฉบับนี้
ได้รับการสงวนไว้ ไม่สงวนสิทธิ์ในการจัดทำจากต้นฉบับเพื่อเผยแพร่ในทุกกรณี
ในการจัดทำหรือเผยแพร่ โปรดใช้ความละเอียดรอบคอบเพื่อรักษาความถูกต้องของข้อมูล

ขอคำปรึกษาด้านข้อมูลในการจัดทำเพื่อความสะดวกและประหยัด

ติดต่อได้ที่ มูลนิธิพุทธโมฆชน ไท.๐๘ ๘๔๙๔ ๘๐๘๓

คุณศรชา ไท.๐๘ ๑๕๑๓ ๑๖๑๑ คุณอารีวรรณ ไท.๐๘ ๕๐๕๘ ๖๘๘๘

ติดตามการเผยแพร่พระธรรมคำสอนตามหลักพุทธวจน โดยพระอาจารย์คึกฤทธิ์ โสดาภิโล ได้ที่

